

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**İÇ VE DIŞ EGEMENLİK BOYUTLARIYLA SOĞUK SAVAŞ SONRASI
BAŞARISIZ DEVLETLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar YILMAZ

OCAK-2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**İÇ VE DIŞ EGEMENLİK BOYUTLARIYLA SOĞUK SAVAŞ SONRASI
BAŞARISIZ DEVLETLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar YILMAZ

ORCID: 0000-0002-8969-1615

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bülent ŞENER

OCAK-2020

TRABZON

ONAY

Bahar YILMAZ tarafından hazırlanan “İç ve Dış Egemenlik Boyutlarıyla Soğuk Savaş Sonrası Başarısız Devletler” adlı bu Çalışma 02.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Bülent ŞENER	Başkan	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU	Üye	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Dr. Öğr. Üyesi Vahit GÜNTAY	Üye	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Bahar YILMAZ

28.01.2020

ÖNSÖZ

Genel olarak Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Hukuk alanlarında öne çıkan “başarısız devletler” küreselleşmenin dinamikleri içerisinde yeterli netlikte tanımlanması zor olan bir olgu ve kavramdır. Günümüzde klasik egemenliğin aşındığı varsayımına yönelik tartışmalarla birlikte, her devletin egemenliğine duyulan saygı ve buna ilişkin uygulamaların eşit olmadığı açıktır. Bu durumun başarısız olarak nitelendirilen devletlerde ön plana çıktığı görülmektedir. Uluslararası sistem ve uluslararası toplum için tehdit oluşturduğu düşünülen başarısız devletlerin iç ve dış egemenliklerinde ciddi anlamda problemler yaşaması, başarısızlığın kaynağında egemen-otorite ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışmada devletleri başarısızlığa sürükleyen nedenler, egemenlik-kırılganlık ilişkileri bağlamında değerlendirilmeye çalışılarak Türkçe literatüre katkı sağlanmak amaçlanmıştır.

Bu süreçte tez danışmanım Doç. Dr. Bülent ŞENER’ e göstermiş olduğu manevi destek ve akademik bilgileri için minnettarım. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Bundan sonraki akademik hayatımda bir bilim insanı olarak ŞENER’ in öğrencilerine karşı yardımseverliğini, hassasiyetini ve çalışmalarındaki özenini örnek alacağım.

Ocak, 2020

Bahar YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OLGUSAL, KAVRAMSAL VE KURAMSAL BOYUTLARIYLA EGEMENLİK.....	6-33
1.1. Egemenlik Kavramı	6
1.2. İç ve Dış Egemenlik Ayırımı	8
1.2.1. İç Egemenlik	8
1.2.2. Dış Egemenlik.....	9
1.3. Egemenlik Olgusunun Düşünsel ve Kuramsal Temelleri	11
1.4. Egemenlik Teorileri.....	17
1.4.1. Teokratik Egemenlik Teorisi:	17
1.4.2. Modern Egemenlik Teorisi:	18
1.4.3. Ulusal Egemenlik Teorisi:	20
1.5. Klasik Egemenlik Anlayışının Dönüşümü ve Ulus-Devlete Etkisi	22
1.5.1. İnsan Hakları ve Egemenlik.....	26
1.5.2. Uluslararası Kuruluşlar, Çok Uluslu Şirketler, STK ve Egemenlik.....	28
1.6. Devletler Sistemi İçerisinde Egemenlik.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. OLGUSAL VE KAVRAMSAL DÖNÜŞÜMLERİYLE DEVLET.....	34-62
2.1.Devlet Kavramı	34
2.2. Devletin Kuramsal ve Tarihsel Gelişimi.....	42

2.2.1. Feodalite Döneminde Devlet Anlayışı.....	44
2.2.2. Modern Devlete Geçiş Süreci	47
2.3. 20. ve 21. Yüzyılda Devlet Kavramı.....	52
2.4. Devletin Kuramsal Kapasitesi ve Faaliyetleri.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULUSLARARASI POLİTİKADA BAŞARISIZ DEVLETLER OLGUSU VE KAVRAMI.....	63-112
3.1. Başarısız Devlet Olgusu ve Kavramı	63
3.2. Başarısız Devlet Özellikleri ve Uluslararası Toplumda Yarattığı Etkiler	68
3.2.1. İç Egemenlik Bağlamında Başarısızlık	70
3.2.2. Dış Egemenlik Bağlamında Başarısızlık.....	74
3.3. Devletsellik Yaklaşımları ve Başarısız Devlet İndeksleri.....	76
3.4. 2006-2019 Dönemi FSI’de En Başarısız Devletler.....	82
SONUÇ.....	113
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	116
ÖZGEÇMİŞ.....	125

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası uluslararası barış ve güvenliğin yüzleştiği yeni tehditlerle birlikte Afrika ve Ortadoğu devletlerinde devlet başarısızlığı bir sorunsal haline gelmiştir. Özellikle iç ve dış egemenliklerinde kırılmalık yaşayan devletlerin küresel sisteme ayak uydurma çabaları yetersiz kalmıştır. Bu nedenle Sosyal ve siyasal örgütlenmenin temeli olan devletin yapısal ve işlevsel yetersizliklerine odaklanan “başarısız devletler” kavramı uluslararası toplumun öncelikli konuları arasına yerleştirmiştir. Küreselleşmenin getirdiği olumlu ya da olumsuz yenilikleri egemenliklerinde sindiremeyen devletlerdeki egemenlik anlayışı günümüz şartları ile uyum sağlayamamaktadır. Dolayısıyla bu durum kırılmalık devlet yapılarındaki başarısızlığı arttırmaktadır. Literatürde “başarısız devletler” çatısı altında birçok ifadeyle kullanılan bu devletleri özellikle iç ve dış egemenlik bağlamında ele almak; analitik ayrımlarla sorunların kaynağını daha net bir çerçevede sunabilmek ve devlet başarısızlığındaki karmaşıklığı gidermek açısından önemli olmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın amacı, Westphalia devlet egemenliğinin aşındığı iddialarının artmasına karşılık artış gösteren başarısız devletler söylemini, egemenlik bağlamında sorgulamak ve analiz etmektir. Bununla birlikte kavramın sosyal, hukuki ve siyasal sorgulamalarını yaparak ortaya çıkış nedenleri üzerinde durmaktır. Bu bağlamda durum çalışması kapsamında Kırılmalık Devlet İndeksi'nde belirtilen en kırılmalık 15 devlet incelenmiştir. Devlet başarısızlıklarının, yönetim alanında farklı boyutları ve aşamaları bulunmasına rağmen temelde egemen-otorite yetersizliği konusunda ortak bir noktada birleştiği tespit edilmiştir. Küreselleşmenin egemenliğe etkisiyle birlikte ciddi anlamda meşruiyet ve egemenlik kaybı yaşayan devletlerin işlevlerini yerine getirmekte zorlandığı ortaya koyulurken, egemenliğin hala ulusal ve küresel tehditlere karşı istismar edilmeden sistemin güvenliği ve düzeni için kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Başarısız Devletler, İç Egemenlik, Dış Egemenlik, Güvenlik, Küreselleşme

ABSTRACT

Along With the new threats facing international peace and security after the Cold War, state failure has become a problem in African and Middle Eastern states. The efforts of states, which experience fragility especially in internal and external sovereignties, to keep pace with the global system have been insufficient. For this reason, the concept of “failed states”, which focuses on the structural and functional deficiencies of the state, which is the basis of social and political organization, has placed it among the priority issues of the international community. The understanding of sovereignty in states that cannot digest the positive or negative innovations brought by globalization in their sovereignty is not compatible with today's conditions. Therefore, this situation increases the failure in fragile state structures. To address these states, which are used in the literature with many expressions under the roof of "failed states", especially in the context of internal and external sovereignty; analytical separations are important in terms of presenting the source of the problems in a clearer framework and eliminating the complexity in state failure. Therefore, the purpose of our study is to question and analyze the increasing discourse of failed states in the context of sovereignty, despite the increasing claims of Westphalian state sovereignty. However, it is to emphasize the reasons for the emergence of the concept by making social, legal and political inquiries. In this context, within the context of the case study, the 15 most vulnerable states specified in the Fragile State Index were examined. Although state failures have different dimensions and stages in the field of governance, it has been found that they basically unite in a common point regarding the lack of sovereign-authority. While it has been revealed that states that have serious legitimacy and loss of sovereignty with the effect of globalization on sovereignty have difficulty in fulfilling their functions, it has been concluded that sovereignty should still be used for the security and order of the system without being abused against national and global threats.

Keywords: Failed States, Security, Internal Sovereignty, External Sovereignty, Globalization

TABLULAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Devletsellik Tipleri ve FSI'deki Karşılığı.....	81
2	Yemen'in İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri.....	83
3	Somali'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	85
4	Güney Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	87
5	Suriye'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	89
6	DKC'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	91
7	CAR'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri.....	93
8	Çad'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	95
9	Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri.....	97
10	Afganistan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	99
11	Zimbabve'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri.....	101
12	Gine'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	103
13	Haiti'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri.....	105
14	Irak'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	107
15	Fildişi Sahilleri'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	109
16	Pakistan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri	111

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Yemen'in İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim	84
2	Somali'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim	86
3	Güney Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	88
4	Suriye'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	90
5	DKC'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	92
6	CAR'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim	94
7	Çad'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	96
8	Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim	98
9	Afganistan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	100
10	Zimbabve'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim	102
11	Gine'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim	104
12	Haiti'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim	106
13	Irak'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	108
14	Fildişi Sahilleri'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	110
15	Pakistan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim.....	112

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İş birliği Örgütü
AusAID	: Avustralya Hükümeti Denizaşırı Yardım Programı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CAST	: Çatışma Değerlendirme Sistemi Aracı
DAC	: Kalkınma Yardım Komitesi
FFP	: Fund For Peace (Barış Fonu Kuruluşu)
FSI	: Kırılgan Devletler Endeksi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IDPs	: Yerinden Edinilmiş Kişiler
IMF	: Uluslararası Para Fonu
LICUS	: Stres Altındaki Düşük Gelirli Ülkeler
MC	: Milletler Cemiyeti
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
WB	: Dünya Bankası
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Egemenlik ve küreselleşme kavramlarının iç içe geçtiği 20. yüzyılın sonlarından 21. yüzyıla uzanan süreçte birçok devlet, devlet olmanın gerektirdiği işlevleri etkin olarak yerine getirmekte ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu nedenle dünyanın pek çok bölgesinde “başarısız devlet” (failed state) kavramı adı altında yeni bir olgu ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası küreselleşme ile birlikte siyasi, sosyal, ekonomik meselelerin yanında, toplum ve devlet güvenliğini sağlamakta sıkıntı yaşayan devletlerin, uluslararası topluma tehdit oluşturan bir sorunsal haline geldiği hem bir gerçeklik hem de bir sav olarak uluslararası politika gündemine girmiştir. Literatürde, devlete ait asli işlevlerin etkin olarak yerine getirilmesinde önemli ölçüde sorun yaşatan devletlerin tanımlanmasında genel kabul gören “başarısız devlet” kavramı dışında, “zayıf devlet” (weak state), “kırılgan devlet” (fragile state), “çökmüş devlet” (collapsed state) gibi ifadeler de aynı olguyu işaret etmek için kullanılmakla birlikte söz konusu kavramlar eş anlamlı değildir. Bu nedenle, çalışmada kullanacağımız “başarısız devlet” kavramı farklı ifadeleri kendisinde barındıran kompleks bir çatı kavram niteliğinde olmakta. Bu nedenle birbirine yakın görünen bu kavramlar arasında belli ayrımlar yapılmış olması konuyu analiz etmek açısından yarar sağlayacaktır.

21. yüzyılda, sıradan bir insan hayatı için önemli ve doğrudan bir yere sahip olan devlet yapılanmasında olması gereken “sağlık”, “refah”, “temsil”, “eğitim”, “insan hakları” ve en önemlisi “güvenlik” gibi pek çok kamu hizmeti konusunda beklentilerin daha çok arttığı bir dönem olduğu şüphe götürmez bir gerçekliktir. Devletlerin bu görevlerini, hizmetlerini yerine getir(e)memesi, toplumsal düzeni, yaşamı ve barışı sekteye uğratabilmektedir. Bu bağlamda devlet yönetiminin halkın gözünde meşruluğunu yitirmesinden kaynaklı oluşan muhalefet, iç çatışma ortamı yaratmaya davetiye çıkartırken, demokratik normlar ve insan hakları ihlal edilerek iç egemenlik aşınmaktadır. Devlet sınırları içerisinde egemen-otorite yetersizliğinden kaynaklı yaşanan bu sorunlar, zamanla devlet sınırlarında kendini göstermekte ve kontrol altına alınamayan sınırlarda, yasadışı faaliyetler yaşanmakta ve devletlerin dış egemenliğinde de sorunlara yol açmaktadır. İç ve dış egemenliğin sağlan(a)maması, başarısız devletlerin sayısının artışı da beraberinde getirmektedir ki, bu durum uluslararası güvenliği de doğrudan ilgilendiren olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu nedenle başarısız devletleri hem akademik alanda hem de siyasal alanda ele almak bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu çerçevede, literatürde sıkça karşılaştığımız ve çeşitli şekilde tanımlanan bu devletlerarasında yönetim alanları açısından iç ve dış egemenlik bağlamında analitik ayrımlar yapmak ve başarısızlığın kaynağını irdelemek, her devletin başarısızlığının tespiti için önemli olmaktadır.

1990'lı yılların başında tartışma gündemi oluşturan başarısız devlet olgusunun Westphalian uluslararası sisteme, diğer bir deyişle ulus-devlet sisteminin temel ilkelerine bir meydan okuma olduğu düşünülmüştür. Bu kırılma ve dolayısıyla başarısız olduğu düşünülen devletlerin uluslararası sistemde yarattığı sorunlar genel olarak göz önüne alındığında, geleneksel egemenlik anlayışının aşındığı yönünde bir algı oluşmuştur. Özellikle devletlerin egemen eşitliği ve iç işlerine karışmama gibi temel ilkelerin yer aldığı devletler sistemini, eşitsizliğin ciddi bir boyuta geldiği kırılma devletler ile karşılaştırdığımızda; başarısız devletler açısından egemenliğin hukuksal, siyasal, sosyal vb. birçok alanda yetersiz kaldığını ve verimli bir şekilde hükümetler tarafından sağlanmadığını görmekteyiz. Bu nedenle çalışmamızda analiz edilen başarısız devletlerin genel olarak yarattığı sorunların devletselliğin temel unsuru olan egemenlik eksenli geliştiği, bir bulgu olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Konuya iç ve dış egemenlik bağlamında yaklaştığımızda, 21. yüzyılda küreselleşme olgusunun öne çıkmasıyla devlet egemenliğinin aşındığı iddiaları ve tartışmaları güncelliğini korumaya devam etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemin yapısında ortaya çıkan değişikliklerin ortaya çıkardığı fırsatlar ve tehditler temelinde, az gelişmiş ve gelişmekte olan devletler; bir yandan küresel sisteme ve onun değerlerine entegre olmaya çalışırken, bir yandan da iç ve dış egemenliklerini sağlama ve uyumlulaştırma ikilemi arasında kalmıştır. Klasik Westphalian egemenlik modeli olan devletlerin egemen eşitliği ve rızasına dayalı uluslararası düzende, yönetim ve politika yapıları kırılma¹ olan söz konusu devletler ve onlara komuta eden hükümetler ciddi meşruiyet sorunları yaşamaktadırlar. Bu nedenle birçok alanda işlevlerini yerine getiremeyen ya da getirmekte zorlanan bu devletler, devlet içi çatışmaların (intra-state conflicts) ortaya çıkmasına da elverişli bir zemin oluşturmaktadırlar. İşleyen kurumların yokluğu ve hesap vermekle sorumlu hükümetlerin olmaması temelinde, iç egemenlikteki aşınmalar ve yaşanan iç çatışmaların dışarıya taşmasına sebep olan sorunlarla birlikte; soykırım, mülteci akınları, şiddetin yayılması, terörizm, kaçakçılık gibi sorunların ciddi anlamda artışı, sadece bölgesel değil, zamanla uluslararası bir güvenlik tehdidi oluşturup, tüm uluslararası sistemde istikrarsızlık yaratmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme çağında bir ülke sınırları içerisinde yaşanan egemenlik krizlerinden kaynaklı sorunlar kısa sürede tüm uluslararası sistemi birçok açıdan etkileyecek hale gelmiştir.

Devlet, uluslararası sistemde en önemli aktör olduğu gibi uluslararası hukukun da en önemli hukuk süjesidir. Diğer taraftan küreselleşmeyle birlikte pek çok uluslararası organizasyon ortaya çıkmış ve devlet dışı aktörler daha fazla etkinlik kazanmış olsa da Uluslararası Politika ve

¹ Çalışmada kırılma devlet ifadesi; başarısız devlet ifadesinden ziyade daha spesifik bir yaklaşımla kötü yönetilen devlet kurumları ve sonucunda ortaya çıkan olumsuzlukları, bu olumsuzluklar karşısında devletin ne kadar ayakta kalabileceğini ifade etmek için kullanılmış bir kavramdır. Benzer amaçla devlet kırılmalığının artması ile sonuç olarak başarısız varsayılan devletleri ifade etmek için de kullanılan kavram, başarısız devletle eş anlamlı olmamakla birlikte çalışmada kullanılsa da çalışmada genel olarak kapsayıcı niteliğiyle başarısız devletler ifadesi tercih edilmiştir.

Uluslararası Hukuk açısından devlet hala en önemli aktör olma özelliğini sürdürmektedir. Bu yüzden devletlerin zayıflaması, çöküş sürecine girmesi, çökmesi ya da yeni devletlerin oluşması, Uluslararası Hukuku ve Uluslararası İlişkileri derinden etkilemektedir. Bu açıdan çalışmada başarısız devlet kavramı iç ve dış egemenlik bağlamında değerlendirilerek ele alınacaktır. Devlet-otorite ilişkisinin başarılı bir devlet için önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Uluslararası sistemde sosyo-ekonomik ve siyasi yapının gittikçe birbirine bağımlı hale geldiği ortamda, bir devlette yaşanan meşruiyet, egemenlik krizleri sonunda diğer devlet ve toplumları da etkilemesi bağlamında çalışmada egemenliğin dayanması gereken toplumsal rıza sorgulanacaktır. Egemenlik kavramının tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve dönüşümüne değinilecektir. Başarısız devletler çerçevesinde ele alınmaya çalışılacak olan iç ve dış egemenliğe etki eden göstergeler incelenecektir. Toplumun güvenliği ve istikrarının sağlanması için egemen kılınan başarılı bir devletin sahip olması gereken gücün, otorite ve toplumsal rızanın birleşmesiyle sağlanabileceği savı çerçevesinde, bu ilişkiler ağı analiz edilecektir. Çünkü başarısız devletlerin temel özellikleri incelendiğinde, oluşum sürecindeki etkenler ile oluşturduğu tehditler, egemenlik-otorite ilişkisi ile doğrudan ilintili olduğu görülmektedir.

En temel görevlerini yerine getiremeyen ve başarısız olarak nitelendirilen devletler özellikle 11 Eylül terör saldırıları sonrası küreselleşen terörizme, terörist faaliyetlere doğrudan ya da dolaylı bir şekilde zemin hazırlamaktadır. Söz konusu faaliyetlere zemin hazırlayan devletlerin başarısızlıklarının kaynağını iç çatışmalardan ve egemenliğin tam anlamıyla sağlanamadığı otorite boşluklarından aldığı düşünülmektedir. Bu nedenle kırılğan ve başarısız bir devletin çökmüş bir devlet haline gelmeden önce bu konudaki ihtiyaç duyduğu yapısal reformların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kırılğan devlet yapısını anlayabilmemiz açısından Barış Fonu Kuruluşu (Fund for Peace- FFP) tarafından her yıl yayımlanan Kırılğan Devletler İndeksi (Fragile States Index- FSI) dikkate alınmıştır. Tez çalışmamızda yararlandığımız FSI ile devlet kırılğanlığı üzerinde farklı açılardan analizler yapılmış ve devletlerin başarısızlık belirtileri farklı alanlarda öne çıkarsa da bu başarısızlıkların ortak noktasının egemenlik yetersizliği ekseninde birleştiği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda kırılğan devletlerin egemenliklerindeki yetersizliğinden kaynaklı başarısızlığa sürüklenmesi, egemenliğin başarısız devletler (ve tüm devletler) için önemini ortaya koymaktadır. Westphalia Barış Antlaşması'yla başlayan klasik egemenlik anlayışının günümüzde küreselleşme olgusuyla iç içe geçmesi ve egemenlik kontrollerinin tam anlamıyla sağlanamaması, devletlerin iç ve dış egemenliğini karmaşık hale getirmiştir. Bu durum devletlerde siyasal, sosyal hukuksal ve güvenlik problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve devletlerin başarısızlık sorunsalını şiddetlendirmiştir. Bu tez çalışmasında amaç şiddetlenen sorunsal üzerinde FSI'deki göstergeleri göz önünde bulundurarak devletler kırılğanlığının iç ve dış egemenlik bağlamında yetersizliklerini ön plana çıkarmak ve analitik ayrımlarla sorunları değerlendirmektir. Bu nedenle özellikle iç ve dış egemenlik yetersizliğinden kaynaklı sorunların ifade ettiği göstergeler incelenmeye çalışılacaktır. Egemenlik tartışmalarının sıkça yaşandığı günümüz göz önüne alındığında bu tezin savunduğu argüman; özellikle Soğuk Savaş sonrası ilk olarak iç egemenliğin tam anlamıyla

sağlanamadığı durumlarda çatışma ortamlarının oluştuğu; bu durumun dış egemenlikte de sorunlara yol açtığı ve sadece komşu bölgeleri değil, artık dünyanın her yerinde ciddi boyutta güvensiz bir ortam ve istikrarsızlık oluşturduğudur. Bu açıdan günümüzde iç ve dışta güncellenmiş ve sorumlu bir egemenlik, istikrarın, güvenin ve başarılı bir devletin temelini oluşturmaktadır. Kontrolün sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkan istikrarsızlıkların uluslararası sistemde tehditlere yol açması göz önüne alındığında, çalışmanın “başarısız devlet” tanımını iç ve dış egemenlik bağlamında değerlendirilebilmesi ve analitik ayrımlar yapılarak başarısızlığın kaynağının tespit edilmesinde literatüre katkı sağlanması istenmiştir.

Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde devletin temel unsuru olan egemenlik kavramı iç ve dış boyutlarıyla ele alınmış, tarihsel süreç içerisinde olgusal ve kavramsal olarak yaşadığı dönüşümden bahsedilmiş ve devlet otoritesi ve istikrarının sağlanması açısından önemli bir unsur olarak siyasal ve toplumsal olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde; dönüşüme uğrayan egemenlik kavramı çerçevesinde devlet kavramının kendisi incelenmiştir. Kavramsal, olgusal ve tarihsel olarak değerlendirilen devlet, modern devlet oluşumundan günümüze kadar ki devlet yapılanmalarının işlevleri temelinde incelenmiştir. Kötü ve iyi durumlara yönelik birçok faaliyete sahip olan devletlerin kamusal güvenliğin sağlanması ve mülkiyet haklarının korunmasına izin veren zorlayıcı bir güce sahip olduğu açıklanmıştır. Bu güç aynı zaman da özel mülkiyete el koyarken vatandaş haklarını da yok sayabilir. Devletin yasal güç tekeli bu anlamda Hobbes’un “herkesin herkesle savaşı” durumundan kurtulmaya yararken diğer taraftan yeni çatışma türlerinden savaflara uzanan bir sürece zemin de hazırlayabilir. Bu nedenle ikinci bölümde devlet kavramının teorik ve pratik deneyim süreçlerinden bahsedilerek günümüzde gelen modern devlet algısının nasıl olması gerektiği tartışmalarına yer verilmiştir. Bu anlamda devletselliğin² çeşitli boyutlarını anlayabilmek için analitik bir çerçeve sunulmaya çalışılmış, özellikle hükümetlerin meşruiyetlerini sağlaması konusunda gerekli esasları ve işlevleri açıklanmıştır. Bu bağlamda son bölümde ise başarısız devletlerin nedenlerine odaklanılmış, hükümetlerin içeride ve dışarıda sorumlu ve orantılı bir otorite kuramamalarının devletleri başarısızlığa sürüklemeye başlangıç noktası oluşturduğu tespit edilmiştir. İç egemenliğin sağlanamayışı üzerine uluslararası alana yansıyan sorunların dış egemenliği nasıl erozyona uğrattığı ve demokratikleşme, meşruiyet sorunlarının sistemde nasıl değerlendirildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte genel anlamda başarısız devlet ifadesine yönelik literatür analizi yapılmaya çalışılmıştır.

² Bir devlet içerisinde öngörülen çekirdek fonksiyonların (toprak bütünlüğü, güvenlik, kamusal faydaların sunumu vb.) sağlanmasını ifade eden kavramın özel bir tanımı olmamakla birlikte başarısız devlet kavramının daha iyi ifade edilebilmesi açısından kullanılan bir kavramdır. Bu bağlamda başarısız devletler alanında araştırmaları ile öne çıkan Schneckener’in geliştirdiği tipolojilerde başarısız devletsellik; devlet kurumlarının çekirdek alanlardaki sorumluluklarını yerine getirememelerini ifade eder (Schneckener, Ulrich (Ed.). 2004: State at Risk. Fragile Staaten als Sicherheits- und Entwicklungsproblem. SWP-Studie 43, Berlin).

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümü teorik çerçeveyi oluştururken, kavramlar Uluslararası İlişkiler Disiplinin yanı sıra Hukuk ve Siyaset Bilimi çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise analizler ve varsayımın kanıtlanması üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda FSI'deki veriler doğrultusunda 2006 ve 2019 yılları içerisinde yer alan en kırılgan 15 devlet, egemenlikleri bağlamında tablo ve grafikler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Sonuç olarak kırılganlığın artmasına etki eden göstergelerin aynı zamanda devletlerin egemenliğinin inşa edilememesiyle, otorite boşlukları ile doğru orantılı olduğu görülmüştür. Çalışmada tümevarım yöntemi kullanılırken devlet düzeyinde bir analiz söz konusu olmuştur. Bununla birlikte kaynak olarak kitap, dergi, makale, rapor ve internet ortamından yararlanılmış ve bu kaynaklar üzerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda varsayım sorgulanmıştır.



BİRİNCİ BÖLÜM

1. OLGUSAL, KAVRAMSAL VE KURAMSAL BOYUTLARIYLA EGEMENLİK

1.1. Egemenlik Kavramı

Çeşitli koşulların birbirini etkilemesiyle ve düşünsel çabalar ile doğan kavramlar belirli bir tarihsel gelişme içerisinde kendilerini göstermiştir. Soyut bir kavram olarak doğan egemenlik kavramı da kişilerde, topluluklarda ve kurumlarda somutlaşıp gelişerek bugün ki anlamına ulaşmıştır (Beriş, 2006: 24). Modern devlet kuramları içerisinde yer alan egemenlik kavramı özünde dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlara dayanmaktadır. Egemenlik kavramı tarihsel gelişmelerle birlikte ilahiyat düşünce alanından, devlet kuramına aktarılmıştır (Schmitt, 2005: 41). Devletin kurucu unsuru olarak siyasal ve hukuksal bir ilke olan kavram, somut bir gerçekliğe karşılık gelmezken, devlet olmanın varlık koşulları olan “ülke” ve “halk” kavramlarına işlerlik kazandırması açısından her zaman önem taşımıştır (Arslanel ve Eryücel, 2013: 25).

Geçmişten bugüne toplumsal yapılanmaların tümünde belirli bir grup diğerleri üzerinde çeşitli sebeplerden ötürü üstünlük sağlamaya çalışmıştır. İnsanoğlunun toplumsallaşma süreci, toplum üyeleri arasındaki farkları ortaya çıkarmış, dolayısıyla eşitsiz güç dağılımını ve iktidar ilişkilerini de beraberinde getirmiştir. Bir başkasının güçlenmesine yol açılırsa yok olma tehlikesi devreye girmektedir. Egemen güç, rıza ile aksi halde zor kullanarak devreye girmekte ve her ikisi de güçlenmekte olanı, diğeri açısından güvenilmez kılmaktadır (Machiavelli, 2017: 23). Bu açıdan düşünüldüğünde topluluklarda kurulan eşitsiz güç ilişkilerinde, egemenlik kavramı evrensel olup toplumsallaşma süreci içinde kendini göstermiştir.

Egemenliğin toplumsallaşma sürecinde kendini göstermesi ile egemen güce sahip olanı ifade eden iktidar kavramı, genel ve geniş anlamda “başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme olanağı” olarak tanımlanmaktadır (Kapani, 2010: 49). Bir kimse başka kimseleri kendi isteği yönünde davranmaya sevk edebildiği takdirde onlar üzerinde egemenlik sağlamaktadır. Egemenliği elinde bulunduran iktidarın rastgele elde edilmeyip bir hakka dayandığı fikrinin kabul edilmesi ölçüsünde o iktidar meşru bir iktidar kabul edilmektedir. Bu nedenle meşru bir iktidara itaat de yönetilenler için bir görev haline gelmektedir (Kapani, 2010: 74).

Türkçe ’deki diğerkarşılığı “hakimiyet” olan egemenlik kavramı Arapçadan Türkçe ’ye geçerek “hakem”, “mahkeme”, “muhakeme”, “hâkim”, “mahkûm” ve tahkim” gibi geniş anlamlara

gelmekte ve bunlar “hüküm” den türetilerek hakimiyet, emir verme yasaklama ve kural koyma iktidarı anlamlarına gelmektedir (Hakyemez, 2004: 52). Bununla birlikte etimolojik kökenine bakıldığında egemenliğin asıl karşılığı Batı dillerinde ortaya çıkmış ve kavram İngilizce “sovereignty”, Fransızca “soverainete” şeklinde kullanılmış, aslında Latince kökenli olup “superanus” (en yüksek) kavramından türemiştir. Önceleri belirli bir amacın gerçekleşmesi için kralcı hukukçular tarafından mücadele aracı olarak kullanılan egemenlik kavramı, sonradan geliştirilerek bir doktrin halini almıştır (Kapani, 2010: 60).

Orta Çağ’dan Yeni Çağ’a geçiş sürecinde kendini gösteren egemenlik kavramının belli bir zamanda birden ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Anlamı bahsedildiği gibi emretme konusuyla ilgili olan kavram, sıradan bir örgüt içerisindeki ilişkileri değil, devlet kuramlarıyla birlikte devlet içerisindeki emretme ilişkilerinde kendini göstermektedir. Siyasallaşmış insan topluluklarında öne çıkan kavram tarihsel süreç içerisinde çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. İlk zamanlar “mutlak” ya da “klasik” egemenlik gibi ifadeler kullanılırken günümüzde “sınırlı” egemenlik anlayışı kullanımı kendini göstermektedir (Hakyemez, 2004: 53). Kullanımlarının değişikliğe uğraması açısından egemenlik kavramı günümüzde ilk doğduğu zamanki anlamlarını taşımadığını gösterirken, günümüzün küreselleşen dünyasında devletin egemenliği veya devlet içerisindeki egemenliğinde aynı şey olmadığı anlaşılmaktadır. Kavram özellikle nitelikleri ve kullanım alanları açısından önemli ölçüde değişime uğramıştır.

Egemenliği tanımlarken özellikle belirtmek gerekir ki devletin olmadığı yerde egemenlikten söz etmek mümkün değildir. Bu noktada, kişiler için hukuksal ehliyet ne ise, devletler için de egemenliğin o anlama geldiği belirtilmektedir. Dolayısıyla egemenlik, bir siyasal birliğe devlet niteliğini vermektedir. Bu nedenle, devletin oluşumu ve devamı için egemenliğin en üst otorite olduğu vurgulanmaktadır (Hakyemez, 2004: 55). Bu bağlamda Schmitt’e (2005: 13) göre, egemen olağanüstü hale karar verendir. Ona göre olağanüstü hâl egemenliğin hukuki tanımı açısından en uygun olanı ve hukuk mantığıyla bağdaşan bir temele sahiptir. Çünkü olağanüstü halde verilen karar tam anlamıyla egemenlikten doğan bir karar niteliğindedir.

Diğer taraftan egemenlik kavramının günümüzde tam olarak bir anlam birliğine kavuştuğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle egemenliğin farklı dönemlerde farklı özelliklere sahip olması ve bu dönemlere özgü yapılan tanımlar durumu karmaşıklştırmıştır. Diğer taraftan egemenliğin boyutları konusunda da bir ayırım mevcuttur. İç ve dış egemenlik boyutlarıyla egemenlik farklı boyutlarda yorumlanıp tanımlanmaktadır. Kimi çalışmalarda iç egemenlik konusu üzerinden değerlendirmeler yapılırken, kimi çalışmalarda ise dış egemenlik boyutunun incelendiği görülmektedir. Özellikle günümüzde küreselleşmenin etkisiyle iç ve dış egemenlik kavramlarının iç içe geçtiği görülmektedir. Dolayısıyla egemenlik kavramını tanımlanın kendine özgü zorlukları bulunmaktadır. Hakyemez’e (2004: 55) göre tanımlama zorluğuna rağmen egemenlik kavramı, Orta Çağ döneminin feodal yapısında siyasal ve toplumsal oluşumlara tepki olarak doğan, bugün siyasi

olayların dinamiğini oluşturan ve politika sürecinin de anlaşılması açısından önemli rolü olan bir kavram olarak kabul görmektedir.

1.2. İç ve Dış Egemenlik Ayrımı

Değişik felsefi bakış açılarına girmeden, kısaca “devlet içerisinde en üstün güç kudreti” olarak tanımlanan egemenlik kavramının ardından iç ve dış egemenlik ayrımı gündeme gelmektedir. Devletle birlikte ortaya çıkan egemenlikte, devletin kendi sınırları içerisindeki sosyal, siyasal vb. kuruluşlara karşı üstünlüğü ima edilirken, bu üstünlüğün uluslararası alandaki durumunun ne olacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan ise uluslararası sistemde devlet iradelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve devlet üstü kuruluşların da ortaya çıkmasıyla bu toplu irade karşısında tek devlet ve içerisindeki kurum ve grupların durumunun ne ifade edeceği de önemli olmaktadır. Bu bağlamda iç ve dış egemenlik ayrımı önem kazanmaktadır.

1.2.1. İç Egemenlik

Devletin içerisindeki en üstün güç olma niteliğiyle egemenlik kavramı öncelikle iç egemenlik boyutu bağlamında ortaya çıkmıştır. Bu üstün gücün yetkileri kamu hukuku ile yakından ilgili olurken aynı zamanda anayasa hukuku ile doğrudan ilgili olmaktadır (Hakyemez, 2004: 79). İç egemenlik kavramını tanımlamak iki yönde gerçekleşmektedir. İlk olarak egemenliğin ilk ve asıl anlamları olan iktidarın en üstün olma, mutlak olma, devredilmez ve bölünmez, sınırsız olma gibi karakteristik özellikleri öne çıkmaktadır (Kapani, 2010: 62). İkinci anlamına bakıldığında ise kavramın egemen iktidarın niteliğinden çok doğrudan kendisini ve içeriğinden bahseden bir terim olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bahsedilen ikinci tanımlamaya göre, “kanun yapmak”, “vergi toplamak”, “savaş ve barış ilan etmek”, “para basmak” gibi pratikler iktidarın somut göstergeleri olarak kendini göstermektedir (Ekiz, 2010: 86). Diğer taraftan özellikle mutlak monarşi döneminde iç egemenliğin karakteristik özellikleri olarak bahsedilen mutlaklık, süreklilik, devredilmez gibi unsurlar da siyasal iktidarın sürekliliğini sağlama ve gücü merkezileştirme açısından devlete önemli kuramsal destek sağlamıştır (Beriş, 2008: 64). Egemenliğin ortaya çıktığı dönemde en önemli amacı; feodalitenin yıkılmasıyla mutlak iktidar yapılarının oluşması sürecinde burjuvazinin gelişimi için uygun ortamı sağlamak olmuştur. Bu bağlamda devlet sınırları içerisindeki siyasal kontrolü sağlamada egemenlik pragmatik bir özelliğe sahip olmuştur. İç egemenlik üstün emretme gücünü kullanarak sınır içerisindeki yurttaşlara yönelik belli yükümlülükler getirmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde devlet, tekel pozisyonunda olmaktadır. Kendi yurttaşları üzerinde üstün otoriteye sahip olunması açısından iç egemenliğe “pozitif egemenlik” de denilmektedir (Hakyemez, 2004: 79).

İç egemenlikte sosyal ve siyasal oluşumlara karşı ülkede üstünlük söz konusudur. Devletin, ülke sınırlarına giren tüm sermaye, insan, mallar üzerinde kontrol mekanizması mevcuttur (Ormanoğlu, 2018: 252). Bu üstün güce dayanılarak iç egemenliğin yasalar oluşturması, emirler vermesi, gücü kullanma noktasındaki yetkileri kastedilmektedir. Diğer taraftan devletin, ülke sınırları içerisinde üstün otoriteye sahip olması, onun bizzat devletin kendisine ait olmasıdır. Yani kendi içerisindeki iktidar tarafından gerçekleştirilmesi gereken yetkiler söz konusudur. Çünkü aksi durumda egemen bir devletten bahsetmek mümkün olmamaktadır. Egemen devletin iç egemenliği de kendi siyasal toplumu tarafından kullanılan nihai otorite olarak kabul edilmelidir (Hakyemez, 2004: 80). Bu bağlamda devletin kendi içerisinde bir kamusal güce sahip olması çok önemli bir unsur olmaktadır.

1.2.2. Dış Egemenlik

Dış egemenlik kavramına bakıldığında, devletlerin uluslararası sistem içerisinde uluslararası hukuk ve siyasal açıdan eşit özneler olarak yer almalarını, fiili özerkliğe sahip olarak birbirlerinin iç işlerine karışmamalarını savunmaktadır. Dolayısıyla dış egemenlik, “bağımsızlık” deyimine özdeşleşmektedir. Ancak bu bağımsızlığa uluslararası sistemi oluşturan devletler ayrı ayrı sahip olmalıdır. Bu bağlamda uluslararası sistem, devletlerin egemen olarak belirledikleri, bağımsız yapılar olarak birbirlerine karışma haklarının bulunmadığı bir anarşi (kural koyucu, yaptırım uygulayıcı genel bir otoritenin yokluğu) ortamı oluşturmaktadırlar (Beriş, 2006: 26).

Egemenlik kavramına önemli katkıları olan Jean Bodin ve Thomas Hobbes ilk kez 16. ve 17. yüzyıllarda egemenlik kavramını ayrıntılı bir şekilde ele aldıklarında, tek bir yerel otorite hiyerarşisinin meşruiyetini belirlemekle ilgilenmişler ve egemenlik kavramının dış boyutunu gündeme getirmemişlerdir. Her ne kadar Bodin ve Hobbes ilahi ve doğal yasanın varlığını kabul etseler de ikisi de (özellikle Hobbes) hükümetin sözünün hukuk olduğuna inanmıştır (Krasner, 2001a: 21). Kamu hukukunun iç boyutunu yakından ilgilendiren egemenlik kavramının günümüzde Uluslararası Hukuk boyutunun da ne kadar önemli olduğu yakın tarihsel gelişmelerde göze çarpmaktadır.

Bağımsızlıkla eş anlamlı olarak kullanılan dış egemenlik kavramı devletin başka devletlerin otoritesinden etkilenmemesini gerektirmektedir. Burada ima edilen, devletin tüzel kişiliği uluslararası alanda bağımsız bir şekilde kullanılırken başkalarının müdahalesi olmaksızın varlığını sürdürebilmesidir. Dolayısıyla devlet bu noktada bağımsızlığının sonucu olarak uluslararası ilişkilerini kendi başına yürütebilme kapasitesine ve yetkisine sahip olmalıdır (Hakyemez, 2004: 88).

1648’de, Westphalia Barışı ile önemli bir tarihsel aşama kaydetmiş olan egemenlik kavramı sadece iç hukukta değil, dış egemenlik ve Uluslararası Hukuk düzeninde de devletlerin egemen

eşitliği, müdahale yasağı gibi unsurlarla kendini göstermeye başlamıştır (Ekiz, 2010: 93). Egemenliğin kökenini inceleyenler açısından en önemli sorun, herhangi bir iktidarın belirli bir otoritesini başka devletlere devretmekte isteksiz olması, kendi bölgesinde ise kararlar verme isteğinin o derece yüksek olması ve bu durumun uluslararası hukuka zorluk yaratmasıdır. Bu bakımdan zorluk, kendisini egemen olarak kabul eden otoritenin tek kural koyucu olarak iç egemenlikte yer almasının yanında dış egemenlikte de bunun birbirlerinin egemenliğini tanıyan bir grup kurallar oluşturabilme kısmında yatmaktadır (Croxtton, 1999: 571).

Dış egemenlik oluşumunu yakından ilgilendiren dış hukuk kavramı, devletlerden ve devletlerin bir araya gelerek kurdukları uluslararası örgütlerden oluşan, uluslararası toplumun üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların tümünü ifade eder. İç hukuk- dış hukuk ayrımında “uygulama alanı” ölçütü kullanılmakla birlikte bugün bazı konuların ortak düzenleme konusu oluşturdukları görülmektedir. İnsan hakları ve çalışma hayatını düzenleyen kurallar bu duruma örnek gösterilebilir (Bozkurt vd., 2003: 7). Yine dış egemenlikle birlikte öne çıkan devletlerin egemen eşitliği ilkesi ile oluşturulan Uluslararası Hukuk düzeninin kendine özgü nitelikleri vardır. Öncelikle Uluslararası Hukuk kaynakları arasında bir hiyerarşi olmayışı, yani bir antlaşma, bir teamül kuralından daha yüksek değer taşıyabileceği gibi, bunun tersi de doğru olabilmektedir. Bu hiyerarşi karmaşıklığı, uluslararası normların son kertede devletlerin iradesine bırakılmasından kaynaklanmaktadır (Göçer, 2002: 8). İkinci olarak, uluslararası toplumda, iç toplumlardaki gibi bir otorite mevcut değildir. Toplum üyeleri arasında egemen eşitlik ilkesi geçerli olurken birinin diğerine üstünlüğü de söz konusu olmamaktadır. İç hukukta ise yerleşmiş bir hukuk düzeni geçerlidir ve bu düzen üstün otoriteyi belirlemektedir. Bu üstün otoriteye herkes saygı duymaktadır. Uluslararası Hukukta hiyerarşik olarak devletlerin üzerinde bir otoritenin kabul edilmesi, pratik olarak bağımsızlığın, yani dış egemenliğin ortadan kaldırılması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle devletlerin egemenlik unsurundan vazgeçmeleri, mümkün olmamaktadır. Diğer taraftan, devletler uluslararası alanda toplumun ihtiyaçlarına ve gereklerine karşılık verebilmek için bazı kısıtlamalara da göz yummaktadırlar (Bozkurt vd., 2003: 12). Dolayısıyla günümüzde egemenlik hakkı, Uluslararası Hukuk kurallarının sınırları içerisinde kullanıldığı ölçüde meşru olmaktadır. Dış egemenliğin ya da bağımsızlığın bir başka devletin egemenliğini ihlal edecek şekilde kullanılmamasına dikkat edilmektedir. Dış egemenliğin bu şekilde algılanması, devletlerin uluslararası sistemde bağımsızlıklarını koruması açısından bir teminat oluşturmaktadır (Bozkurt vd., 2003: 12).

Uluslararası Hukukta, iç hukuktaki gibi üstün bir otorite bulunmamasına rağmen uluslararası toplumda bir düzen oluşturabilmek adına sahip olunması gereken çoğu özelliğe sahiptir. Uyulması zorunlu kurallar bütünü ile birlikte, toplum üyeleri bu kurallara uyulmasının zorunlu olduğuna inanmaktadır. Uluslararası sistemde en küçük devletten en gelişmiş devlete kadar her özne kendini Uluslararası Hukuka uygun davranmak zorunda hissetmektedir. Devletler Kamu Hukuku ve İç Hukuk arasındaki en önemli fark, dış egemenlik ve Uluslararası Hukukun gelişim sürecini henüz

tamamlayamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Her iki hukukta dolayısıyla iç ve dış egemenliğin var olduğu topluluklarda örgütlenme biçimi açısından farklılık söz konusudur. Bu bağlamda iki kavramın arasındaki fark hukuk düzeninin olup olmadığı ile değil; hukuk kurallarının uygulanabilme şartlarına ilişkindir. Ancak değişik nedenlerle uygulamaların eksik kalması, dış egemenliğe dair hukuk düzeninin bulunmadığı sonucunu da doğurmamaktadır (Bozkurt vd., 2002: 17).

Sonuç olarak, özellikle modern ulus devletlerin ortaya çıkması ile önem kazanan iç ve dış egemenlik ayrımı uluslararası alanda gerçekleşen faaliyetlerle ulusların kendi içerisinde gerçekleşen faaliyetlerini ayırmada önemli bir temel sağlamıştır. Bu bağlamda iç ve dış ayrımı, devletlerin kurup kaldırdığı, meşrulaştırdığı bir düzeni sağlarken, egemenlik kavramı da anarşi, güvenlik, ekonomik, sosyal alanları düzenleyen bir işleve sahip olmaktadır (Balcı, 2011: 6).

1.3. Egemenlik Olgusunun Düşünsel ve Kuramsal Temelleri

Tarihsel süreç içerisinde kavramların ve kurumların çeşitli evrelerden geçerek dönüşüme uğradığı bir gerçektir. Modern devletin belirleyici unsuru olan egemenlik kavramı da birçok evreden geçerek günümüze bir şekilde ulaşmıştır.

Siyasal düşünce tarihinde Antik Yunan hariç Orta Çağ düşünürlerinden bu yana devlet iktidarı, onun kaynağı (auctoritas) ve kullanımı (potestas) sürekli tartışma gündemi oluşturmuştur. Antik Yunan'da siyasal kurumsallaşmaya bakıldığında vatandaşların toplamından ayrı bir varlığa sahip ve onlara kişilik kazandıran bir örgütlenme olan *polis* yapılanması görülür. Dolayısıyla Antik Yunan'da egemenlik, pratik olarak *polis* örgütlenmesi altında kullanılmaktaydı. Toplum, Antik Yunan döneminde sadece egemenliğin kullanımı ile ilgilenmekteydi (Hakyemez, 2004: 19). İlk Çağın öne çıkan siyasi topluluklarından Yunan ve Roma'da devlet kudreti ile yarış edebilecek karşı iktidar bulunmamıştır. Bu nedenle egemenlik tarihi süreç içerisinde çeşitli iktidarların ortaya çıkmasıyla birlikte bir kıyaslama sonucu ortaya çıkmıştır (Özman (t. y.), 56). Özellikle İlk Çağ ve Antik Çağda egemenlik kavramı, niteliği belli olmayan bir güç olgusu üzerinden ele alınmıştır. Bu dönem öne çıkan Yunan şehir devletleri arasındaki güç mücadeleleri göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Yunan şehir devletleri arasındaki mücadelenin bilinen yorumcusu Thucydides (M.Ö.455-400) Yunan şehir devletlerinin kendi aralarında 27 yıl süren savaşı konu alan eseri "Peloponez Savaşı Tarihi" Atinalılar ve bağlaşıkları ile Spartalılar ve bağlaşıkları arasında geçen güç mücadelelerini konu almıştır. Thucydides burada çatışma içerisinde olan şehir devletleri arasındaki davranışları açıklarken savaşı kaçınılmaz kılan sebebin Atina'nın büyüyen gücü olduğunu belirtmiştir. Thucydides burada *dumanis* kimi zaman *kratos*(kontrol) kimi zaman *arche* (imparator) kimi zamansa *bia* (zorlama, şiddet) kelimelerini kullanarak, güç olgusunu zenginliğin birikimi ve deniz gücündeki üstünlük olarak tanımlamıştır. Thucydides ayrıca insan doğasının korku, kişisel çıkar üzerinde şekillendiğini belirterek (Arıboğan, 2007: 35) bir nevi Hobbes'un fikirlerine benzer teorik örnekler sunmuştur.

Gerek Antik Yunan'da ve gerekse Orta Çağda egemenlik kavramı ile ilgili yapılan tartışmalar genelde egemen gücün kaynağı üzerinden değil; hükmetme ya da yönetmenin karakteristik özellikleri üzerinde durularak, yönetimin sınırları ve meşruluğu üzerinde kendini göstermiştir (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 69). Bazı düşünürler tarafından devlet kudreti olarak adlandırılan egemenliğin kaynakları ile ilgili farklı teoriler ortaya atılmıştır. Özellikle modern çağ öncesi ve sonrasında ortaya atılan farklı görüşler egemenliğin tarihsel gelişimi içerisinde teokratik ve modern egemenlik teorileri olarak kendini göstermiştir. Egemenlik üzerine yapılan teorik ayrımlar siyasi iktidarın meşruluk temelleri olarak ele alınmaktadır (Ekiz, 2010: 96).

Modern egemenlik ilişkilerinin alt yapısının oluşumunda Rönesans ve Reform hareketleri önemli gelişmeler sağlamıştır. Etimolojik olarak “yeniden doğuş” anlamına gelen Rönesans sözcüğü ile kastedilen, Roma ve Yunan uygarlıklarında bulunan düşünsel değerlerin ve özlerin keşfedilmesidir. Bu değerlerin keşfedilmesiyle kilisenin emri altından çıkmak isteyen toplum söz konusu olmuştur. Hıristiyan teolojisinin kendi elinde bulundurduğu düşünsel alanın eski uygarlıkların yapıtlarıyla beraber keşfedilmesi aydınlanmanın önünü açmıştır (Beriş, 2006: 63). Bu bağlamda, Rönesans'ın insanlık adına en önemli sonucu; skolastik düşünceye karşılık rasyonel düşüncenin ön plana çıkması olmuştur.

Orta Çağ döneminin skolastik düşünce yapısı ile bağları koparma noktasında karşımıza çıkan bir düşünür olan Niccolo Machiavelli, dinin yerine politikayı yerleştirerek yeni bir sistem oluşturmuştur. Fakat Machiavelli, kurulan bu sistemde kuram oluşturmaktan ziyade modern devlet ve egemenlik olgularını pratik düzeyde, kendi düşünsel amacını gerçekleştirmek için ilk kez kullanan kişi olmuştur (Hakyemez, 2004: 27). Machiavelli (1469-1527) özellikle içinde bulunduğu dönem içerisinde hükümdarların devletin güvenliğini sağlamak ve iktidarı ellerinde bulundurmaları için çoğu kez ahlaki kurallara aykırı davranmaya zorlandığını belirtmiştir. Diğer taraftan ona göre hükümdar için halkın desteği de çok önemlidir (Machiavelli, 2017: 101). Bu anlamda özellikle hükümdarın soylular ile halk arasında, fakat halka daha yakın olmak kaydıyla bir denge kurması ve destek bulması, egemen gücü elinde tutmanın güvenilir bir yolunu oluşturmuştur (Machiavelli, 2017: 99). Düşünür, İtalya egemenliğinin kurulmasında kiliseyi engel olarak gördüğü için egemen otoriteyi rasyonel bir zemine oturtarak anlamlandırmıştır (Hakyemez, 2004: 28). Böylece egemenliği laik (diğer bir deyişle dünyevi) bir olgu olarak görmenin önünü açmıştır.

Machiavelli'nin, siyasal düşünce tarihine en önemli katkısı, 1513 yılında yayınladığı Prens adlı eserinde, “örgütlenmiş bir güç olarak, kendi bölgesinde üstün ve diğer devletlerle ilişkilerinde bilinçli bir yükselme politikası izleyen siyasal kurum” adı altında kullandığı *devlet (stato)* kavramı olmuştur. Bu nedenle Machiavelli, *insan topluluğu-egemenlik-ülke* üçlüsü ile beliren modern devletin de kurucusu sayılmaktadır (Arslanel ve Eryücel, 2011: 5). Böylece dini otoritelerin dünyevi iktidarlar üzerindeki etkilerinin sona ermesiyle ortaya çıkan modern devlet anlayışında, egemenliğin laik bir

şekilde ele alınmaya başlanmasında en büyük pay Machiavelli' ye ait olmuştur. Dolayısıyla Machiavelli'nin dini otoriteler dışında bir egemen arama ve siyaset kullanma girişimi, onu modern siyasal teorilerinin de kurucusu yapmıştır.

Bazen siyasi bazen de hukuki olarak ele alınan egemenlik kavramı Avrupada'ki feodal düzenin çözülmesi ve krallıkların ortaya çıkması ile tartışılan bir kavram olmuştur. Burada krallıkların öne çıkmasıyla egemenlik içsel bir anlam taşımıştır. Merkezi bir örgütlenme isteyen monarklar, kilise ve feodal beyleri denetimi altına alıp bu topraklar üzerinde egemen olmak istemişlerdir (Sönmezoğlu, 2005: 26). Terimi bu anlamda ilk kullanan 1576 yılında yayınladığı *Cumhuriyet* adlı eseri ile Jean Bodin olmuştur. Eser siyasi yönü ile kral ve prenslere yön vermiştir ki bu açıdan Machiavelli'nin, *Prens* adlı çalışmasıyla örtüşmektedir. Feodal düzenden mutlak merkezi monarşilere geçme noktasında öne çıkan düşünür olan Bodin aslında hukukçu olup modern egemenliğin kavramsallaştırmasını yapan ilk düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bodin, kavramı modern anlamda kullanmaya başladıktan sonra terim, Kamu Hukuku ve siyaset alanında sürekli kullanılmaya başlanmıştır. Bodin'in yapmış olduğu tanıma göre egemenlik "yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güçtür" (Hakyemez, 2004: 29). Bodin, *Devletin Altı Kitabı* adlı eserinde mutlak ve bölünmez olan egemenlik teorisini zaman ve mekânın ürünü olarak ortaya koymuştur. Bodin tarif ettiği egemen iktidar yapısının, (mutlak monarşi) Protestanlar ile Katolik Birliği arasında geçen dini çatışmaları ılımlı hale getireceğini savunmuştur (Andrew, 2011: 75). Bodin'e göre egemen iktidar iyi ya da kötü olsun devletin varlığını devam ettirdikçe mutlak, sürekli ve bölünmez olmak zorundadır. Bodin bu anlamda egemen ve egemenliği toplumu bir bütün haline getiren tek bir vücut olarak görürken, devletin özünü de korumak istemiştir (Saygılı, 2014: 186). Eserinde din ve siyaset arasındaki ilişkilerin, aristokrat ve halk arasındaki çatışmanın düzenlenmesi için yapılması gerekenleri belirten Bodin, aynı zamanda hükümet formlarını, egemenlik ve hükümet arasındaki ayrımı da eserine yansıtmıştır (Andrew, 2011: 76).

Avrupa'nın ulus-devletlere ayrılmasından sonra Bodin'nin kavramsallaştırdığı egemenlik kavramı, mutlak hükümdarlıklarla sosyal sınıflar arasındaki mücadeleden doğmuştur (Schmitt, 2005: 24). Dolayısıyla Bodin'in amacı ülke sınırları içerisindeki düzeni sağlayacak kurumsal yapıyı oluşturmaktır. Bodin ile siyasal iktidar, hükümdarın fiziksel yapısından bağımsızlaştırılarak sürekli bir niteliğe sahip olmuştur. Böylece egemenlik sadece iktidarın kullanımı ile değil, iktidarın bir ilkesi olarak da öne çıkmıştır (Hakyemez, 2004: 30). Bodin, aristokrasi ve demokrasi yönetiminden ziyade mutlak monarşiyi tercih etmiştir. Çünkü hükümdarların, zengin ve fakir arasındaki sosyal sınıf çatışmalarının ve Protestan, Katolik Birliği arasındaki mezhep çatışmalarının en iyi şekilde mutlak monarşi yönetimi altında sınırlanabileceğine inanmıştır (Andrew, 2011: 82).

Machiavelli bir prensin devletinin gücünü maksimum kılmak için yapması gerekenleri belirtirken, Bodin, feodal sistem mücadelesinde kralın merkezi örgütlenişini desteklemiştir. Bodin'e

göre ise kralın iradesi sadece bazı doğal hukuk ilkeleri ile sınırlandırılabilirdi (Sönmezoğlu, 2005: 27). Dönemin önemli bir diğer düşünürü Thomas Hobbes (1588-1679) ise kralın iradesi üzerindeki tüm sınırlandırmaları kaldırarak mutlak egemen bir kralı öne çıkarmıştır. Thomas Hobbes bu açıdan egemenliğin içsel boyutunu mutlaklaştırmış ve bunu dışsal boyutta da uygulamıştır. Hobbes egemen birimlerin bitmeyen savaş içerisinde olduğu uluslararası sistemin bu açıdan anarşik düzen oluşturduğunu savunmuştur. Hukuk kuralları bu açıdan devlet otoritesi üzerinde bir sınır oluşturmamaktadır (Sönmezoğlu, 2005: 27). Diğer düşünürlere göre daha yetkin bir egemenlik teorisi oluşturan, egemenliğin sürekliliğini ve laikliğini öne çıkaran Hobbes, devletin kökenini Tanrısal irade yerine toplum sözleşmesine dayandırarak tam anlamıyla laik bir egemenlik teorisi oluşturmuştur (Hakyemez, 2004: 34).

Thomas Hobbes'a göre insanları yabancı saldırılardan ve birbirlerine karşı koruyabilecek, barış içerisinde yaşamalarını sağlayacak genel gücü kurmanın tek yolu bütün kudret ve güçlerini tek bir kişide toplamakla gerçekleşmektedir. Herkesin herkesle yaptığı sözleşme ile tek ve aynı kişide birleşmeleri ile bu topluluk "devlet"i oluşturmaktadır. Hobbes, devletin kişiliğini taşıyanı ise egemen olarak nitelendirirken, onun dışında kalanı ise uyruğu olarak tanımlamıştır (Hobbes, 2013: 137). Thomas Hobbes'un egemen yönetici anlayışı modern dönem kuruluşunda temel rol oynamıştır. Hobbes'a göre çeşitli bireylerin tekil iradeleri birleşir ve egemen liderin iradesinde temsil edilir. Bu noktada egemenlik temsil olarak kendini gösterir. Egemen iktidarın meşrulaştırma işlevi gören temsil iktidarı uyruklar çokluğuna yabancılaşmakta, yani kendinden önceki Jean Bodin gibi Hobbes'da "egemen hükümdarın ve mutlak iktidarın temel özelliği uyruklarına genelde onların rızalarını almaksızın adalet dağıtmaktır" görüşünü savunmaktadır. Bu çerçevede Hobbes'un egemenlik teorisi yaşadığı dönemin mutlak monarşisinin gelişmesi açısından işlevsel olmuştur (Hardt ve Negri, 2015: 102).

Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un egemenlik kavramını sistematik bir hale getirmesi, "mutlak egemenlik" anlayışı ile kendini gösterirken, bu dönemden sonra egemenliğin sınırsızlığına eleştiriler gelmeye başlamıştır. Bu çerçevede, egemenliği sınırsız olarak görmeyen ve egemenin belirli sorumlulukları olduğunu öne süren yeni isimler ortaya çıkmıştır. Özellikle egemenin toplumu temsil etmesi bakımından temsil edenin, temsil edilenden daha üstün olmayacağını savunan Johannes Althusius eserlerinde Bodin ve Hobbes'u eleştirerek farklı bir egemenlik anlayışını yansıtmıştır (Kiraz, 2012: 95). Bodin'in ve Hobbes'un mutlakiyetçi egemenlik anlayışına karşılık egemenliğin sınırlandırılması gerektiğini savunan önemli isimlerden John Locke, bu sınırlandırılmayı sözleşme anlayışına da yansıtmıştır. Ona göre doğa durumunda sınırsız özgürlüğe sahip insan, karar verici bir otorite bulunmadığından doğa durumundan çıkmıştır. Kişilerin kendi davalarında yargıç olması, onların çıkarları ve hırsları yüzünden yargılanma durumunda adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu nedenle insanlar yürütme yetkilerinden vazgeçerek, bir yönetim oluşturmuşlardır. Özellikle mülkiyetin korunmasına yönelik yönetimi devrettikleri egemenlik anlayışında, keyfi bir güç

kullanımı söz konusu değildir. Yönetimin tabi olduğu kurallar, egemenin gücünü keyfi olarak kullanımına izin vermemektedir. Egemenlik yasama gücüne ait olurken, yasamayı değiştirme kudreti ise topluma dayandırılmış ve insanların rızasının gerekli olduğunu savunmuştur. Bu nedenle rıza ortadan kalkarsa, yasamanın kullandığı egemenlik de ortadan kalkar. Bu bağlamda egemen, elinde bulunan gücü keyfi olarak kullanırsa bu bir tiranlığa dönüşür ve bu durumlarda toplumun egemene karşı koyma hakkı bulunmaktadır (Karaböcek, 2011: 156). Ancak egemen gücün rızaya dayandırılması Locke için yeterli değildir. Bunun için Locke göre kuvvetler ayrılığının gerçekleşmesi de gerekmektedir. Ona göre bir devlette, üç kuvvet bulunurken, bunlar yasama, yürütme ve federatif güçlerdir. Bu anlayışla Locke, egemenliğin mutlaklığını önlemeye çalışırken bunu kuvvetler ayrılığını kullanarak yapmıştır (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 79). Bu düşünceler bağlamında Locke sözleşme ile oluşturulan devlet egemenliğini sınırlandırarak, mutlaklığı ortadan kaldırır. Özellikle hukuk anlayışının sadece egemenin belirlediği kurallardan oluşmadığı, evrensel niteliğe sahip hukuksal ilkelerle, bireyler üzerinde, egemenin gücünün sınırlandırılacağı düşüncesi, egemenlik anlayışına getirilen en üst sınırlamayı belirlemektedir: Birey Hakları (Karaböcek, 2011: 157-158). Birey Haklarını ön plana çıkaran Locke ile egemenlik kuramı, Hobbes ve Bodin'in egemenlik kuramından daha farklı bir yöne kaymıştır. Bu farklılık birey haklarına getirilen dokunulmazlık ile egemenin yetkilerini kısıtlamaya yönelik ortaya çıkmıştır. Yaşadığı dönemin sosyal ve iktisadi gelişmeleri düşünüldüğünde, Locke 'un egemenlik anlayışının yeni ortaya çıkan burjuvazinin mülkiyet ve ticari haklarının korunması yönünde, devlete karşı bir emniyet oluşturduğu söylenebilir.

Mutlak egemenlik anlayışına karşılık, birey haklarını kurumsallaştırmasıyla liberal devlet anlayışına kayda değer bir katkıda bulunan Locke aynı zamanda kendinden sonraki düşünürler için bu konuda önemli bir kaynak oluşturmuş ve Fransız Devrimine dolaylı olarak teorik destek sağlamıştır (Karaböcek, 2011: 158). Sonuç olarak yasama gücünü elinde bulduran egemenin sınırsız bir güce sahip olmadığını vurgulayan Locke egemenin keyfiliğine karşı dört sınırlamayı açıkça belirtmektedir: Egemen, halkın yaşamı, mülkiyeti üzerinde dilediğini yapamaz; egemen, üstünkörü kararlar ile bir güç kullanamaz; egemen, insanların izni olmadan onların mülkiyetini alamaz; egemen, yasa yapma hakkını başkasına devredemez çünkü yasama yetkisini kullanacak kişileri sadece halk belirleyebilir (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 79).

Yaşadığı dönem içerisinde mutlakiyetçiliği ve gelişen burjuva toplumunu eleştiren ve diğer düşünürlerden bu yönüyle ayrılan Jean Jacques Rousseau (1712-1778) ve John Locke egemenliği toplum sözleşmesi kuramı ile açıklamışlardır. Onlara göre devleti oluşturan bireyler, asıl egemen güce sahiptir. Bu düşünce ile egemenlik kavramına demokratik bir işlev kazandırılmıştır. Hobbes'da egemenliğin toplumdan kaynaklı olduğu düşünülmesine rağmen toplum egemen iktidarlarına karşı demokratik haklara sahip olamamıştır. Rousseau'nun egemenlik teorisi bu noktada egemenliği daha demokratik terimlerle yeniden tanımlanmıştır (Hakyemez, 2004: 36). Rousseau'ya göre egemenlik,

bireylerin tekil iradeleri toplamı olan genel iradenin uygulamasından oluştuğu için onun kendinden hiç vazgeçmeyeceğini, kolektif bir varlıktan başkaca bir şey olmayan egemenin, yalnızca kendi kendisi tarafından temsil edileceğini vurgulamıştır. Ona göre iktidar devredilebilir ama irade devredilemez (Rousseau, 2017: 27).

Rousseau'nun modelindeki doğal yaşamda, herkes kendi kendine yetecek bir yaşam düzeyine sahipken mülkiyetin ortaya çıkmasıyla, huzurun yerini kargaşalar almaya başlamıştır. Rousseau bu durumu ortadan kaldırmak için toplum sözleşmesini öne sürerek insanlar arasındaki fiziki eşitsizliklerin hukuk yoluyla eşitlenebileceğini savunmuştur (Rousseau, 2017: 25). Böylece genel irade üstünlüğü de toplum tarafından kabul edilmiştir. Sözleşme ile oluşan devlette bireyler genel iradeye bağlı yaşarlarken aynı zamanda özgür olmaktadır. Rousseau'ya göre devlet, bireylerin kendi iradeleri sonucu birleşmesi esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir egemenlik ancak meşru olabilmektedir (Hakyemez, 2004: 38). Sonuç olarak, toplum sözleşmesi, genel irade gibi düşünceleriyle siyasi düşünce tarihine pek çok anlamda katkısı olan Rousseau kendinden sonraki düşünürleri de etkilemiştir.

Aydınlanma dönemi filozoflarından Immanuel Kant da mutlak egemenliğin bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açtığını savunmuş ve bu özgürlüklerin korunması için anayasal garantilere ihtiyaç olduğunu savunmuştur. Ona göre mutlakiyetçi yapılanmalarda bireylerin çıkarı gözetilmemektedir. Bu bağlamda zorlayıcı iradelerin sahip olduğu yönetimlerde savaşa başvurma eğilimi daha fazla olmaktadır (Kiraz, 2012: 96). Özellikle Kant'ın demokrasi ve barış arasında bağ kurduğu tezinde, baskıcı rejimlerin engellemesi ve demokratik rejimlerin oluşması için egemenliğin sınırlandırılması gerektiği fikrine vurgu yapılmıştır (Yalvaç, 2007: 272). Barış için toplumların, mutlak egemenliğe sahip bir krallıkla yönetilmesinden ziyade, cumhuriyetçi bir yönetimle yönetilmesi gerektiğini savunan Kant'a göre devlet egemenliğinin güçler ayrımı çerçevesinde ele alınması gerekmekte ve yürütme erkinin, yasama erkinden ayrılması gerekmektedir (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 81).

Emretme konusuyla ilgili olan egemenlik kavramı, siyasallaşmış toplumlarda kendisini gösterir. Tarihsel süreçte kavram için ilkin, "klasik" ya da "mutlak" egemenlik ifadeleri kullanılmıştır. Günümüzde ise "sınırlı" egemenlik anlayışı ifadeleriyle klasik egemenlik anlayışı dönüşüme uğramıştır. Özellikle 1789 Fransız Devrimi'nden sonra halk egemenliği ve ulus egemenliği şeklinde kullanım biçimleri de ortaya çıkmıştır (Pank, 2016: 246). 17 yy. egemenliği ve günümüz egemenliği arasındaki farklılıklar her alanda kendini göstermiş, egemenlik kavramı nitelikleri açısından kayda değer bir değişim geçirmiştir. Kuşkusuz ki, değişikliklerin nedeni yaşanan dönemin etkisi, din ve özgürlüğe bakış açısındaki önemli gelişmelerdir. Esasen, insan haklarının evrensel düzeyde ele alındığı günümüz dünyasında sınırsız bir egemenlik anlayışını uygulamak artık mümkün gözükmemektedir. Özellikle Egemenlik kavramının içsel boyutunun dışa

taşınması, birçok devletin oluşturduğu uluslararası sistemde, rekabet ortamı yaratmış ve güç dengesi oluşturulma gereğini ortaya çıkarmıştır. Fakat içsel hukukta hiçbir sınır tanımayan mutlak egemene karşı çıkmış bunun doğal olarak diğer devletlerin egemenliği ile çeliştiği belirtilmiştir. Bütün bu tartışmalar Uluslararası Hukukta egemenliğin nispiyeti görüşünü ortaya çıkarmıştır. Uluslararası Hukuk açısından ele alındığında bir devletin rızası olmadan egemen güç, hiçbir dışsal sınırlamanın meşrutiyetini tanımamaktadır (Sönmezoğlu, 2005: 28).

1.4. Egemenlik Teorileri

1.4.1. Teokratik Egemenlik Teorisi

Modern siyasal teoride incelenen egemenlik kavramını, modern tarih öncesinde bu biçimde bulmak mümkün olmamaktadır. Orta Çağ'da hukukçular ve ilahiyatçılar, kavramı “summa potestas” (devletin en üstün gücü) veya “plenitudo potestatis” gibi kavramlar kullanarak egemenliğin günümüzdeki anlamını çağrıştıracak şekilde fakat kullanım olarak döneme uygun daha farklı anlamlarda kullanmışlardır. Aynı şekilde Romalılar “imperium” la iradeler üzerindeki üstün kudret fikrini öne çıkarmışlardır (Hakyemez, 2004: 20).

Özellikle Orta Çağ döneminde öne çıkan teokratik egemenlik teorisinde devlet gücünün iki temel niteliği göze çarpmaktadır. İlk olarak insanları yönetme yetkisinin kutsal bir kaynaktan alındığına dair olan inanıştır. İkincisi ise bununla ilişkili olarak devletin başında olan kralın varlığının ayrı bir kişiliğinin olduğu ve kamu hukuku alanına yerleşmemiş olmasıdır. Teokratik egemenlik teorisinde yer alan doğüstü ilahi hukuk doktrininde egemenlik sahibi ilahi güç aynı zamanda egemeni belirleme yetkisine de sahip olmuştur. Yani hükümdarı Tanrı seçmiştir. Dolayısıyla hükümdar halka değil, Tanrıya karşı sorumlu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ilahi hukuk doktrini zorlayıcı rejimlerin tercih ettiği bir yönetim anlayışı ortaya koymaktadır (Ekiz, 2010: 97).

Bu dönemde ilahi bakış açısına kuramsal katkıda bulunan Salisburyli John, her gücün Tanrıdan geldiği ve bu gücün uygulanma şeklinin kilise aracılığı ile gerçekleşmesi gerektiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla Papa dünyevi yöneticilerin üzerinde bir yere sahip olmuştur. Monarşinin başındaki kral halkı yönetme yetkisine sahip tek dünyevi yöneticiyken bu yetkiyi de kiliseden almaktadır. Salisburyli John, Tanrı dışından gelmeyen bir iktidarın olamayacağı inancı ile “plenitudo potestas” anlayışının savunucusu olmuştur (Beriş, 2006: 58).

Teokratik egemenlik teorisi içerisinde yer alan diğer bir doktrin ise providansiyel hukuk doktrindir. Bu doktrine göre devlet egemenliğinin kaynağı ve kullanımı ilahi doktrinden farklı olarak halka belli ölçülerde yer vermeye başlamıştır. Doktrine göre yetki yine Tanrı'dadır, fakat devlet yöneticileri Tanrı tarafından seçilmemiştir. Egemenliği bu yönde kullananlar ise halkın arzusuna

göre hareket etmelidir. Bu yönden bakıldığında, providansiyel hukuk doktrinin demokratik bir duruşu ifade ettiği vurgulanabilir. Bu görüşün en önemli temsilcisi ise Aquino’lu Thomas’tır. Thomas iktidarın Tanrıdan gelmekte olduğunu ileri sürerken kullanımını ise kilise dışında ayrı bir varlık olan devlete atfetmektedir (Hakyemez, 2004: 22-23). Bu açıdan laik sürecin başlamasında bu doktrinin eşik görevi üstlendiği söylenebilir.

Egemenliğin ima ettiği anlam özellikle Orta Çağ döneminde, Tanrı’nın dünya üzerindeki iktidarlığını ifade etmek için kullanılmıştır. Tanımı gereği, tüm dünyevi ilişkileri belirleme, düzenleme, insanlara belirli edimlerde bulunma, izni verme ya da yasaklama koymada otorite merkezi Tanrı olmuştur. Kutsal kitaplar, Tanrı’nın insanların kaderini belirleyen tek iktidar güç olduğu ve O’nun bu niteliğinden ötürü insanların koşulsuz itaat yükümlülüklerinin bulunduğu ifadeleri bulunmaktadır. Egemenlik kavramının literatüre kazandırılması, dinsel otoritelerin dünyevi otoriteler üzerinde kurduğu sahiplik iddialarının aşılmasıyla mümkün olmuştur (Beriş, 2006: 16).

1.4.2. Modern Egemenlik Teorisi

Modern öncesi dönemde sadece devlet yönetiminin kullanımı (potestas) üzerinde durulurken modern devletin egemen olarak belirmesiyle siyasal iktidarın ilkesi (auctoritas) de buna eklenmiştir (Hakyemez, 2004: 24). Avrupa’da Orta Çağ boyunca süren Katolik Kilisesi egemenliği, yozlaşan kilise tasarruflarıyla giderek sorgulanır hale gelmeye başlamıştır. Katolik Kilisesi’ndeki skolastik düşünce yapılarına karşı sosyo-kültürel bir tepki ortaya koyan Rönesans ve Reformasyon hareketleri ilk aşamada kilisenin insan ve Tanrı arasındaki aracı rolünü reddetmiştir.

1529’da *Protestatione* (karşı çıkış) olarak yayınlanan bildiriyle Protestan devrimi ve reformasyon gerçekleşmiş, Avrupa’da Yeniçağ dönemi başlamıştır (Arıboğan, 2007: 88).

Reform kavramı Latince’de “yeniden şekil verme” anlamına gelmektedir. 16. yüzyılda Katolik Kilisesi’ni eleştirmek ve kutsal kitabı temel alarak Hıristiyanlığın özüne dönülmesini savunan harekete verilen isimdir. Reform hareketi Kilise ile ilgili bir ıslah hareketi olmasının yanında bugünkü Avrupa coğrafyasını oluşturan bir misyona sahip olması ve Hıristiyanlık tarihinde ise bir dönüm noktası olması açısından önemlidir (Esen, 2017: 113).

Gerek kamu hukukunun gerekse de siyaset biliminin temel kavramlarından olan, uluslararası hukuku da yakından ilgilendiren egemenliğin ortaya çıkışında Avrupa’da iktidar mücadeleleri sırasında monarşiler, feodalite, Kilise ve Roma-Germen İmparatorluğu sürekli karşı karşıya gelmiştir. Fransa bu iktidar savaşının kazananı olmuş ve Fransa kralları tarafından egemenlik hukuki bir yöntem olarak kullanılmıştır (Kapani, 2010: 59). Egemenlik kavramının bu süreçte kullanılmasındaki amaç; devletin kendi varlığına karşı çıkabilecek iktidar odaklarına engel olmak,

kendi iktidarlığından başka iktidar odaklarını kabul etmemek, devletin toprakları üzerindeki egemen gücün haricinde yüksek bir güç daha bulunmadığını ifade etmektir (Ormanoğlu, 2018: 248).

Orta Çağ'ın sonlarına doğru imparatorluklar, ulusal krallar iktidarlarını kiliseden bağımsız kılma amacıyla Roma Kilisesine karşı mücadele ederken bir yandan da laikleşme süreci başlamıştır. Reform hareketi ile güçlenen bu devlet iktidarı Roma Kilisesi'nin etkisinden kurtulmak istemiştir. Parçalanmış feodal düzen üzerinde siyasal güçleri birbirine karşı kullanan kilise karşısında bu kez 1648'de Westphalia Barış Antlaşması ile merkezileşmiş modern ulusal niteliğe kavuşmuş devletler yer almıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa'da kamusal görevlerin krala bağlı olduğu bir "bürokrasi" oluşturmuş, kral feodal hukuk kurallarını kullanarak feodal beylerin güçlerini kırmaya başlamış ve haklarını ayrıcalıklara dönüştürerek onları kendisine bağımlı hale getirmiştir. Diğer taraftan laik aydınlar düşünsel alanda, tüccarlar ise maddi alanda ulusal devleti oluşturma yolunda krala yardımcı olmuş, burjuvazi kendisinin gelişmesine engel olan feodal güce yani kiliseye karşı kralı desteklemiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2004: 12).

Egemen devletlerin ortaya çıkmasında en önemli tarihi gelişme olan Otuz Yıl Savaşları'nı³ sona erdiren Westphalia Barış Antlaşması Avrupa'da barış ve birliğe dayanan bir sistem kurmuştur. Uluslararası hukuk bakımından önemli esaslara sahip olan antlaşmada devletlerin bağımsızlığı, eşitliği ve siyasi dengeyi sağlamada gerekli olan ilkeler yer almıştır. Ayrıca farklı din ve mezheplerin uluslararası alanda barış ve istikrarı engelleyecek bir konuma gelmesinin önüne geçilmiştir. Antlaşma devlet iktidarı, siyasi bağımsızlık ve savaşlar gibi konuları ele alması bakımından egemenlik için bir dönüm noktası oluştururken dini değil siyasi bir içerik taşımıştır. Tarihte ilk kez güçlü ve çok sayıda devletin bir araya gelmesiyle imzalanan bu antlaşma modern devletin (ve aynı zamanda Avrupa devletler sisteminin) ortaya çıkmasına temel oluşturmuştur (Bozkurt vd., 2003: 50).

Otuz Yıl Savaşlarını sona erdiren Westphalia Barış Antlaşması, her biri kendi coğrafi sınırları dahilinde özel otoriteye sahip olan egemen devletlerden oluşan modern uluslararası sistemin doğuşunda kritik bir an olarak anlaşılmaktadır. Hukuki olarak bağımsız, bölgesel, karşılıklı tanıma ve kontrol prensiplerine dayanan egemen devlet modeli, uluslararası sistemde kendini göstermiş ve bu model çağdaş dünyada devlet açısından bir egemenlik erozyonu iddia eden gözlemciler için de bir ölçüt oluşturmuştur. Diğer taraftan devletlerin özerk olması, dış aktörlerin müdahalesinden uzak

³ Avrupa'da meydana gelen Otuz Yıl Savaşları, Dini nitelikli iç savaşlardır. Bu savaşlar ile Fransa 1562-1598 yılları arasında bütünlüğünü sağlamış; Almanya ise 1618-1648 yılları arasındaki savaşlardan parçalanarak çıkmıştır. Bu savaşların temel özelliği, Almanya'da yaşanan Katolik ve Protestanlar arasındaki iç savaşın, milletlerarası düzeyde sürdürülmüş olmasıydı. Siyasal birliği koruma çabası içinde olan Kutsal Roma İmparatorluğu ile bağımsızlıklarını kazanmak isteyen üye devletler arasında bir mücadele sürmüştür. 30 Yıl Savaşları, Protestanların zaferi sonucu 1648 Westphalia Barışı ile sona ermiştir. Almanya'da Katoliklik, Protestanlık ve Kalvenizm geçerli dinler kabul edilmiştir. Üç yüze yakın Alman devleti hükümler siyasi birimler haline gelmiştir. İmparatorun, üye devletlerin rızası olmadan vergi ve asker toplaması, kanun koyması, savaş ilan etmesi imkânı ortadan kalkmıştır. Böylece bağımsız siyasal birimlerden oluşan bir milletlerarası sistemin doğduğunu söylemek mümkündür.

durması gerektiği fikri, 18. yüzyılın sonlarında İsviçreli uluslararası hukukçu Emmerich de Vattel tarafından açık bir ilke olarak geliştirilmiştir (Krasner, 2001a: 17).

Siyasi gelişmelerin yanında coğrafi keşiflerin başlaması savaşı ve büyük askeri yapıların kurulması, monarşilerin güçlenmesi kapalı ekonomilerin dışa doğru açılması gibi temel nitelikleri olan Orta Çağ sonrası düzende Avrupa'nın her açıdan yeniden inşasına yol açarken devletin varlık koşulu olarak egemenlikte yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır (Arıboğan, 2007: 79) Ulus-devlet modeli tarihsel süreç içerisinde zaman ve koşullara göre kendiliğinden oluşmuştur. Bu tarihsel süreç içerisinde belli ve antlaşmalarla korunan devlet ve devletin kendi sınırları içerisinde mutlak bir hâkimiyete sahip olması, uluslararası literatüre egemenlik kavramının girmesine neden olmuştur.

Westphalia düzeniyle birlikte ortaya çıkan ulus-devlet modelinde, modern anlamıyla egemenlik kavramı düşünölmeye başlanmıştır. Devletin var olmadığı bir toplumda egemenlik kavramından söz edilemeyeceği gibi egemenliğin kaynağını, Orta Çağ'ın sonları ve Yeni Çağ'ın başlarını kapsayan uzun bir zaman şeridi içinde ortaya çıkan tarihsel olgularda aramak gerekmiştir.

1.4.3. Ulusal Egemenlik Teorisi

“Fransız Devrimi” ile egemenlik anlayışının ulusa ait olması gerektiği yönünde görüşler ortaya konmuştur. Aynı zamanda, egemenliğin kaynağı kraldan alınarak ulusa verilmiştir. Egemenliğin tam anlamıyla insanlara verildiği bu anlayış, kavramın pratikte kullanımı için dönüm noktası olmuştur. Bu sayede demokratik boyutu ile öne çıkan ulusal egemenlik anlayışı, ulus adına hareket eden temsil sistemi ile “ulus devlet” fikrini ortaya çıkarmıştır. Bahsedildiği üzere devletin meşruluk kaynağını hukuksal bir şekilde ulustan alması, ulusal egemenlik kavramının belirleyici niteliğini oluşturmuştur. Nitekim 1789 tarihindeki “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” nin 3. Maddesinde “egemenliğin özü esas olarak ulustadır. Hiçbir heyet, hiçbir fert, açıkça ulustan kaynaklanmayan bir otoriteyi kullanamaz.” şeklinde ifade edilen ilke, “1791 Anayasası”yla anayasal norm haline getirilmiştir (Arslanel ve Eryücel, 2013: 27-28). Bu sayede Fransız Devrimi sonrası ulusal içerik kazanan egemenlikle birlikte devlet otoritesi ulus ile özdeşleşmiş; siyasal toplum direk olarak kurucu iradeyle ulusun rızasına dayandırılmıştır.

Fransız Devrimi döneminde Emmanuel Joseph (Abbé) Siéyes tarafından sistemli bir hale getirilen ulusal egemenlik teorisi Fransız Devrimi'nin en önemli ilkelerinden birisi olmuştur. (Küçük (t. y), 323) Fransız Devrimi öncesinde 1776 yılında Amerikan Devriminde bireylerin hak ve özgürlükleri adına bildiriler hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Dönemin liberal düşünce yapısı izlerini taşıyan bildiriler, içerikleriyle belli hakları iktidarlara karşı garanti altına almayı amaç edinmiş, bu bakımdan Fransız Devrimi oluşumuna da etki etmiştir. Nitekim 26 Ağustos 1789

tarihinde “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” de aynı amaçlara hizmet etmiştir (Ağaoğulları, 1989: 197).

Fransız Devrimi ile egemenliğin kaynağı, teokratik anlayıştan sıyrılarak ulusun sahip olduğu bir egemenlik anlayışına taşınmıştır. Ulusal egemenlik anlayışı daha sonra Kıta Avrupası’ndaki diğer devletlere yayılmıştır. Anglo-Sakson devletlerde (İngiltere, ABD vb.) ise egemenlik, kaynağı bakımından, Kıta Avrupası’ndaki devrimleri yaşamamasına rağmen aynı dönüşüm sürecine tabi olmuştur (Yıldırım, 2004: 41).

Modern döneme özgü olan egemenlik kavramının ilk ortaya çıktığı şekilde günümüze geldiğini söyleyemeyeceğimiz gibi, bu bağlamda iki farklı dönem söz konusu olmaktadır. Birinci dönem, Fransız Devrimi’ne kadar olan ve egemenliğin tek bir monarka atfedildiği dönem olarak Bodin, Machiavelli, Hobbes görüşleriyle şekillenirken, Fransız Devrimi ile birlikte J.J.Rousseau ve Emmanuel Joseph (Abbé) Sieyès’in görüşleri daha etkili olmaya başlamış ve egemenlik gücü tek bir kişiden alınarak topluma mal edilmiş dolayısıyla, Fransız Devrimi’nin gerçekleşmesi egemenliğin kaynağının değişmesi açısından belirleyici olmuştur. Fransız Devrimi’nin ortaya çıkışında siyasal, ekonomik, sosyal yapılanmaların toplumun aleyhine şekillendiğini öne süren düşünürlerin etkisi kuşkusuz ki önemli yer tutmuş ve bu düşünürler toplumu farklı gerçeklerin olduğuna ikna etmeye çalışmışlardır. Ulusal egemenlik kavramı özellikle Sieyès ve J.J.Rousseau kuramsal çabalarıyla öne çıkmıştır (Beriş, 2006: 86). Bu noktada J.J. Rousseau’ya düşüncelerinde insanların hür doğduğunu ve doğası gereği iyi olduğunu belirtmiş, toplumsal sözleşmeyle kurduğu devlet anlayışında kararların demokratik şekilde alınması gerektiğini savunmuştur. Çünkü insanlar iyidir ve iyilik için karar verilecektir. Egemen güce yetki verildiyse de bu yetkinin kaynağı ona göre genel irade temsilini sağlayan halktır. Bu nedenle “Toplumsal Sözleşme” adlı eserinde Rousseau devleti, vatandaşların eşitlik ve özgürlük için kabul ettikleri sosyal sözleşme temelinde kurulmuş politik bir ağ olarak ifade etmiştir (Ay ve Uçar, 2015: 200). Bu politik ağ ile ortaya çıkan kamusal bir kişilik söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla devlet otoritesinin üstün olmasını sağlayan en önemli unsur, hukuk sisteminin akılcı ve hiyerarşik şekilde düzenlenmesi, devletin “kamu yararını gözeten bir aygıt” olarak görülmesidir (Schulze, 2005: 19). Rousseau’nun düşünceleri, Fransız Devrimi ve sonrası etkilerini gösterirken, Sieyès’le beraber devam eden süreçte ulusal egemenlik teorisinin temeli oluşturulmuştur. Sieyès’e göre ulus ortak kurallar altında yaşayan ve kural koyucu tarafından temsil edilen ortak değerler ve kurallar topluluğudur. Bu ortaklığın dışında kamusal ve toplumsal ayrıcalıklara sahip sınıfların (aristokrasi) ulus içerisinde yer almaması gerekmektedir. Böylece Sieyès, kanunlar önünde eşit haklara ve sorumluluklara sahip ulus modelini kurgulamış dolayısıyla devrime etki edecek ve siyasal alanın merkezine yerleşecek ulusal egemenlik kavramsallaştırmasını oluşturmuş ve kavrama işlevsellik kazandırmıştır (Beriş, 2006: 91). Sieyès, devrimin öncesinde yayınladığı *Üçüncü Tabaka Nedir?* eserinde ayrıcalıklar üzerine kurulu düzeni eleştirmiş ve aristokrasiye yüklenmiştir (Beriş, 2006: 94).

18. yüzyılın öne çıkan kavramı olan klasik egemenlik; tek, mutlak, bölünemez olma niteliklerini 19. yüzyıl sonuna doğru kaybetmeye başlamıştır. Devrimlerle (Fransız ve Amerikan) gelen hukuk devleti anlayışı ile devlet karşısında birey hakları önem kazanmış ve anayasal güvencesi sağlanmıştır. Bunun yanında yavaş yavaş değişen devlet sistemleri ve küreselleşmenin çeşitli boyutlar kazanması egemenliğin sınırlandırılmasını zorunlu hale getirmiş ve kavramın mutlak, bölünmez, tek olma gibi niteliklerinin de ortadan kalkmasını sağlamıştır (Aybudak, 2017: 235).

Ulusal Egemenlik teorisinin oluşumunda büyük önemi olan Fransız Devrimi ile klasik egemenlik anlayışı nihayetinde gelişiminin son aşamasına ulaşmıştır. Artık 1789 ile teorik alandan gerçek yaşama geçiş söz konusu olmuştur. Anayasal ilke haline getirilen egemenlik anlayışı ile birçok alanda dönüşümler meydana gelmiştir (Ekiz, 2010: 128). Devrim ve sonrasındaki süreç içerisinde gerçekleşen dönüşümlerin temelinde ise devletin gücünün, kaynağının tamamen toplumdaki gelmiş olması ve ulusal egemenlik kavramının artık sistemin merkezine oturtulmuş olması yatmaktadır.

1.5. Klasik Egemenlik Anlayışının Dönüşümü ve Ulus-Devlete Etkisi

Egemenlik kavramının ortaya çıktığı günden günümüze kadar geçirdiği tarihsel ve kavramsal ilerleme egemenliğin aşırı yönlerinin törpülenmesini ve yeni koşullara ayak uydurmasını gerektirmiştir. Westphalia Barış Antlaşması ile ulus-devlet modelinin ortaya çıkması, egemenlik bağlamında Avrupa'nın yeni bir yol izlemesine sebep olmuştur. Egemenliğin hukuki ve siyasi statüsü, teokratik anlayıştan ulusal egemenlik anlayışına geçerken, Westphalian modelin oluşturduğu "iç işlerine karışmama" ve "egemen eşitlik" ilkeleriyle yeni bir form kazanan egemenlik, Avrupa devletlerinin ve uluslararası sistemin yapısını değiştirmiştir. Westphalia düzeni, din savaşları, Reform, Rönesans hareketleri ile sarsılan teokratik egemenlik anlayışının sekülerleşmesini sağlamıştır. Oluşturulan bu uluslararası sistem günümüzdeki egemenlik anlayışı ve uluslararası toplum için modern bir başlangıç noktası olmuştur. Böylelikle egemenlik anlayışı üzerinden dünyevileşen Avrupalı devletler kontrol ettikleri topraklar üzerinde beşeri ve doğal kaynak kullanma hakkını da elde etmişlerdir (Gürkaynak ve İren, 2016: 136).

1815 Viyana Kongresi, Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları sonucunda bozulan mutlakiyetçi düzeni (Avrupa'daki) tekrar tesis edebilmek için Avrupalı devletleri bir araya getirmiştir. Kongre sonrası Avrupa'da savaşlar süreci sona ererken, Avrupa devletleri temelinde çok taraflı politik ekonomik bir sistem oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu dönemde diplomasi kuralları belirlenmiş, siyasi örgütlenme modeli olarak devlet sisteminin geliştirilmesine karar verilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası alanda bağımsız devlet sayıları artarken devletlerarası ilişkiler de gelişmeye başlamıştır. Dolayısıyla ilk uluslararası örgütlemelerden olan Evrensel Telgraf Birliği,

Dünya Postalar Birliği kurulmuştur. Uluslararası alanda gelişen bu iş birliğine rağmen devletlerin çıkarlarına ters düşen konularda çatışmalar devam etmiştir (Bozkurt vd., 2003: 50-51).

Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Avrupa’da istikrarsız ortam pekişmiş ve siyasi krizler birbirini izlemiştir. İtalya ve Almanya’nın milli birliklerini kurarak uluslararası sisteme dahil olmasıyla güç dengesinde siyasi, askeri ve ekonomik bir dengesizlik ortaya çıkmıştır. Giderilemeyen bu dengesizlikle birlikte sömürgeleştirme süreci, emperyalizme dönüşerek paylaşılacak alanları daraltmıştır. Bunun yanında egemen devletler olarak sistemde yer alan siyasi güç merkezlerinin birçok alanda egemen olma isteği siyasi sıkışıklığa neden olmuştur (Arıboğan, 2007: 176). Dünyanın farklı bölgelerinde bulunan birçok devlet, aynı çıkarlar üzerinde müttefik olma eğiliminde bulunurken, birçok devlet farklı çıkarlardan dolayı karşı karşıya gelmiştir. Bu nedenle özellikle hukuki kavramlar arasında en çok da güncel çıkarların etkisinde olan egemenlik kavramı (Schmitt, 2005: 24) çeşitli çıkar mücadeleleri tarafından belirlenmiş ve devletlerin ulusal çıkarlarına göre şekillenmiştir.

1914-1918 yılları arasında seyreden “Büyük Savaş” adı ile de bilinen Birinci Dünya Savaşı tarihin küresel çaplı ilk savaşı olarak kabul edilmiştir. Savaştan sonra çok uluslu imparatorluklar çözülme sürecine girerken, ulus-devletleşme eğiliminde artış olmuştur. Avrupa haritasında radikal değişiklikler meydana gelirken, dünyanın merkezi olma konumunu da yitirmeye başlamıştır. Yeni Zellanda, Avusturalya, Kanada gibi ülkeler ulusal ordularıyla savaşa girerken, yeni kimlikler edinmişlerdir. Sistemde egemen olmaya başlayan yeni aktörler yerini almıştır. Özellikle ABD’nin savaşa katılımı ve askeri kapasitesini göstermesi, uluslararası düzenin egemen aktörlerinin değişimi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Arıboğan, 2007: 177).

Birinci Dünya Savaşı’nın sonlanmasıyla yeni bir düzen tesis etmek amacıyla kurulacak ilk evrensel siyasi örgütlenme olan Milletler Cemiyeti’yle (MC) uluslararası alanda iş birliği ve kalıcı barışı sağlamak adına umutlar yeşermiştir. Büyük olsun küçük olsun devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlıkları bakımından eşit haklara sahip olduğunun vurgulandığı ilkeler ile Paris Barış Konferansı toplanırken, 1919’da self-determinasyon ilkesi temel alınarak MC kurulmuştur (Çelik, 2017: 222). Ne var ki Cemiyetin kararlarının mağlup devletlere baskı ile uygulanması ters etki yaratmış ve savaşı sonlandıran barış antlaşmaları, İkinci Dünya Savaşı’nın meydana çıkmasını da tetiklemiştir. Yine de Milletler Cemiyeti deneyimi, devletler hukukunun bazı kurum ve kurallarının gelişmesi açısından önemli olmuştur. Ayrıca bu dönemde savaştan sonra silahlanma yarışına giren devletler üzerinde önleme girişimlerinde de bulunulmuştur. Nitekim 1928’de 15 devlet arasında Briand - Kellogg Paktı imzalanmış, savaşın siyasi amaçlarla kullanılmaması gereği düzenlenmiştir. Fakat anlaşma evrensel nitelik taşımamış ve yeni bir savaşı engelleyememiştir (Bozkurt vd., 2003: 52-53).

Ulus-devlet modelinin ortaya çıkmasıyla uluslararası alanda yaşanan birçok gelişmeyle birlikte, egemenlik hakkını sonuna kadar kullanmak isteyen devletler sadece kendi halkının değil, uluslararası toplumun da meşruiyetinin sağlandığı araçlarla hüküm sürmeye devam etmişlerdir. Ulus-devletler kimi zaman monarşi, kimi zaman cumhuriyet yönetimi altında bu meşruiyeti sağlarken, sistemde kendi ulusal çıkar ve egemenliklerini de korumaya çalışmışlardır. Westphalia düzeninden önce devletlerin geleneksel egemenlik anlayışında mutlak tek bir egemen güç bulunmadığı (sistemde devletlerden daha üstün bir güç olmayışı) gibi bu düzenden sonra da durum değişmemiştir. Bunun en önemli göstergesi olarak eşit egemen devletlerarasında yapılan anlaşmalar ve güçlü devletlerin oluşturduğu tehditlerden dolayı diğer devletlerin egemenlik haklarından vazgeçmeleri gösterilebilir (Gürkaynak ve İren, 2016: 139). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Müttefik devletlerin başarısı kesinleşirken bu devletlerin öncülüğünde kurulacak olan Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün dışında kalmayı hiçbir devlet arzu etmemiştir. MC'nin devamı niteliğinde olan örgüt uluslararası barış ve güvenliğin korunması için etkili bir mekanizmalar getirmiştir (Gönlübol, 2014: 512). Yaşanan küresel çaplı savaşlar sonrasında uluslararası sistem, devlet dışı aktörlerin de uluslararası politikaya dahil olması, Bağlantısızlar hareketinin gelişmesi, nükleer silahlar ve gönderme araçlarının ortaya çıkması, ideolojik ayrımların ve çatışmaların dış politikaya egemen olması şeklinde kendini göstermiştir (Arı, 2001: 144).

1939'a kadar güç dengesi sistemi ile devletler egemen olma özelliklerini sistemde sürdürmeye çalışırken 1945 sonrası meydana gelen gelişmelerle sistem görüntüsü iki kutuplu bir yapıda kendini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) etrafında şekillenen sistem içerisindeki devletler, iki blok arasındaki egemenlik mücadelesine ideolojik olarak yaklaşarak bir çatışma görüntüsü ortaya çıkarmışlardır. Bu bağlamda ABD özgür dünyanın savunuculuğunu üstlenirken, SSCB; Üçüncü Dünya ülkelerinin emperyalist devletlere karşı olan bağımsız olma mücadelelerinden faydalanarak ideolojisinin, siyasal ve ekonomik egemenliğini yaymaya çalışmıştır. Bu dönemde Soğuk Savaş mantığı kendini göstermiştir (Arı, 2001: 145). 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması ve Sosyalist Bloğun ortadan kalkması liberal demokrasinin zaferi olarak ilan edilmiş ve yeni düzende bu ideolojinin sahipleri yeni mücadele süreçlerine girmişlerdir (Hakyemez, 2004: 198). SSCB'nin dağılması ile sistem de meydana gelen boşluk, ABD'nin egemen ideolojisi ile doldurulacak ve oluşan yeni düzende egemenliğin ulus-devlete yönelik farklı varyasyonları kendini gösterecektir.

Günümüzde geline nokta, egemenlik anlayışının dönüşümü ve ulus-devlete etkisinde, tarihsel gelişmelerden ziyade küreselleşme olgusunun ortaya çıkmasıyla bir yükselme yaşanmıştır. Küreselleşme ile sisteme ayak uydurmaya çalışan ulus-devletin varlığını koruması adına bazı konularda egemenliğini yumuşatması, ulus-devlet egemenliğinin aşındığına yönelik yaklaşımlar ortaya koymuştur. Ancak ulusal kurumların, kaynak akışında düzen sağlama isteği ile küreselleşmeye dahil olması kadar, toplum içerisinde var olan inançlar, değer yargılar ve politika

öncelikleri ulus-devletlerin egemenliklerinden tam olarak vazgeçmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, varlıklarını sürdürmek isteyen ulus-devletler, toplumun içinde yer aldığı birçok aktörü içeren demokratik değerlerin ve hukukun ön planda olduğu bir yönetim kavramı öne sürmektedirler: Yönetişim (governance) (Yıldırım, 2004: 44). Yönetişim kavramının küresel ve yerel düzeyde uygulanabilirliği ve etkinliği açısından kilit rolü “egemen ulus-devletlerin ne tür bir yapılanma içerisinde olacağı ve nasıl olmaları gerektiği” düşüncesine dayanmaktadır. Çok aktörlü, kendisinden ziyade toplumdaki aktörleri aktif kılan, ademi merkezîyet anlayışını benimseyen ve devlete düzenleme rolü veren aynı zamanda sorumluluk dengesini devletten sivil topluma kaydıran, karşılıklı etkileşimle ekonomik ve siyasal yönlendirme süreci içeren bir kavramsallaştırmayı ifade etmektedir. Bu yaklaşım çok sayıda aktörün ve farklılıkların bulunduğu bu ortamda hiçbir aktörün egemen olmamasını gerektirmektedir. Sivil toplumu ön plana çıkarmaya çalışan kavram demokratik değerlere önem verirken, süreç içinde yönetişim ilkelerinin toplumsal yaşama uygulamanın zorlukları bulunmaktadır. Çünkü küreselleşmenin uygulamadaki izdüşümleri çelişkiler yumağı oluşturmaktadır. Ulus- devletler her ne kadar sistemin yegâne aktörü kabul edilse de ekonomik bakımdan son derece güçlü olan ulus-şirketlerin ekonomik öncelikli hedeflerini gerçekleştirmeleri ve bu konuda sınır tanımamaları, (IMF-WB) ekonomide yaşanan yeni ilişkilerin yönlendirilmesinde birincil rol üstlenmeleri; uluslararası ilişkileri karşılıklı bağımlı hale getirmiş, ulus devletlerin toplumsal hareketleri kontrol etme, yönlendirme ve çözüme kavuşturma etkinliklerini azaltmıştır (Yıldırım,2004: 45).

Küreselleşme olgusunun bir fenomen olarak ortaya çıkmasıyla egemenliğin aşındığı düşüncesine karşılık, 11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a saldıran uçaklar aslında ABD ve onun temsil ettiği neo-liberal küreselleşmeye karşı yapılmış bir terör eylemi olmuştur. Bu saldırı küresel kapitalizmin oluşturduğu sorun ve eşitsizliklere (siyasal işgal, yoksulluk, fakirlik) karşı kendini meşrulaştırma gayreti adına olmuştur. Bu bağlamda Dünya Ticaret Merkezi’nin küreselleşmeyi, Pentagon’nun ise küresel güvenliği simgelemesine karşılık bu binalara yapılan terör saldırıları küreselleşmeye karşı bir mesaj içerdiğini açıkça göstermektedir. Ancak bu saldırının sonuçlarından ziyade, etkilerinin günümüzde de sürdüğü güvenlik algıları ortaya çıkarmıştır. Özellikle bu saldırıdan sonra küreselleşme ile aşınıldığı düşünülen egemenlik ve ulus-devlet anlayışı tekrar uluslararası ilişkilerde yeniden canlanmıştır. Terörizme karşı savaş; askeri düzeyi hukuk düzeyinin önüne getirmiştir. Bu anlamda medeniyetler çatışması tezi önem kazanmıştır (Keyman, 2007: 224). Demokrasinin küreselleşmesinden bahsedilirken, artık siyaset gündemi dost-düşman eksenine indirgenerek yorumlanmıştır. Bu anlamda risk, güvensizlik, belirsizlik duygularının her alanda hissedilmesi ile güvenlik adına özgürlüklerimizden ve adalet duygularımızdan vazgeçmemizi isteyen yeni bir *küresel risk toplumunun* yaratılma sürecine önemli bir katkıda bulunmuştur. Bunun yanında 11 Eylül sonrası barışa yönelik uluslararası normların temel taşıyıcılığını yapan BM gibi kurumların geçerliliği tartışılmaya başlanmıştır. Irak Savaşı’nda BM Güvenlik Konseyi, ABD ve İngiltere’nin tek taraflı dış politikaları yüzünden ciddi meşruiyet krizleri

yaşamış aynı şekilde Avrupa Birliği içinde Irak müdahalesi ciddi kırılmalara yol açmıştır. Bu bağlamda Suriye, Irak, İran, Kuzey Kore gibi devletler dünya politikasında *haydut devlet* olarak tanımlanmıştır (Keyman, 2007: 225).

Günümüzde yapısal ve uzun dönemli bir nitelik gösteren 11 Eylül ve sonraki süreç, egemenlik ve ulus-devletin işleyişini etkileyecek dört önemli değişim ve dönüşüm ortaya çıkarmıştır. Öncelikle 11 Eylül eylemi sonuçları açısından uluslararası sistemi risk, belirsizlik, güvensizlik olgularının ön plana çıktığı bir sisteme dönüştürmüştür. Sürekli bir terör korkusuyla devletlerin, haydut ve demokratik devletler olarak tanımlanması; savaş olgusunu normalleştirmiş ve tahrip gücü yüksek bombaların patladığı, günlük yaşamın güvensiz şekilde sürdüğü bir dünyaya yol açmıştır. İkinci olarak Bush yönetimi altındaki ABD, dış politikasında terör ile savaş arasında kurulan nedensellik ile haydut olarak tanımladığı devletlere savaş açmıştır. ABD dış politikası, savaş olgusunu ve askeri güvenlik ideolojisini uluslararası ilişkilerin tanımlayıcı ögesi durumuna getirmiştir. Üçüncü olarak ise terör eyleminin sonuçları küreselleşme süreci içerisinde ciddi kırılmalar yaratmıştır. Demokratikleşme ve kalkınma sorunlarının gündem oluşturduğu dönemler geride kalmış, 11 Eylül sonrası küresel demokratik yönetim arka plana atılmış, savaş ve şiddet olgularının yer aldığı bir gergin ortam oluşmuştur. Son olarak ise oluşan bu gergin ve şiddet içerikli ortama karşı sivil toplum, sivil itaatsizlik ve toplumsal hareketler düzeyinde gerçekleşen bir dizi küresel direncin ve müdahalenin ortaya çıktığı görülmüştür (Keyman, 2007: 226-229)

Sonuç olarak bahsedilen bu değişimler, demokrasinin yaşam koşullarını da zorlaştırmakta, çok sayıda güçlü aktörler arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri olarak birçok dengesiz bir durum oluşmaktadır. Küreselleşme ile siyasi ve ekonomik bakımdan egemenliğin kaybedildiği düşünülen ulus-devlette, egemenliğin küreselleşmeye karşı verilen terör saldırıları ile güvenlik boyutunda tekrar canlanmış olması yine de ülke içerisindeki bu dengesizlikleri gidermede etkisiz kalmakta ve ulus-devlet egemenliğinin içeride ve dışarıda temel işlevleri bakımından güç kaybına yol açmaktadır. Bu bağlamda özellikle küreselleşen terör sonrası, uluslararası sistemde ortaya çıkan son derece güçlü başarılı devletlerle bir o kadar başarısız ve kırılabilir devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve yapılan müdahaleler düşünülmesi gereken bir gündem oluşturmaktadır.

1.5.1. İnsan Hakları ve Egemenlik

Çağdaş dünyada en açık sözleşmeler sınıfı insan hakları sözleşmeleridir. İnsan hakları sözleşmeleri hem vatandaşlar hem de vatandaş olmayanlar da dahil olmak üzere bireylerle hükümetin arasındaki ilişkileri kapsar. Ulusal otoritelerin kendi bölgelerinde bireylere belirli bir şekilde muamele etme taahhütlerini içerirler. (Krasner, 2001a: 24) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte BM bünyesinde kurulan uzmanlık örgütleri ve insan hakları ya da ekonomik iş birliği amaçlı bölgesel nitelikli uluslararası örgütler, Westphalia modelindeki egemenlik anlayışının saf yapısını bozmuştur.

Ulusüstü örgütlenmelerde devletlerin egemenlikleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunulmuştur (Hakyemez, 2004: 199).

Savaş sonrası düzenin hukuksal temellerinin oluşması açısından, yaşanan insanlık dramları ve yıkımdan dolayı 1941 tarihli ‘Atlantik Bildirisi’nde oluşturulacak yeni düzen için temel insan hak ve özgürlüklerin evrensel nitelik göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonraki süreçte 1945’de BM Anlaşması ile bu hak ve özgürlükler hukuksal ve uluslararası alana taşınırken, 1948’de ise ‘İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin kabulüyle bağlayıcılık kazanmıştır (Altınkök, 2016: 221). İnsan haklarının bu denli koruma mekanizması altına alınmasının nedeni savaş ve sonrasında insanlığın kitlesel olarak şiddete maruz kalması ve en temel hakları olan yaşam hakkı ihlallerinin sıkça yaşanmasından dolayıdır. Özellikle Almanya’da yaşanan insanlık dramı olan *holocaust*⁴ olgusu dünyada ses getirmiş insan haklarını koruyacak bir sisteminin kurulmasına yönelik ihtiyacı hızlandırmıştır. Şüphesiz, bütün bu gelişmeler Westphalia döneminde görülen klasik egemenlik anlayışında olan devletin kendi vatandaşlarını koruması gerektiği yönündeki algıyı temelden sarsmıştır (Altınkök, 2016: 221).

1950’de imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve denetim mekanizmaları egemenliğin sınırsız niteliğinin değişimine neden olurken, bireylerin kendi devletlerinden başka kurumlarda hak arayabilmeleri klasik egemenlik anlayışı ile ters düşmektedir (Soykan Adaoğlu, 2008: 13). Dolayısıyla uluslararası sistemde bir devletin kendi vatandaşları üzerinden yaptığı hak ihlalleri artık iç mesele olarak görülmemeye başlanmıştır ve bu çerçevede özellikle Soğuk Savaş sonrası BM’nin soykırım ve etnik temizlik gibi insan hakları ihlallerinin önüne geçme çabası konusu tartışma gündemi oluşturmuştur (Beriş, 2006: 164).

1970’lerde başlayan İnsan hakları ihlalleri sonucunda BM, uluslararası alanda birçok insani müdahale kararları almıştır. BM dünyanın çeşitli yerlerinde müdahalede bulunurken bu müdahalelere ilişkin uygulamalarda birçok farklılıklar göze çarpmaktadır (Demirel, 2013: 153). Bu müdahalelerle ihlallerin önlenmesi bakımından gereken devletlere baskı yapılması, egemen yasa ve uygulama bağlamında egemenlik kavramının yeni bir boyuta geçtiği gözlemlenmektedir. Birkaç ülke

⁴Nazi rejimi ve işbirlikçileri tarafından sistemli, bürokratik yollarla, malî açıdan ülke eli ile desteklenen bir şekilde yaklaşık altı milyon Yahudi’nin hapsedilmesi ve öldürülmesine verilen isimdir. Yunan kökenli bir sözcük olan *holocaust*, “ateş başında kurban etme” anlamına gelmektedir. Almanya’da Ocak 1933’te iktidara gelen Naziler, Almanların “ırksal anlamda üstün” olduğuna inanmış ve “aşağılık” olarak kabul edilen Yahudileri sözde Alman ırkı toplumuna karşı yabancı bir tehdit olarak görmüşlerdir. Sağ kalan birçok kişi kendilerine Müttefik güçlerce yönetilen zorla göç ettirilmiş insanların kampında (DP) kalacak yer bulmuşlardır. 1948–1951 yılları arasında, yaklaşık 700.000 Yahudi İsrail’e göç etmiştir. Bu rakama Avrupa’daki 136.000 zorla göç ettirilmiş Yahudiler de dahildir. Zorla göç ettirilmiş diğer Yahudiler, Amerika Birleşik Devletleri’ne ve öteki ülkelere göç etti. Sonuncu DP kampı 1957’de kapanmıştır. *Holocaust* sırasında işlenen suçlar Avrupalı Yahudi topluluklarının çoğunu tahrip etmiş ve işgal edilmiş Avrupa’da binlerce Yahudi topluluğunu ortadan kaldırmaya yönelik girişimler gerçekleşmiştir (<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/introduction-to-the-holocaust>).

ile yürütülen müdahalelerin öznesi uluslararası toplum olarak gösterilirken ilgili ülkelere güç kullanma nedeni stratejik ya da politik değil, evrensel insani değerlere dayandırılmıştır (Beriş, 2006: 166).

Bu gelişmeler ışığında, Krasner'e (2001b: 17) göre egemen devlet modelinin ihlali, uluslararası çevrenin kalıcı bir özelliği olmuştur. İnsan hakları, azınlık hakları, demokrasi, komünizm, mali sorumluluk ve uluslararası güvenlik dahil olmak üzere diğer normlar adına özerklik ilkesi ihlal edilmiştir. Egemen devlet modeli her zaman bilişsel bir senaryo olmuştur; temel kuralları yaygın olarak anlaşılrsa da sıklıkla ihlal edilmektedir. Bu bağlamda egemenliğin klasik anlamda uğradığı dönüşüm insan haklarına karşı gerçekleştirilen ihlali yapan devletlere yapılan aktif müdahalelerde kendini göstermiştir.

1.5.2. Uluslararası Kuruluşlar, Çok Uluslu Şirketler, STK ve Egemenlik

Devletlerin birçok alanda tek başına güvenliklerini sağlayamaması birbirlerine olan bağımlılıklarını arttırırken, iş birliği yapma arzuları ile egemen devlet modelinin tek başına uluslararası barışı ve ortak refahı sağlayamayacağı görüşü ortaya çıkmıştır (Hakyemez, 2004: 197). İlk uluslararası iş birliği fikri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkarken, bu yeterli olmayınca devam eden süreçte daha bağlayıcı iş birliği modelleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Yaşanılan savaşlar sonrası birçok iş birliği modelinde devletlerin varlığını güvenli ve istikrarlı bir şekilde sürdürebilmesi için devletlerin egemenliklerinin belli oranda kısıtlanması gerektiği düşünülmüştür. Buna paralel olarak devletlerin ortak amaçları için egemenliklerinin bir kısmından vazgeçmeleri, bu egemenlikleri ele alan uluslararası kuruluşların ön plana çıkmasını sağlamıştır. Sonuç olarak birçok bölgesel ve küresel örgütler ve bunlara bağlı yargı organları ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlara üyelik ve bağlayıcı anlaşmaların imzalanmasıyla devletler, egemenliklerini kendi istekleriyle kısıtlama yoluna giderken, böylece klasik egemenlik anlayışının bölünmez ve mutlak olma niteliği büyük değişime uğramıştır (Soykan Adaoğlu, 2008: 16).

Ulus-devlet modelinin günümüzde belli oranda aşınmaya uğramasında Soğuk Savaş sonrası devletlerin entegrasyon ve iş birliği süreçleri yanında kendi içerlerinde liberal ideolojiye dayalı reformları yapması da etkili rol oynamıştır. Bu süreç küreselleşme ile kendini göstermiştir. Küreselleşme, ulus-devlet ile ilgili uluslararası alanda bütünleşme, parçalanma ve yerelleşme eğilimleri olan bir süreçtir (Hakyemez, 2004: 211). Diğer taraftan ekonomiyi yakından ilgilendiren hammadde, enerji ihtiyacı, su kıtlıkları gibi konuların küresel dünyanın dışında iş birliği sağlanmadan çözümlenemeyeceği de olanaksız görülmektedir (Frechette, 2007: 1). Dolayısıyla devletlerin egemenlikleri konusunda fedakâr davranarak bu sorunlara çözüm aramak istemesi varlıklarını devam ettirmek açısından hayati öneme sahiptir.

Küreselleşmenin, egemenliğe ve ulus devlete yönelik bu etkileri dikkate alındığında ulus devlet bu süreçle birlikte belli coğrafi alanlarda ekonomik, siyasi, askeri faaliyetleri kontrol etmede geçmişe göre daha az kontrol sağlayabilmektedir (Hakyemez, 2004: 212). Küreselleşme süreci ile öne çıkan diğer bir yapılanma dünyanın ciddi miktarda üretim arzı sağlayan ulus ötesi şirketlerdir. Yapılan hukuki düzenlemeleriyle iç hukuku aşarak ekonomiyi ulusal düzeyde düzenleyen devletlerin yerini almaya başlamışlardır. Dünyanın birçok yerinde yaşanan ekonomik kriz sonrası Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankasından (WB) yardım isteyen devletler, ulus ötesi şirketlerin çalışmalarına kolaylık sağlamıştır (Ekiz, 2010: 182-183). Bu bağlamda bir dış aktörün bir devlet üzerinde bazı yetkili kontrolleri uygulayabildiği durumları içeren egemenlik ilkesinin ihlali, egemen devlet sisteminin ısrarcı bir özelliği olmuştur. Hem yöneticiler kontrol edilen yönetim yapılarına katılırlarsa, güçlü aktörler zayıf devletlere kurum, politika, ekonomi veya personel empoze ederek devlet içerisindeki yapıya müdahalede bulunulursa bu ihlaller kaçınılmaz olmaktadır. Egemenlik dönüşümünün örnekleri arasında, bazı Balkan devletlerinde 19. yüzyılda uygulanan finansal faaliyetlerle büyük güçlerin yabancıları kontrol ettiği, görülmektedir.

Diğer taraftan SSCB'nin dağılması sonrası küreselleşmeyle kapitalist üretim tarzının gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde iyi yerleşmemesi, çevrenin korunması ile ilgili düzenlemelerin küresel güçlerin istediği şekilde gerçekleşmemesi, üretilen ürünün adil olarak dağıtımının olmaması, demokratikleşme ve insan hakları gibi değerlerin dünya üzerinde farklılık göstermesi hükümet dışı örgütlerin yani sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. (Salamon, 2000: 31). Dünyanın değişik yerlerinde şiddet karşıtı, liberal, demokrat, barışçıl sivil toplum kuruluşlarının yanında bu görüşlerin karşıtı ve bazı durumlarda şiddete başvuran, barışı tehdit eden küresel sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Bu bakımdan Sivil Toplum Kuruluşları (STK) dünyanın değişik yerlerinde faaliyetlerini sürdüren heterojen bir yapıya sahip olmaktadır (Wild, 2006: 2). Ancak STK'lar açısından belirtilmesi gereken bu kuruluşların uluslararası kuruluşlar ve devlet hükümetleri kadar etkili olmadığıdır (Wild, 2006: 2). Bu bağlamda STK'lar ulus-devlet egemenliğinin dönüşümünde diğer unsurlar kadar güçlü rol oynamamaktadır.

Görüldüğü üzere, egemenlik olgusu, tarihi süreçte meşruiyetini farklı kaynaklardan ve gelişmelerden alarak hayatını devam ettirmiştir. Fransız Devrimi sonrası ulus kavramı üzerine inşa edilen ulus-devlet egemenliği küreselleşme süreci ve tarihsel gelişmelerle birlikte meşruiyet kaynağının değişimi açısından ekonomik, kültürel, siyasi ve askeri alanda en çok etkilenen kurum olarak kendini göstermiştir ve bu süreç halen devam etmektedir.

1.6. Devletler Sistemi İçerisinde Egemenlik

Uluslararası İlişkiler, devletler için genellikle bağlayıcı olan bazı kuralların etkisi altında Şekillenmiştir. 17. yüzyılın başlarında Hugo Grotius tarafından Uluslararası Hukukun ilkeleri sistemli bir hale getirilmiştir (Gönlübol, 2014: 395). Belli sınırlara sahip devletler 16. yüzyılda kurulmaya başlanmış ve kendilerinin üstünde herhangi bir otorite tanımayan egemen devlet modelini oluşturmuşlardır. Yeni uluslararası birimler arasında asgari ölçüde bir barışın olması gerekliliği devletlerarasındaki bu ilişkilerin bazı hukuk kurallarına bağlanmasını zorunlu kılmıştır. Doğal olarak bu ilişkilerin en iyi Şekilde düzenlenmesi kuralların anlaşmazlık çıkmadan önce tespit edilmesini gerektirmiştir (Gönlübol, 2014: 396).

Belirli insan topluluğunun belirli bir toprak parçası üzerinde hukuksal ve siyasal örgütlenmesi devlet olmanın maddi koşulunu oluşturmaktadır. Ancak bu örgütlenme diğer bölgelerde faaliyet gösteren kamu örgütlenmelerinden ayırt edilmesi için yeterli değildir. Çünkü devletlerin içinde aynı özelliklere sahip yerel yönetimler, yönetsel birimler, vesayet altında ülke vb. devlet niteliğini kazanmış topluluklar bulunmaktadır. Devletin bu örgütlenmelerden farkı kendisinden başka hiçbir otoriteye bağımlı olmamasıdır. Bu özelliği ile devlet, uluslararası hukukta egemenlik ya da bağımsızlık kavramıyla açıklanmaya çalışılmaktadır (Pazarcı, 2018: 155).

Egemen devletin üzerinde hiçbir güç olmadığı düşünceyi bağlamında ortaya çıkan anarşik düzen hiçbir kurala tabi olunmayacağı Şeklinde yorumlanmaktadır. Fakat tarihsel ve toplumsal gereklilikler önce Avrupa'da Westphalia Barış Antlaşması ile devletlerarasında yerleşmeye başlayan bir ortak düzenin kuruluşunu, sonra da devletlerarası ilişkilerin düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Bu durum bir devletin bir yanda kendi içerisinde egemen olmasını sağlarken, diğer taraftan ortak kurallardan oluşan hukuk düzeninin yasaklamalarına uyması gerekliliğini doğurmuŐtur. Bu bağlamda egemenlik yetkisinin uluslararası alanda uygulanması iki Şekilde kendini göstermektedir: i) devlet bahsedilen yetkisini kullanırken Uluslararası Hukukun öngördüğü sorumluluklar dışında başka otoriteye bağlı değildir; ii) devlet kendi sınırları içerisinde egemenlik yetkisini sonuna kadar kullanabilir (Pazarcı, 2018: 156).

1948 Westphalia Barış Antlaşması ile uluslararası sistemin ve hukukun temelleri atılmıştır. Devletler kendi sınırları içinde egemen duruma gelirken, sistem egemen eşitliği ilkesi çerçevesinde Şekillenmiştir. BM anlaşması ile tekrar hatırlatılan devletlerin egemen eşitliği ilkesi sistemde devletlerin, üyelik, temsil, oy hakkı, karar alma sürecine katılım, kararların bağlayıcılığı gibi konularda kendini göstermiştir (Çelik, 2017: 218). Ayrıca devletlerin egemenliğinin doğal sonucu olarak Uluslararası Hukukta bazı temel ilkeler mevcuttur. Bu ilkeler egemen eşitlik ilkesi, iç işlerine karışmama ilkesi ve doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkesi Şeklinde sıralanmaktadır (Pazarcı, 2018: 158).

BM antlaşması, dış egemenlik konusunda devletlerin eşit oldukları kabulü üzerine birbirlerinin yetki alanlarına karışmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca devletler uluslararası hukuk önünde eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olmaktadır. Bu sebeple dış egemenliğin uluslararası sistemdeki anlamı devletlerin egemen eşitliği üzerine kurulmuştur (Çelik, 2017: 270). Dolayısıyla hiçbir devlet başka bir devletin egemenliğinden kaynaklanan haklar üzerinde çıkar sağlamak amacı ile siyasi ekonomik bir müdahalede bulunamamaktadır.

Yine devletlerarası ilişkilerde egemenlik adına önem arz eden iç işlerine karışmama ilkesine göre bir devletin ulusal yetkisine giren alanlara başka devletlerin karışması yasaklanmıştır. BM Genel Kurulu 21.12.1965 tarihli 2131 sayılı kararla *Devletlerin İç İşlerine Karışılmasının Reddi ve Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunması Konusundaki Bildiri* kabul edilmiştir (Pazarcı, 2018: 158)

Doğal Kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkesi eski sömürge yeni bağımsız devletlerin de etkisiyle uygulanan uluslararası hukukta, ekonomik içerikli egemenlik hakkının özel bir ilkesi olarak yer almıştır. BM Genel Kurulunun kararı ile gelişme sağlayan ilke, Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen anlayışının da temelini oluşturmaktadır (Pazarcı, 2018: 159).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile blok sistemi çökmüş ortaya çıkan uluslararası sisteme Yeni Dünya Düzeni adı verilmiştir. BM 'in bu düzende barışı koruma sorumluluğu artarken bu düzenin istikrarlı olup olmayacağı o günden bugüne tartışılan bir konu olagelmıştır. Soğuk Savaş yıllarında egemen devletler ne yapacağı konusunda ideolojilerine göre net karar verip bunu dış politikalarına yansıtarken bu savaşın bitmesi ile yeni küresel sistemde dış politikada, küçüklü büyüklü birçok tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bu tehlikelerin egemen devletler için nasıl bir gelişme göstereceğini ise önceden kestirmek zor bir durum olmuştur. Bu tehlikelerin başında özellikle Yugoslavya içindeki etnik çatışmalar, radikal ulusçuluk, nükleer silahların yayılması ve savaştan sonra bağımsızlığına kavuşan devletlerin bu silahlara sahip olması gibi güvenlik konuları gelmektedir (Arı, 2001: 120). Nükleer silahların gelişimi ve yayılmasıyla Soğuk Savaş sonrası ulusal bağımsızlık hareketleri artmaya başlamıştır. Ülke sınırları içerisindeki güvenlik çatışmalarının sınır dışına taşması ile artık bu durum iç sorun sayılmamaktadır. Dolayısıyla güvenlik ve savunma anlayışı bu dönem önem kazanmış bu anlamda kurulan çeşitli kuruluşlara üyelik artmıştır. Bu üyelik durumu ile birlikte devletlerin savunma ve güvenliklerini sağlaması için egemenliklerinden fedakarlıkta bulunması söz konusu olmuştur (Soykan Adaoğlu, 2008: 10-11).

Uluslararası sistemde devletlerin güvenliği konusunda kuvvet kullanılmasını ilke olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma BM antlaşmasıdır. İma edilen ilkede BM bir devletin ülke bütünlüğünü parçalamak veya onun varlığına son vermek amacı ile kuvvet kullanımını yasaklamıştır (Pazarcı, 2018: 554). Diğer taraftan barış ve istikrarın bozulması durumunda ve bir saldırı halinde

BM'nin alacağı tedbirler zorlama önlemleri olarak Anlaşmanın 39-51 maddeleri arasında belirlenmiştir. Bu önlemlerin alınmasının yetkisi barış ve güvenliğin korunması noktasında sorumlu olan Güvenlik Konseyine verilmiştir. Güvenlik konseyi BM'in amaç ve ilkelerine uygun hareket etmeyi amaçlarken konseyi denetleyen bir mekanizma bulunmamaktadır (Gönlübol, 2014: 526).

BM'de temel ilke, devletlerarası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözüme kavuşturulmasıdır. BM Anlaşmasının birçok hükmü bu ilkeye yer vermektedir. Devletler arasındaki uyuşmazlıklar madde 33 gereğince kendi aralarında ya da BM Örgütü tarafından çözümlenmemiş dahi olsa meşru müdafaa hakkı dışında kuvvet kullanma hakkı tanınmamıştır (Bozkurt vd., 2003: 29). 51. Madde'de düzenlenen *kollektif meşru müdafaa hakkı*, BM Örgütü üyelerinden herhangi birine silahlı saldırı gerçekleştiğinde Güvenlik Konseyi güvenlik ve barışı korumak adına toplanıp karar alıncaya kadar tek başına ya da toplu olarak müdafaa hakkını kullanabilir (Bozkurt vd., 2003: 293). Bu savunma hakkına dayalı kuvvet kullanma durumu ancak silahlı bir saldırıya hedef olunması durumunda ortaya çıkmaktadır (Pazarcı, 2018: 556-557). Diğer taraftan BM, kuvvet kullanımını yasaklayan ilke ile barış ve istikrarlı bir uluslararası sistem amaçlayan yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kuvvet kullanımı egemenliğin kimde olduğuna dair sistemde ayırt edici bir rol oynamaktadır. Küresel güvenlik anlayışında Uluslararası Hukukla sınırlandırılan birçok silahsızlanma anlaşması olsa da, askeri güçle ilgili konular devletin egemenliğini güçlendirmek adına her zaman cezbedici olmuştur. BM Örgütü için önemli olan nokta barışın bozulmasına yönelik bir tehdidin veya saldırganlığın var olmasıdır. Yaptırım mekanizmasının işleyebilmesi için ise Güvenlik Konseyinin bu durumları belirleyebilmesi gerekmektedir.

Özellikle değişimlerin krizler oluşturduğu dönemlerde sorgulanan egemenlik kavramı, Soğuk Savaş sonrası Yeni Dünya Düzeni yaklaşımı ile gündemde daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Egemenliğin bu düzenle birlikte sistemde aşındığı yönünde görüşler ağırlık kazanmıştır (Soykan Adaoğlu, 2008: 3). Özellikle Bosna-Hersek, Kosova iç savaşlarında uluslararası toplum müdahalesi ve BM'in Haiti ve Somali'deki insan hakları ihlali önleme çabaları ile yaptığı operasyonlar, sınır-ötesi nitelik taşıdığı anda devletlerin iç egemenlik anlayışına sınırlama getirmiştir (Soykan Adaoğlu, 2008: 4). İnsan hakları ihlallerini önleme amacıyla hala gündemde tartışılan bir kavram olan insani müdahale, uluslararası ilişkilerde bir taraftan insan haklarının korunması sorumluluğunu taşıırken diğer taraftan egemen devletlerin temel ilkelerini oluşturan iç işlerine karışmama ve kuvvet kullanma yasağı ikilemi arasında değerlendirilmektedir. İnsanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım suçu, savaş suçu devletlerin sorumlulukları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bir devlet kendi halkına karşı koruma sorumluluğunu yerine getiremiyor ise (ultima ratio) bu devlete karşı insani müdahale meşru olacaktır. Yani müdahale devletin egemenliğinden daha öncelikli bir anlam ifade etmektedir. Fakat Uluslararası Hukukta koruma sorumluluğu bağlayıcı bir kural haline dönüşmemiştir. Yani BM'in kuvvet kullanma yasağı, koruma sorumluluğunun bir kural dışılığını oluşturmazken, Güvenlik Konseyinin olaylara yaklaşım tercihleri politik sebep teşkil edebilmektedir (Demirel, 2013: 168)

Her ne kadar Haiti, Ruanda, ve Irak'ta, uluslararası toplum ve kuruluşlar insan hakları ihlali yaklaşımından yola çıkarak müdahalelerde bulunsa da, belirtilmesi gereken durum, güçlü devletlerce bu yaklaşımın başka devletlerin iç işlerine karışabilmek için kullandığıdır. ABD'nin Irak operasyonları bu duruma en güzel örnek olarak gösterilmektedir (Soykan Adaoğlu, 2008: 13-14).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeni dünya dengelerinin kurulması, uluslararası alanda iş birliğini özellikle güvenlik, sosyal ve ekonomik konuda gerekli kılmıştır. Dünya barışını, refahını ve istikrarını koruma çabaları, uluslararası kuruluşların egemen aktör olarak sistemde yer almasını sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası artan iç çatışmalarda iki kutuplu güvenlik anlayışı geçerliliğini yitirmiştir. Bu dönemde artan iç çatışmalarda BM'nin bu çatışmalara müdahaleleri söz konusu olmuştur. Özellikle Haiti ve Somali müdahaleleri sonrası önceliğin egemenlik mi? Yoksa insan hakları ve uluslararası güvenlik mi? Olduğu konusu, tartışılmıştır. Egemenlik anlayışının sistemdeki dönüşümüne rağmen BM, egemenlik anlayışına yeni bir düzenleme getirememiştir. Özellikle son yıllarda iç çatışmalardan dolayı devletlerde yaşanan otorite boşluğu, egemenliğin yokluğundan kaynaklı olarak kendini göstermektedir. BM bu yokluktan dolayı sistem güvenliğinin tehlikeye düştüğünü ve böylesi bir devlete müdahale edilmesini, uygun görmektedir (Soykan Adaoğlu, 2008: 10-11). Egemenliğin bir taraftan uluslararası sistemde aşınmakta olduğu tartışılırken diğer taraftan yokluğunda ortaya çıkan güvenlik problemleri egemenliğin hala devletler sistemi için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. OLGUSAL VE KAVRAMSAL DÖNÜŞÜMLERİYLE DEVLET

2.1. Devlet Kavramı

İnsanoğlunun sosyal bir varlık olması çeşitli ilişkilerde bulunmasını ve toplum üyeleri arasında sosyal bir bağın varlığını zorunlu kılmaktadır. Sosyal hayatın sürekli bir dinamizm içinde olmasıyla bu ilişkiler zamana ve mekâna göre farklılıklara sahip olmuştur. İlkçağın toplumsal hayatı ile bugünün toplumsal hayatı arasında büyük farklılıklar meydana gelmiştir. Bununla yanında bireyler içinde buldukları toplumda, bir düzen ve güven içerisinde yaşamak istemişlerdir. Bu nedenle yapılan çeşitli düzenlemelerle kurumsallaşma yoluna gitme ihtiyacı duymuşlardır.

İnsanlar rasyonel ve özgür varlıklar olarak içinde yaşadıkları dünyada, rasyonel bir söylemle topluluklara uyum sağlayabilmek için bir model geliştirebilecek kapasiteye sahiptirler. Bu modeller ilk olarak siyasal terimlerin ve siyasetin türediği kent devletleri yani *polis*'i ortaya çıkarmıştır. *Polis* sakinlerinin huzur içinde görüşlerini dile getirmeleri ve her *polis*'in kendine özgü, geçerli uygulanabilir değer yargıları oluşturabilmeleri bu modellerin temelini oluşturmaktadır. Kusurların da var olduğu bu modellerin ilkleri Yunanlılar tarafından oluşturulan kurumlardır. Siyasal iktidar kaynaklı kurum oluşturma girişimlerinin amacı topluluklar için bağlayıcı, özel yaşam modelleri oluşturmak ve diğer topluluklarla olan ilişkilerde bu modellerin ayrıcalıklarını sağlamlaştırmak olmuştur (Poggi, 2014: 15-16).

Eflatun ve Aristoteles'ten bu yana düşünürlerin inceleme alanı olan devlet kavramının insanlık tarihinin belli aşamalarında farklı tanımları yapılmıştır. Bu farklı tanımların nedeni devletin diyalektik ve tarihsel bir gerçekliği yansıtmasından kaynaklanmaktadır. Geçmişte farklı devletler toplumların yaşadığı krizlerin üzerine inşa edilmiştir. Antik çağın köleci anlayışındaki problemler feodal devleti, feodal devletteki problemler, bir geçiş dönemiyle birlikte kapitalist devleti ortaya çıkarmıştır. Kapitalizmdeki krizler ise liberal ve sosyalist devletin doğmasına yol açmıştır. Bu kriz ve problemlerin temelinde yatan sebepler ise üretim araçlarının gelişiminde yeni bir sürecin oluşması ve eski üretim ilişkileriyle uyum sağlayamaması durumudur. Bu süreç, önce merkezi mutlak kralların başında olduğu devletler, sonra ise ulus devletlerin ortaya çıkması ile devam etmiştir (Köktürk, 2011: 73-74).

Türk Dil Kurumu ‘devlet’ kavramını “*toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet ve milletler topluluğunun oluşturmuş olduğu tüzel varlık; bu tüzel varlığın yönetim organları*” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, (TDK) Büyük Sözlük). Sözcük anlamıyla devlet; Fransızca *Etat*, Almanca *staat*, İngilizce *state*, İtalyanca ise *stato* şeklinde ifade edilirken, hepsinin kökeni Latince olan *status* sözcüğüne dayanmaktadır. Fakat Latince *status* “devlet” değil, “durum- hal” anlamında kullanılmaktadır. Eski Yunanlar’ın *polis* terimini kullandıkları devlet kavramında site, yani şehirler ima edilirdi. Romalılar ise devlete karşılık *civitas* veya *res-publica* kelimelerini kullanmışlardır. Yine bu ifadelerde şehir devletleri ima edilirken, hukuki olarak ise medeni hakları kullanma ehliyetine sahip insan topluluğu kastedilmekteydi. Bu ifadeler⁵ sadece insan unsuruna atıfta bulunurken, devletin toprak unsuruna göndermede bulunmadığından günümüzdeki devlet kavramını tam anlamıyla karşılayamamıştır (Gözler, 2007: 7).

Devlet, Türkçe ’de ise saadet, talih (birinden başka birine geçen altın top anlamında) ve makam gibi sözcüklerle açıklanmaktadır. İngilizce ’de ise yine hal, vaziyet anlamlarına gelirken, çok sinirli, endişeli ve heyecanlı olma durumu ve bir ülkenin yönetim kurumu anlamlarını ifade etmektedir (Şahin, 2014: 23, Gözler, 2017: 8). Orta Çağ’da devlet özel bir topluluğun zenginliği ve düzeni şeklinde ifade edilirken, sonrasında sosyal ya da ekonomik özel bir durumu ifade etmek için kullanılmıştır. Bununla birlikte modern anlama yakın olarak belli bir topluluğun hukuki yapısını ifade etmek için de kullanılmıştır. Dante, bu anlamda “zorbalığa karşı özgür bir hal” durumunu ifade etmek için devleti kullanmıştır. Fakat bu dönemlerde gücün kullanımı ve halkın hala belirsiz biçimde kullanıldığı bir devlet ifadesi söz konusu olmuştur (Şahin, 2014: 23-24).

Toplulukların geçmişten beri devlet adını verdikleri siyasi kurumu var edip yönetimi altına girmelerinin temelinde can ve mal güvenliklerini sağlama isteği yatmaktadır. Dolayısıyla amaç bireysel ya da toplumsal sorunların adaletle çözüme kavuşturulmasını sağlamaktır. Bunun dışındaki gerekçeler özellikle ilkçağlarda çok fazla öne çıkmamıştır. Diğer taraftan devlet kavramının en üst siyasal olgu olması; tartışılmaz güç ve kudretinden ileri gelmektedir. Bu nedenle bir devlet tam olarak devlet olabilmenin unsurlarını taşıyorsa içeride ve dışarıda bu kudretinden kimse şüphe etmemelidir. Şüphe ve endişe duyulmaya başlandığında devletler erimeye ve zaman içerisinde birçok sorunla yüzleşmeye mahkûm olmaktadır. Yaşanan olaylar ve şartlar ise bu durumu hızlandırmaktadır (Pamukoğlu, 2007: 27).

⁵Modern devlet kavramını tam olarak karşılamayan terimler olarak *regnum* (krallık), *imperium*(hükümlerlik) gibi ifadeler de kullanılmıştır. Bu terimler sadece egemenlik unsuruna göndermede bulunduğu modern açıdan eksiktir. Yine Orta Çağ boyunca *gens* ve *populus* gibi terimler de kullanılmış ve bu terimler ise sadece insan unsurunu içermiştir. *Terra, land, terre* gibi terimler ise yine bu dönem toprak unsurunu içerecek şekilde kullanılmıştır. Genel anlamda bu ifadeler devleti tanımlamak için yeterli olmamış ve 16.yy.’da İtalya’da ilk kez yeni bir kavrama ihtiyaç duyulmuştur. Floransa, Piza, Venedik devletlerini ifade edebilmek için bahsedilen terimler yeterli olmayınca cumhuriyet veya monarşi *stato* terimi ortaya çıkmıştır. Şehirlerin önüne bu kelimenin eklenmesiyle *stato* tüm unsurları içeren bir anlam taşımaya başlamıştır: (Stato di Firenze, Floransa Devleti) gibi.

Siyasal toplum modeli olarak devlet oluşumunda, kültürel değerler yadsınamayacak derecede geçmişten beri önemli olmuştur. Özellikle Roma, siyasi yapılanmalarında adalet ve hukuk kavramlarına vurgu yaparak, yaşayan en uzun devlet olagelmıştır. Kendine göre devlet idaresi ve imparatorluğunun en güçlü yönü, yasaları ve bu yasaları tüm uyruklarına eşit olarak uygulaması olmuş, Roma kendi siyasi kültürü ile öne çıkmıştır (Pamukoğlu, 2007: 30). Ancak eskiden oluşan kültürlerdeki kurallar ve değerler farklılaşarak yeni bir kültür algısı ortaya çıkarmıştır. *Civilization*'i, *cultivation*'dan ve Latince'deki *civilis* teriminden ayrıştıran kültürel dönüşümlerle birlikte hükmetme biçimi, devlet yönetimi anlayışları, hukukun işleyişi, parlamentoların etkileri gibi geniş bir siyasi alan oluşturulmuştur. Siyasi alandaki bu dönüşümlerle birlikte sivil haklara müdahaleler, kültürel kurallara dönüştürülerek meşrulaştırılmıştır. Böylelikle siyasi olgu ve kurumsallaşmalar, iktisadi kararlar toplumsal kültür durumuna gelerek dünyevi yaşamın düzenlenmesinde etkili olmuştur (Karagöz, 2008: 10-15). Devletler, Mezopotamya'dan, Hammurabi zamanına kadar ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Özellikle bürokratların, yani kudretlerini kişiliklerinden çok makamlarından alan idarecilerin egemen olduğu bir siyasi düzen kültürü, devletler için sorun oluşturmuştur. Bu bağlamda Karl Marx bürokrasinin icadında, modern devlet doğuşu ile daha etkili, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerle birlikte siyasi mücadelede yeniden şekillenen politik süreci inceleme gereği duymuştur. Karl Marx'a göre bürokrasi, devlet için parazit bir yapı oluşturmakta ve sadece bürokrasi adına yapılan pratikleri içermektedir. Yani devlete hizmet anlayışından çıkan kamusal işleyiş sistemi olduğunu düşünerek bürokrasiyi eleştirmektedir (Pamukoğlu, 2007: 40).

Civilization bağlamında kullanılan "sivil uygarlık" terimi kültür ile uygarlık arasında bağ kurarken insanlığın var oluşu ile birlikte başladığını söylemek yanlış değildir. Merkezi devletlerin ortaya çıkması ile eş zamanlı süreçte oluşturan sivil uygarlık, toplum yapılanmaları olarak ortaya çıkan devletlerin işleyişinde bir uğrak noktası olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Yunanca'da *kentli/yurttaş* anlamında kullanılan *civic* ve *kentlilik* anlamında kullanılan *civite* kavramı uygarlık kavramını oluşturmada katkı sağlamıştır. Roma İmparatorluğu ile bu anlayış sağlamlaştırmış, 16. yüzyılda merkezi devletler belirmiş, Avrupa coğrafyasında yeni bir yurttaşlık bilinci ve kentlilik algısı meydana gelmiştir. Sonraki süreçte gerçekleşen Sanayi Devrimi, Rönesans ve Fransız Devrimi ile belirginleşen uygarlık kavramı, dönüşümünü yeni devlet modellerine yansıtmıştır (Karagöz, 2008: 10-15).

Modern anlamda kavramsal çerçeveyi oluşturması açısından *devlet* sözcüğü Aydınlanma döneminde ortaya çıkmıştır. Orta Çağ'ın skolastik düşüncesinde tercih edilen kullanım ise *res-publica* ifadesi olmuştur. Bu ifadeden devlet kavramına geçiş bugün ki anlamını kazanmak üzere dönüşüme uğrayıp "cumhuriyet" ifadesinde kendini bulmuştur (Şahin, 2014: 24). Şüphesiz Orta Çağ Avrupası'nda belli bir bölge üzerindeki toplulukları kapsayan siyasi yapılanmalardan oluşan modern devlet sisteminden bahsedilemez. Devletler Avrupa tarihinde nispeten yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıl sonlarında eğitilmiş Avrupalı kafasında Orta Çağ imgesi, Fransız Devrimi

sirasındaki düşüncelerle eşdeğer olmuştur. Orta Çağ'da sınıf ve zümrelere bölünmüş topluluklar, egemen olan krallar tarafından yönetilen bir yapı olan feodal devletlerden oluşmaktaydı. En tepede soylular, sonrasında orta sınıf en alt kademede ise köylüler bulunmaktaydı. Bu bağlamda devletler eski çağlardan beri var olan ve sürekli şekilde kendini gösteren bir örgütlenme ilkesini temsil etmiştir (Schulze, 2005: 12). Modern devletlerin hukuki temelde gelişimini sağlayan şey; egemenlik ve ülke unsurlarının bir araya getirilmesi olmuştur. Sistemik açıdan bakıldığında devletler topraksal alan olarak tanımlanan sosyo-politik birimler olarak görülmek zorundadır. Uluslararası sistemde devletlerin etkileşiminin çoğu amacı “ülke-hükümet-toplum”un oluşturduğu bağlantı noktalarından kaynaklı olmaktadır. BM Şartı'nda yer alan siyasi-topraksal devlet görüşü, devletlerin ilişkilerini belirleyen evrensel kuralları oluşturmaktadır. Westphalian devlet modeli ile devlet kendi ülkesinde egemen kabul edilirken, iç işlerine karışmama ilkesi ile bu durum sağlanmıştır. Böylece modern devletlerarası sistem topraksal temelde şekillenmiş ve üç yüzden fazla egemen birim ortaya çıkarken ilk dünya siyasi haritası oluşturulmuştur (Şener, 2017: 46).

Devlet kavramı daha çok hukuksal bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Modern açıdan devlet, sınırları belirlenmiş ülke toprağı üzerinde bulunan ve bir hükümetle yönetilen, hukuksal bakımdan egemen olan siyasal örgütlenmeler olarak değerlendirilmektedir. Kimisi devleti sosyal değerler açısından en yüksek mertebeye yerleştirirken, devleti en üstün değer olarak görmektedir. Devlet başlı başına bir amaç olmaktadır. Kimilerine göre ise devlet amaç değil, toplum düzenini koruyan, barış ve istikrarı sağlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir. Devlet, bazıları için tek egemen siyasi bir yapılanma iken, bazıları için devlet insanlar tarafından oluşturulan bir topluluktur. Fransız kamu hukuku doktrini bu açıdan devleti, milletinin hukuki kişilik kazanmış şekli olarak görmektedir. Hans Kelsen ise devleti yürürlükte bulunan normlar sistemi olarak değerlendirmektedir (Arı, 2001: 14).

Eskiden beri hukuk biliminde yer alan devlet kavramı, büyük ölçüde iç hukuk, diğer bir deyişle anayasa hukuku bakımından incelenmeye tabi tutulmuştur. Her devletin kuramsal düzeyde kendi hukuk düzenini kendisinin kurduğu düşünülürken bütün devletlerin nitelikleri ve egemenlik tasarrufları üzerinde ortak bir yargıya varılması mümkün gözükmemektedir. Devlet kudretinin hukuk düzeninin kaynağı olması ve başka bağlayıcı kurallara tabi olmaması ile devlet, temel prensiplerini kendi anayasal sistemine dayandırmaktadır. Bu bağlamda anayasa hukuku ve devlet kuramı arasında belirli farklılıklar öne çıkmaktadır. Aslında kurumsallaşan devletlerarasında belirli farklılıklar her zaman vardır. Güçler ayrımı, hukuk devleti ilkesi, demokrasi, gibi söylemler bu farklılıkların ölçütünü oluşturmaktadır. Fakat bu farklılıklar, devletin iç görünümü, meşruluğu ve geçerliliği, devletlerin hedeflerinin kabul edilebilirliği, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkileri ile sınırlandırılmaktadır (Doehring, 2002: 1).

Toplumsal kuralları, inançları kapsayan kurumsal örgütlenmelerin bazıları yavaş değişirken, bazıları birdenbire değişebilmektedir. Siyasal kurumlar bu anlamda dinamik yapıdadırlar. Kurallar

ve teamüllerle kodlanan kurumsallaşma kavramı, içyapısındaki ilkelerini, teamüllerini kolayca değiştiremez. Kurumsallaşmanın temelini kurallar, kuramlar ve yerleşik görünüme bürünerek kabul edilen pratikler oluşturmaktadır. Bu bağlamda devletin bir kurum olarak verimli olup olmadığı tartışma konusu olmaktadır. Batı'nın sivil uygarlık tarihine bakıldığında; Rönesans ve Reform rasyonelleşmesiyle bilimin ve laikliğin kurumsallaşması sağlanmıştır. Diğer taraftan *öteki* kavramı oluşturularak sömürgecilik meşrulaştırılmıştır. Fransız Devrimi ile ulus-devletleşmenin iç ve dış dinamiklerine genel geçerlilik kazandırılmış ve böylece modern gelişmiş devlet yapılanmalarının kurulması sağlanmıştır. Piyasa düşüncesi içeren liberalizm ideolojisi kapitalizmin kurumsallaşmasına imkân sağlamıştır. Diğer taraftan *öteki* kavramıyla düşmanlar oluşturulmuştur. Buna karşılık emek mücadelesi kurumsallaşmasını tamamlayarak sosyal politikaların oluşmasını ve sendikacılığın iş yaşamını şekillendirmesine yardımcı olmuş dünya emekçileri kavramını oluşturmuştur (Karagöz, 2008: 39-41).

Kuramsallaşma süreci bu şekilde ilerlerken devlet kavramı siyasal iktidara belli yetkiler veren, yine bu iktidarın birtakım kurallar, roller, kaynaklar gibi belli amaçlar doğrultusunda tasarlanmış, farklı, birleştirilmiş çıkarlar ve amaçlara hizmet eden düzenlemeleri öngören bir organizasyon olarak kendini göstermiştir (Poggi, 2014: 27). Bugün devletlerin özellikle ekonomik çıkarları dış politikada önemli yer tutarken, kişisel ve dinsel çıkarlarında devletlerin davranışların da büyük rolleri olduğu görülmektedir. Özellikle totaliter ve otoriter devlet yapılanmalarında diktatörlerin, kabilelerin, ailelerin çıkarları ile ülke çıkarları arasında ayırım yapmak zor olmaktadır. Afrika devletlerinin çoğunda durum bu şekilde kendini gösterirken, modern devletlerin büyük çoğunluğu ulusal üstünlük, halkın refahı ve güvenlik gibi hedefler kendilerine belirlemektedirler (Gönlübol, 2014: 89).

Ayrı ayrı incelenen devletlerin anayasaları ile her devletin kendine özgü nitelik ve ulusal çıkarları saptanabilmektedir. Ancak hukuksal açıdan en iyi devlet türü ve en iyi devlet şeklini bulabilmek bir görev değildir. Çünkü ülküsel bir devlet biçimi olmamakla birlikte, devlet kurumları insanlara hizmet verirken, insanlar da davranışlarını öznel değerlere göre ayarlarlar. Dolayısıyla kişinin iradesi duyguları ile gerçekleştirilen davranışlar her zaman rasyonellik içermemektedir. Bu nedenle bir devlet, öznel değer yargılardan kaynaklanan amaçlara göre tanımlanıyorsa, o amaca en uygun hizmet eden devlet ve hükümet şekline bürünmektedir. Devlet burada nasyonal sosyalizmde veya komünizmde olduğu gibi bireyin huzurunu arka plana atıp toplum odaklı düşünebilir ya da liberal-demokrat eğiliminde olan bir devlet anlayışı ile amaç, toplumsal çıkarları geri plana atıp bireysel hakları güvence altına almakta olabilir. Ayrıca devlet dış politikada kapitalizmi geliştirmek isterken tamamen bir izolasyon politikası da izleyebilir. Bu nedenlerden dolayı devlet; amacı saptandıktan sonra ona uygun kurumsallaşma ve hükümet modeline geçebilmektedir (Doehring, 2002: 4).

Devletlerin dış politikadaki hedeflerinde önemli bir kavram olan ulusal çıkar kavramı, devletlerin bu alanda ulaşmak istedikleri hedefleri belirlemektedir. Halkın toplumsal bilincinde yer alan bu kavram

soyut nitelikte olup politikacıların yön verdiği bir kavram olmuştur. Ulusal çıkar hakkında birçok tartışma olup henüz bu konuda fikir birliği sağlanamamıştır (Gönlübol, 2014: 87). Tarihin çeşitli dönemlerinde devletlerin çıkarları farklı şekillerde yorumlanmıştır. Orta Çağ'da kralların şahsi çıkarlarının tüm ülke çıkarlarının üzerinde tutulduğu kent devlet yapıları mevcut olmuştur. Tabii bu dönemde şahsi çıkarların yanında dinsel amaçlı bir devletin ülkesini genişletmesi ve ganimet elde etmek gibi amaçları söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda İslamiyet'in genişlemesine müdahalede bulunan Haçlı Seferleri, yine Hıristiyan dünyasında yaşanan mezhep savaşları örnek gösterilebilir. Rönesans ve Reformasyon sürecinin yaşanması ile 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar dinsel ve şahsi çıkarlar yanında, Hanedanlık çıkarları ve ticari çıkarlar önem kazanmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde dahi bu amaç ve çıkarların ortadan kalktığını görmek mümkün olmamaktadır (Gönlübol, 2014: 88). Diğer taraftan en iyi devlet modelinin nasıl olması gerektiğini bilmek günümüzde tek başına yeterli olmamaktadır. Çünkü en iyi örgütsel devlet yapısı araştırılırken, devlet kavramını devletlerarası topluluktan ayrı düşünmek mümkün değildir. İstenilen amaca ulaşmak isteyen devlet, gerekli iç koşulları sağlarken, diğer devletlerin kendi iç yapıları ne olursa olsun, bu devletlere kabul ettirmeye çalıştığı koşullar arasında bir denge kurulması gerekmektedir (Doehring, 2002: 6). Devlet ve toplumun farklı kavramlar olarak değerlendirilmesi, bütünüyle politik-kurumsal anlamda düşünen Weberci bakış açısını tanımlamaktadır. Buna göre devlet, merkezi hükümet ile aynı anlama gelmektedir. Bu anlamda ideal devlet tipi; tüm insanlar için bağlayıcı kurallar oluşturmak ve uygulamak, belirli toprak parçası üzerinde başka toplumlar için kural oluşturma değişkenleri belirlemek ve bu yetkiye sahip olmak, bu yetkileri gerektiğinde güç kullanarak devlet liderliğini yapabilmek, önderlik ve koordine edilen çok sayıda birimden oluşan örgütlenme biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu dar bakış açısı hükümet ve toplum ayırımına vurgu yapan Marksçı düşüncede de uygun görülmüştür. Diğer taraftan bu anlayış Uluslararası İlişkilerde gerçekliğin bir yönünü yansıtsa da, devletlerin içyapılarının sorgulanmaması açısından eksiklik oluşturmaktadır. Çünkü uluslararası anarşi içerisindeki meseleler uluslararası sistemin yapısından ziyade devletin iç özellikleriyle fazlasıyla ilgilidir. Dolayısıyla BM Şartı'nda belirtildiği gibi siyasi-topraksal devlet görüşü artık devletlerin birbiri ile ilişkilerini yöneten evrensel normdur. Yani sistemik açıdan da devletler topraksal olarak tanımlanan sosyo-politik varlıklar olarak değerlendirilmelidir. Sistemde temel açıdan etkileşim amaçlarının çoğu, devleti oluşturan şeyin ülke-hükümet-toplumun bağlantı noktası olarak görmektedir (Buzan, 2015: 67).

Topluluklarda devlet tanımı için birçok deneme yapıldığı gibi devlet kavramı bu denemeler yapılmadan önce de var olmuştur. Yapılan tanımlamalar sonucunda gelinen noktada devlet, belli bir ulusu olan belli bir ülkede yaşayan ve bir devlet gücü ile donatılmış insan topluluğunu ifade etmektedir (Doehring,2002: 24) Günümüzde devlet tanımlarını sınıflandırmak gerekirse, devletin farklı özelliklerini öne çıkaran beş ayrı boyut bulunmaktadır. Bunlar yasal/hukuki, tarihsel, antropolojik/sosyolojik, siyasal, felsefi /normatif boyutlardır. Devletin nasıl algılandığı, onun farklı niteliklerini öne çıkarmaktadır. Bu nedenle devlet tanımı, kişilerin, toplumların, yaptıkları tercihlerle

göre şekillenmektedir (Özlük, 2012: 74). Fakat geleneksel olarak yapılan Anayasa Hukuku ve Siyaset Bilimi tanımında, devletin üç unsur üzerinden değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Yapılan tanımlar üzerinde en çok kabul gören ise Georg Jellinek'in "üç unsur teorisi" adıyla bilinen teoriye göre yapılmış olan tanımdır. Bu teoride devlet, *insan-toprak-egemenlik*⁶ üçlüsüyle oluşmuş bir varlık olarak görülmüştür (Gözler, 2007: 4). Aynı şekilde devlet olmanın gereklerini tanımlayan başlıca unsurlar, ana hatlarıyla uluslararası hukuk belgelerinde belirlenmiştir. 1933'te devletlerin haklarına ve yükümlülüklerine bağlı olarak imzalanan *Montevideo Sözleşmesi*, devletlerin uluslararası hukukun öznesi olarak bazı niteliklere sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar; tanımlanmış bir bölge, daimî nüfus, hükümet ve diğer devletlerle ilişkilere girme kapasitesi olarak ifade edilmiştir (Özçelik ve Pataraya, 2019: 8).

Devletin ekonomik, sosyal ve siyasi hayatının düzenlenmesi açısından bakıldığında üç unsur teorisi, işlevsel olmasına rağmen devletin nasıl algılanması gerektiği konusunda uluslararası ilişkilere dar bir bakış açısı sunmaktadır⁷. Barry Buzan'a (2015: 70-71) göre devlet, birbiri ile bağlı üç bileşimden oluşmaktadır. Birincisi gelenek, tarih, kültür ve ideolojiyi de içeren bir 'devlet fikri' nin ulusu oluşturanların zihinlerinde var olmasını ifade etmektedir. İkinci olarak sınırları belli bir alan ve nüfus, kaynaklardan oluşan devletin fiziksel temelini varlığıdır. Son olarak ise hukuk, hükümet ve kurumlardan oluşan kurumsallık unsurudur. Buzan ayrıca modern devletin niteliklerini, merkezi güç tarafından tesis edilen bir topraksal egemenlik, devlet idaresi için gereken bürokrasi, bağımsız bir ticaret sınıfı ve devlet ideolojisi olarak milliyetçilik ve demokrasi ilkelerinin yerleştirilmiş olması şeklinde sıralamaktadır. Alexander Wendt ise devlet olabilmek için beş özellik sıralamaktadır. Birincisi Marksistlerin belirttiği kurumsal-yasal düzenin var olmasıdır. İkincisi şiddet tekelinin elinde meşru olarak bulundurulması, üçüncüsü egemenlik iken; Wendt ikinci ve üçüncü özelliği, devleti aktör olarak gören Weberci yaklaşımla ilişkilendirmektedir. Dördüncü olarak Plüralistlerin vurguladığı bir toplumun varlığına işaret ederken, beşinci olarak ise tüm yaklaşımlarda ortak olan topraksal belirli bir alanın varlığını zorunlu görmektedir (Özlük, 2012: 75).

Devletler sistemi içerisinde belli hukuk kurallarından yararlanabilmek; bu sistemin oluşturduğu hukuk düzeninde belirli bir yere sahip olmakla ilgilidir. Bu bağlamda hukuk düzeni içerisinde

⁶Üç unsuru (insan-toprak-egemenlik) içermesiyle devlet bu unsurlardan bağımsız bir varlık olarak belirir. Devlet ifade edilen unsurların herhangi birisine indirgenemez. Yani sadece millet, sadece ülke ya da sadece egemenlik üzerinden değerlendirilemez. Hukuksal olarak kendisini oluşturan insanlardan ayrı hukuki bir varlığa sahiptir. Tüzel kişiliği bulunmaktadır. Diğer taraftan üç unsurun biri diğerine göre çok daha önemli değildir. Özellikle sadece insan ve toprak gibi somut unsurların olması, egemenlik unsuru olmadığı sürece işlevsellik kazanamamaktır.

⁷Üç unsur teorisinde devletin otonom bir birim olarak görülmesi doğru bir izlenim değildir. Devletler farklı sosyal formasyonların etkileşimi ve birleşiminden oluşmaktadır. Sørensen'e göre bu formasyonlar ekonomi, ideoloji ve siyaset olarak öne çıkar. Daha detaylı bkz. Georg Sørensen, "A Revised Paradigm for International Relations: The Old Images and the Postmodernist Challenge", *Cooperation and Conflict*, Vol. 26, No. 1, 1991, s. 95.

devletin tam olarak yer alabilmesi için diğer uluslararası hukuk kişilerinin de yeni birim ile birtakım ilişkiler içine girmeyi kabul etmesi gerekmektedir. Bu ilişkiler Uluslararası Hukuk'ta tanıma kurumu aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Pazarcı, 2018: 367). “Bir devletin uluslararası hukuk açısından var olabilmesi için tanınmış olması gerekir mi?” sorusu yani devletin belirtildiği gibi kurucu öğeleri ile birlikte tanınması gerekliliği bir dördüncü koşul oluşturur mu? Yoksa maddi öğelere sahip bir devlet tanınmadan tek başına da uluslararası hukukta yer alabilir mi? Bu soruların cevabı bu işlemlerin Uluslararası Hukukta tek taraflı işlem olmasında saklıdır. Yani bir devletin başka bir devleti tanıyıp tanınamaması, tamamen devletlerin kendi tüzel kişilikleri ile alakalıdır. Bu bağlamda devletleri tanıma işlemi göreceli bir hukuksal işlem olmaktadır. Sadece tanıyan devlet hukuksal yükümlülük altına girerken, diğer devletler açısından bağlayıcılık kazanmamaktadır (Pazarcı, 2018: 370). Devletleri tanıma işlemi pratikte iki şekilde gerçekleştirilmektedir: i) *de jure* tanıma; ii) *de facto* tanıma. *De jure* tanımda bir devleti tam anlamıyla tanımakla birlikte tüm hukuksal sonuçlarından kabul edilmesi ile ilgilidir. *De facto* tanımda ise sınırlı bir tanıma söz konusudur. Yani tanınacak devletin, otoritesi, bağımsızlığı üzerinde diğer devletin kuşkularının olması bu nedenle tam bir tanınmanın gerçekleşmediği durumu ima etmektedir. Bu nitelendirmelerin her biri hukuksal açıdan birer hukuksal işlemi oluştururken tanınan devletin durumuna bağlı olarak sadece tanınmanın kapsamını ve hukuksal etkilerini ortaya koyan özelliklerdir (Pazarcı, 2018: 371).

Belirli sınırlar içerisinde tek bir hukuk sisteminin geçerli olduğu egemen siyasal topluluklar anlamına gelen modern ulus-devletin ortaya çıkması, Avrupa'da laikliğin ve Protestanlık anlayışının doğmasını sağlamıştır. 1648 Westphalia Barış Antlaşmasına dayandırılan ulus- devlet modeli, bazı bilim adamları için Uluslararası İlişkiler 'in hala esas ve biricik aktörü iken, bazı bilim adamları için çok sayıda aktörden birisi olmakla birlikte Uluslararası İlişkilerin en önemli aktörü olmaya devam etmektedir (Arı, 2001: 14-15). Buzan'a (2015: 66) göre, günümüzde politik yapılanmanın bir formu olarak devlet, politik meşruiyetin evrensel standardı olduğu ölçüde diğer bütün politik birimlerin ötesine geçmekte, onları ezmektedir. Dolayısıyla uluslararası sistemdeki en güçlü birimlerdir. Hem politik tabiiyet hem de otorite ve güç kullanma araçları ile kendini egemen olarak sistemde göstermektedir. Devlet dışı birimlerinde, elde edilen askeri güçlerle devlet olmaya çalıştıkları, çaba sarf ettikleri görülmektedir. (İrlandalılar, Filistinliler, Kürtler) Devletin neyi ifade etmesi gerektiği konusunda karşılaşılan zorluklarda Siyaset Bilimi ve Sosyoloji'nin içe dönük perspektifleri bu anlamda ele alınmaktadır. Bu bağlamda devlet ve toplumun nasıl bir ilişki içerisinde olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgelerin bağımsızlık mücadelesi sonucunda bağımsızlıklarını kazanmaları, SSCB'nin dağılması, Yugoslavya'nın parçalanması çok sayıda devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Son dönemde yaşanan bu siyasi gelişmelerle yeni devlet sayısında artış olmuştur. (Sırbistan'dan ayrılan Kosova, Doğu Timor'un ve Güney Sudan'ın tanınması, Gürcistan'dan ayrılan Abhazya ve Güney Osetya) Böylelikle devlet kavramı sadece

Uluslararası İlişkiler için değil, Uluslararası Hukuk'un da değişen doğasında farklı formlara tabi tutulmuştur (Özçelik ve Pataraya, 2019: 8).

2.2. Devletin Kuramsal ve Tarihsel Gelişimi

Tarih yazı ile başlarken İlkçağ'da, Orta Çağ'da ve Yeni Çağ'da toplulukların yönetim biçimleri monarşi, aristokrasi, yasal demokrasi, yasadışı demokrasi, oligarşi ve tiranlık gibi şekillere girmiştir. Bu dönemlerde devlet kavramı, egemen gücün hukuka uygun şekilde adaletle yönetilmesi olarak simgelenmiştir (Pamukoğlu, 2007: 30). Devletin çıkışı ise, insanlığın uzun tarihindeki 10-12 bin yıl içinde gerçekleşmiştir. Buzul Çağı'nın son bulması ile iklim ısınmaya ve çöller oluşmaya başlayınca insanlık, Mezopotamya ve Nil Nehri kıyıları gibi sulak alanları tercih etmeye başlamıştır. Bu bölgelerin tarıma uygun oluşu ve suyun paylaşımı açısından yapılan mücadelelerde bir devlet oluşturmanın gerekliliği ilk kez pratik olarak kendini göstermiştir. Toplumsallaşma sürecinde tarım ve mülkiyet kavramı önemli yere sahip olmuş, tarım hasılasını kaydetme ihtiyacı, yazının icadını, mülkiyeti koruma ve paylaşım ihtiyacı da hukukun oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Geçmişten beri insan topluluklarında yazılı yasaları uygulamak, düzen ve istikrarı sağlayabilmek için devletin zorlayıcı gücüne ihtiyaç duyulmuştur (Köktürk, 2011: 75). Mezopotamya'da 6000 yıl öncesinde ortaya çıkan ilk tarım topluluklarına kadar uzanan eski beşerî bir kurum olan devlet, Çin'de varlığını binlerce yıl göstermiş ve düzenlenmiş bir bürokrasiye sahip olmuştur. Vergi toplama yetkileri, geniş orduları ve geniş topraklar üzerinde egemenlik yetkisi uygulayan merkezi bir bürokrasiye sahip modern devletin doğması Avrupa'da daha yeni gerçekleşmiş ve birkaç yüzyıl öncesine Fransa, İsveç, İspanyol monarşilerinin konsolidasyonuna uzanmaktadır. Güvenliği, düzeni, mülkiyet hakkını, hukuk sistemini koruma altına alan devletlerin yükselişi aynı zamanda modern ekonomi sistemini de ortaya çıkarmıştır (Fukuyama, 2012: 23).

İlk olarak şehir devletleri şeklinde kurulan topluluklar, sonrasında farklı devlet şekilleriyle kendini göstermiştir. Sonraki süreç feodal beylikler, mutlak krallıklar ve son olarak modern ulus-devlet şekliyle devam etmiştir. Antik dönemde edinilen mülklerin korunması amacıyla site devletleri ortaya çıkmıştır. Antik Yunan'da bu şehir devletlerine *polis* ismi verilmiştir. *Polisin* görevi mülk sahiplerini üretimi sağlayan kölelerden koruma olmuştur. Yunan şehir devletlerinin ilk sınıfsal devlet oluşumuna örnek sağladığını vurgulayan Engel's, mülk sahibi sınıfın hiçbir şeye sahip olmayan sınıfı sömürdüğünü ve onlar üzerinde egemen bir güç kuran bir kurum olduğunu savunmuştur (Köktürk, 2011: 75). Öncelikle kalıcı olma amacını taşıyan *polisler* nüfuslarına ve yüz ölçümlerine göre farklılık göstermekteydi. *Polis* sadece toplumsal ve siyasal bir yapılanma değil aynı zamanda dinsel, ekonomik, askeri bir bütünlüğü oluşturmaktaydı. Kutsallığı içeren *polis* Tanrıların Yunanlılara bağışladığı bir armağan olarak kabul edilirdi. Bu açıdan *polis* düzenini bozmak, Tanrılara karşı gelmek demektir. Her Yunanlı kendini bir yurttaş olarak görürken, yaşamını *polis* gerçeği üzerine

kurmuştur. *Polisler* arası ilişkiler ise barıştan çok savaş üzerine kurulmuştur. Askeri bir birimi ifade eden *polisler* yurttaşlarını da bir asker olarak yetiştirmiştir (Ağaoğulları, 2006: 16-18).

Süreç içerisinde *polislerde* görülmeye başlayan iktidar mücadeleleri, iç savaş görünümü almaya başlamıştır. Bir *polisde* sınıf savaşını yitiren sınıf, çözümü diğer *polislerde* iktidarda bulunanlardan yardım istemekle bulmuştur. Demokrasi ve oligarşi yandaşları arasında kurulan düşmanlık, köle emeğinin artması, iç pazarın durgunlaşması, işsizliğin artması gibi durumlar sınıf çatışmalarının giderek artmasına sebep olmuştur (Ağaoğulları, 2006: 52). Yunan şehir devletlerinin barıştan çok savaş üzerine kurulu olan bu ilişkileri, şehir devletlerinden hiçbirinin, diğerlerini eline geçirecek kadar güçlenmemesine ve dinsel farklılıkların olmasıyla birlikte uzun süre merkezi siyasi bir yapılanma kuramamalarına neden olmuştur (Arıboğan, 2007: 39).

Feodaliteden henüz çıkılmamış dönemlerde *polisin* ifade ettiği anlam, aynı statüye sahip, farklı hanelerin oluşturduğu önce toplumsal, sonrasında kurumsal birlikteliklerdir. Kurumsal örgütlenmeyi ifade eden bu birliktelikler, halkın yönetici yanında temsil edilmesini ve yönetimin kamuyu ilgilendiren kısmında yönetici ile iş birliği yapmasını yani, yönetime dolaylı olarak katılmasını sağlamaktaydı (Karagöz, 2008: 86). Fakat sonraki süreçlerde oluşan yeni devlet-egemenlik anlayışı, sözleşmeler ve güçler üzerinden değerlendirilirken buna bağlı olarak oluşturulmuş yasalar ve toplumsal düzenin koşullarının da iyileştirilip geliştirilmesi gerekmiş ve merkezi yapıya farklı coğrafyadaki toplulukların da uyması istenmiştir.

Yunan Uygarlığı'nın Perslerle yaptığı savaşlardan sonra gelişmeye başlaması, özellikle Atina'nın ekonomi, siyaset, kültür alanındaki gelişmeleri ve felsefi akımları göze çarpmıştır. Platon ve Aristoteles bu döneme damga vurmuştur (Arıboğan, 2007: 40). Platon'un düşüncesinde insanlar ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılayamayacağı için insan doğasının bir yansıması olarak devlet kurumlaştırılmaktadır. Ona göre insanların toplumsal yaşama eğilimi, doğal bir kurum olarak *polisi* meydana getirirken, toplumun gelişmesi, farklı biçimler alması, insanların istençlerine ve çeşitli koşulların etkisine bağlı olmaktadır. Ona göre insanların çeşitli konularda birbirine gereksinim duyması, ideal devleti katı bir toplumsal iş bölümü gereğine dayandırmaktadır. Böylece insanların birbirileri ile alışveriş yapması sonucu çeşitli meslekler ortaya çıkmaktadır. Platonun organik devlet kavramı, devletin bir bütün olduğunu ve varlığını bütünlüğünün sürdürülmesine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. İş bölümü ilkesi ile toplumda oluşan farklı sınıflar, devletin organları olarak görev yaparken, en baştağının yönetimi altında, onun emirlerini uygulayan araçları oluşturmaktadır. Organların yöneticiye boyun eğmesi zorlama ile değil organizma olmanın gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Organik devlet kuramı, devletin amaç olarak görülmesine yol açarken, parçaların bütünüyle devlete bağımlı olmasını zorunlu kılmaktadır (Ağaoğulları, 2006: 216-220). Aristoteles ise Platon gibi olmayan bir devleti idealize etmektense var olan devlet sistemleri arasındaki en iyi yönetim biçimlerini araştırmıştır. *Politika* eserinde üç farklı devlet sistemi olan monarşi, demokrasi,

aristokrasiden bahsederek en iyisinin demokrasi olduğunu savunmuştur. Aristoteles temelde devletin nasıl yapılanıp yönetilmesi konusunda düşünceler ortaya koyarak devlet güvenliğinin nasıl sağlanması gerektiği üzerinde de durmuştur. Ulusal gücün nelerden oluştuğunu tarif etmeye çalışırken, bir devletin varlık koşulu olarak insanlar ve ülkenin zorunlu olarak olması gerektiğini belirtmiştir (Arıboğan, 2007: 43).

Antik çağların temel özelliği birbirinden kopuk, küçük ama yoğun bir merkezileşmenin bulunduğu birimlerden kurulu bölgesel sistemlerin bulunmasıdır. Hıristiyanlık ve İslam inancının olmadığı bu dönemlerde, geniş çaplı inanç sistemleri de kurulamamıştır. Sonrasında insanlığın kendine olan güveni kaybetmesi ve her şeyi Tanrı adına düşündüğünü iddia eden imparatorların ya da din adamlarının ortaya çıkması, bilimsel alanlarda ve siyasal düşünce alanlarında daralmaya sebep olmuştur. Bu dönem süresince Avrupa anakarasında Roma İmparatorluğu içerisinde şekillenen bir siyasal merkezileşme ve otorite anlayışı, bunun yanında birinci bölümde de bahsedildiği gibi Hıristiyanlığın etkisiyle gelişen teokratik düşünce modeli hâkim olmuştur (Arıboğan, 2007: 49). Hıristiyanlığın değişik düşünsel açımları gündeme gelmiştir. 16. yüzyıla kadar sürecek olan bu teokratik düşünce anlayışı ile gerek pozitif bilimler gerek sosyal bilimler düşünceleri, dinsel baskılar altında ezilmek durumunda kalmıştır. Diğer taraftan siyasal ve toplumsal alanda tarihin en büyük imparatorluğunun kurulması sonrası kilise çatısı altında feodal yapının şekillenmesi süreç içerisinde kendisini göstermiştir.

2.2.1. Feodalite Döneminde Devlet Anlayışı

Roma İmparatorluğu'nun çökmesi sonrası ortadan kalkan merkezi iktidar yapılarına ek olarak Avrupa'da birçok saldırılar meydana gelmiş güven ortamı yıkılmıştır. Dolayısıyla yıkılan güven ortamında siyasal iktidarlar yerleşmeye başlamıştır. Bu yerleşme ile birlikte feodalite süreç içinde kendini göstermiştir. Özellikle Batı Roma'nın yıkılışıyla birlikte kabile topluluklarının yer değiştirmesi feodalitenin oluşumuna katkı sağlamış ve Akdeniz'den yön değiştiren ticaret yollarının da etkisiyle günümüz Almanya-Fransa toprakları feodalite yapılanmasının kendini gösterdiği ilk yer olmuştur (Özkan, 2019: 239).

Feodal yapılar, askeri emir-komuta zincirine odaklı kurumlardır. Kavmin savaşçıları, büyük ve tek askeri güç oluşturmak amacıyla içlerinden birini lider seçip kral ilan ederlerdi. Kral ve kavmindeki en iyi savaşçı arasındaki özel ilişki ile bu yapılanma şekillenmiştir. *Vassi* (vasal) olarak adlandırılan savaşçı kişilikler elit bir grubu oluşturmuştur. Frankların egemen olduğu toprakların yönetimi konusunda elit savaşçılar iş birliklerini sürdürebilmek için *vassi* sözleşmelerinden yararlanmışlardır. Kral, her vasala, birer toprak parçası (fief) bağışlamış, üzerinde yaşayan nüfusu ise karşılığında ödeme yapmaksızın çalıştırmıştır. Böylece *vassi* denilen savaşçı elit hem kendisini hem de emri altındaki kişileri savaş durumuna uygun şekilde eğitmek ve donatmak, toprakları

savunmak, asayiş ve düzen, adaleti sağlamak, hükümdarın kararlarını uygulamakla yetkili kılınmıştır (Poggi, 2014: 48-50). Orta Çağ'da toplumsal ilişkilerde ekonomi ve siyasal kurumsallaşma, feodalite adı verilen bu yapılanma etrafında şekillenmekteydi. Feodalite yapılanması sonrası modern devletin ortaya çıkması ise tarım ekonomisinin hâkim olduğu, şehir yaşamının etkin olmadığı ve kırsal alanda nüfusun toplandığı, toprak sahibi olmanın yerel düzeyde sınırlı olup, genelde siyasal iktidarı elinde bulunduranların yönetiminde olduğu anlamına gelen feodalite döneminin aşılması ile mümkün olmuştur (Beriş, 2006: 49). Diğer taraftan modern devletin ortaya çıkması tam olarak feodal ilişkilerin dünya coğrafyasında son bulması ile gerçekleşmemiştir. Bu anlamda düşünüldüğünde modern devlet, feodalite sonucunda doğmamış olup sadece belirli bir coğrafya ve dönemde yaşanan ve modern devletin oluşumunu önceleyen bir süreci oluşturmaktadır. Fakat feodalitenin parçalı ekonomik ve toplumsal yapısı ve dünyevi ve ilahi alandaki güç mücadelesinde değişen koşullara uyum sağlayamaması sebebiyle temel özelliği egemenliği merkezileştirmek olan modern devletin kuruluşunda kolaylık sağladığı söylenebilir.

Feodalitede kişisel otorite ve mülkiyetten yararlanan, parçalara bölünmüş egemenlik anlayışı ve buna bağlı olan maliye ile kırsal hayatın öne çıkması, aristokratik bir ideolojinin oluşturduğu siyasal bir anlayışa dayanmaktaydı. Bu dönem bireylerin hakları, ait olunan topluluğa üyelik hakkından ibaretti. Bu dönem, Hıristiyanlık öğelerinin amaç dışı ve baskıcı uygulamaları kendini göstermiştir. Diğer taraftan zamanla soylular ve ruhban sınıfı karşısında güç elde eden burjuvazinin kralla iş birliği yapması merkezi iktidarların yeniden güçlenmesine yol açmıştır. Kral ve kilise arasındaki iktidar mücadeleleri, feodalitenin çözülmesine yol açarak, ulus-devletin ortaya çıkmasına ve modern yurttaşlığın belirmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Rönesansla birlikte insan tüm toplumsal bağlardan ayrı tutulup bir birey olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Özkan, 2019: 239-240). Bu bağlamda Rönesans döneminin en özgün düşünürlerinden olan Machiavelli, siyaseti skolastik felsefe anlayışından arındırma noktasında ve modern siyaset biliminin kurulmasında devrim niteliğinde düşünceler ileri sürmüştür. Bu anlamda yaptığı katkılar ile öne çıkan Machiavelli'nin, ilk kez örgütlenmiş bir güç olarak, kendi bölgesinde üstün ve diğer devlet ilişkilerinde yükselme politikası izleyen siyasal bir kurum olarak *devletten* (stato) bahsetmiş olması, ülke- ulus- egemenlik üçlüsünü içeren modern ulus-devlet anlayışının, Machiavelli'nin düşünceleri etrafında kurumsallaştırılmaya başlandığı görüşünü yaygınlaştırmıştır (Ağaoğulları, 2004: 172).

Pratik olarak devlet sözcüğü, 16. yüzyılda önce Protestan monarkomakların sözleşmecî metinlerinde modern anlamda belirmeye başlamıştır. Bodin ise bu dönemde hala *res-publica*'yı kullanmaktaydı. Giovanni Botero, Bodin ile karşılaştırıldığında 1589'daki eserinde o dönemin en hakiki tanımını yapmıştır diyebiliriz: "Devlet, halklar üzerindeki kesin hakimiyete denk düşer ve devlet mantığı böyle bir hakimiyetin kurulması, elde tutulması ve büyütülmesi için başvurulacak araçlara ilişkin bilgidir". Yine 17. yüzyılda Charles Loyseau "devlet" ile "egemenliği" bütünleştirerek devlete Bodin'den daha modern bir bakışla yaklaşır. Aynı dönem İngiliz yazarlar

devlet kelimesi için *body, politic, realm* ya da *res-publica*'nın çevirisi olan *commonwealt* terimlerini kullanmışlardır (Şahin, 2014: 25). *Res-publica* kavramı, Çiçero ve Aristoteles'den alınmıştır. Modern kullanımı *repuclic* (cumhuriyet) ile aynı anlama gelmeyen terim, herhangi bir siyasi topluluk anlamına gelmiyordu. Ancak Machiavelli ve İtalyan düşünürler, *stato*'dan bahsettiklerinde kafalarında önceden düşünülmemiş bir yönetim şekli vardır. Bu yönetim şekli belli toprak parçası üzerinde kimin tarafından kim adına yapıldığı gözetilmeksizin uygulanan, siyasi kamu otoritesinin yoğunlaştırılmış şekli olarak düşünülmüştür. Dünyevi iktidar, temel niteliklerine indirgenğinde *stato* kavramı belirlemiştir. Böylece o andan itibaren devletin özünün gerçek iktidar olduğu anlaşılmıştır (Schulz, 2005: 35).

Orta Çağın karmaşık siyasal yapılanmasından sonra Yeni Çağda *res-publica*'nın yerini hukuk düzeni olarak *devlet* alır. Sonrasında *res-publica* dönüşüme uğrayarak yeniden anlam kazanır. Bu açıdan *res-publica* kavramı bir siyasal iktidar tipi olan devletin yönetim biçimi olarak gücün tek kişide olmadığını öngören cumhuriyeti ortaya çıkarır. Bu bakış açısı ile halkın çıkarını korumanın en üst kural olduğu bir iktidar tipi oluşmuştur. Bunu karşılayacak kavram ise *devlet* olacaktır. Yasa yapma gücü olan tam egemen, kesinlik kazanmış bir devlet. Her siyasal iktidar yapısı yasa ile uygulama arasında bir bağ kurar. Devlette kurulan bu bağ geçmişte Antik Yunan sitelerinde, Firavunların Mısır'ında ya da basit bir toplulukta da kurulmuştur. Devlet kavramının modern bakış açısıyla doğabilmesi için dünyevi iktidarların ilahi doktrinleri eritmesi gerekmiştir. Devlet, bu anlamda ilk İtalya'da yönetim biçimini ifade edebilmek için kullanılmıştır (Şahin, 2014: 26). Kavramsal olarak belirli bir mekânda (Batı) ve zamanda özellikle Bodin'in egemenlik kavramsallaştırmasıyla ortaya çıkan devlet, kiliseyi kendisine bağlaması ile iktidar yapılanmasına monarşi lehine son vermiştir. Bu dönemde mutlak monarşileri destekleyen burjuvazi kesim ise kilise ve aristokrasiye karşı cephe almıştır. Fakat sonrasında burjuvazinin çıkarlarına ters düşen durumlar meydana gelince, monarşide arka plana atılmış aristokrasi ile iş birliğine girilmiştir (Şahin, 2014: 27).

Orta Çağ toplumunda sayısız güç odaklarından birinin sıyrılıp diğer güç odaklarını bastırması, ancak Orta Çağ sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir. Bu durum için gerekli olan artı değer sağlanması, merkezi bir devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Merkezi gerçek bir devlet, ordusunu besleyebilmesi, bürokrat kesimi yetiştirebilmesi ve harcamalarını karşılayabilecek maliyeye sahip olması açısından büyük bir maliyete sahip organizasyonu ifade etmektedir. (Karaböcek, 2011: 13-14). Orta Çağ'ın dayandığı feodal yapı ise bu durumu sağlamaktan oldukça uzak olmuştur. Bu durumun gerçekleşebilmesi için 14. ve 15. yüzyıllara gelinmesi gerekmiştir. Orta Çağ düşüncesinin son bulması ise meşruiyetin farklı bir temele dayandırılmasını gerektirecek, bu durum da modern devlet denilen yapılanmanın oluşumuna zemin hazırlayacaktır.

Orta Çağ ya da erken dönemde yöneticilerden ayrı bir kamusal güce, belirli bir ülkedeki en üst siyasi otorite olarak yönetilenlere dair fikirler yoktur. Yani başta toplulukların ya da hükümdarın kişisel/kişilere bağlı egemenliği fikri bulunmaktaydı. Ancak egemenliğin kişilerden ziyade belli bir ülke üzerinde kurulması fikri, 16. yüzyılda ortaya çıkarak modern bir egemenlik ve devlet kavramı oluşturmuştur. Bu düşünce ilk olarak Fransa sonra İngiltere’de gelişmiştir. Söz konusu ülkeler sınırları içerisinde bürokrasiye dayalı merkezileşmiş bir rejimle modern devleti meydana getiren niteliklere sahip olmuşlardır (Şener, 2017: 33).

2.2.2. Modern Devlete Geçiş Süreci

Birinci bölümde bahsedildiği gibi toplumun modern devlet sürecine geçişinde modern egemenlik kurgusunun ortaya çıkması önemli olmuştur. Siyasal iktidar tiplerinin her toplumda görülmesi olağan iken, devlet egemenlik kavramı ile somutluk kazanmıştır. Modern anlamda devlet, Reform sonrası mutlak monarşiler döneminde görülmeye başlanmıştır. Egemenlik ve modern devletin özdeşleşmesi, yasa ile uygulama arasındaki ilişkinin sadece dünyevi bir alan da kurulması ile gerçekleşmiştir. Westphalia Barış Antlaşması sonrası sona eren din savaşları ile modern uluslararası sistemin siyasal temeli oluşturulmuştur. Roma Katolik Kilisesini ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’nu destekleyen Katoliklerle, reformistler arasında yaşanan bu savaşlar, sadece iki grup arasında siyasal, ekonomik çıkar farklılaşmalarına dayanan bir savaş olmamış, izleri pek çok alanda kendini göstermiştir. Bu mücadele, siyasal iktidarın kiliseden devlete doğru kaymasını, feodalizmin çözülmesini ve Avrupa’da bilimsel gelişmelerin başlamasını sağlamıştır. Ayrıca savaş sonrası siyasal ve ekonomik iktidarın el değiştirmesi ile zenginliğin yeniden paylaşımı, yeni bir imalat ve tüccar sınıfını ortaya çıkarmıştır. Monark ile bu sınıf arasında devletin devamını sağlamada ortak çıkar bilinci oluşmuş, bu süreçte en hızlı gelişme sağlayan İngiltere, feodal yapıdan uzaklaşarak imalat ve ticari çıkarları savunan kapitalist sistemi benimsemiştir (Arı, 2001: 15-16). Bu sürecin sonunda Avrupa’da devlet, en önemli ekonomik, siyasal, toplumsal varlık haline gelerek, Avrupa kapitalizminin (önce ticaret kapitalizmi, sonra finans ve sanayi kapitalizmi) gelişmeye başlamasına, dünya ekonomisi kavramının oluşmasına ve Avrupa’nın gücünün sömürgeleştirme ile dünyaya yayılmasına olanak sağlamıştır.

Westphalia Barış Antlaşması ile Avrupa’daki devletlere egemenlik hakkı verilmeye başlanmıştır. Bu nedenle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu siyasal anlamda güçsüz duruma düşmüştür. Bu antlaşma, toprak bütünlüğünün, modern uluslararası siyasete katılımının temeli olduğunu vurgulamıştır. Toprak bütünlüğüne sahip devlet anlayışı, bu antlaşma ile pekiştirilmiş Avrupa’da genel kabul görülen bir kural olmuştur (Knutsen, 2006: 120). Dini çatışmaların yaşandığı bu dönemde ortaya çıkan değişikliklerle teritoryal devletin, tanımlanabilir modern nitelikleri öne çıkmaya başlamıştır. Öncelikle devlet belli bir toprak üzerinde konuşlanmış, dokunulmaz sınırları ile çevrili toprak bütünlüğüne sahip bir örgütlenme olarak öne çıkmıştır. Sonrasında ise bu örgütlenme,

kralın uzmanlaşan departmanlara ayrılmış bürokratların çalıştığı bir dizi kurum oluşturmuştur. İlk önce askeri ve mali konularla ilgilenen bürokratlar, zamanla kralın politika kararlarında daha etkili olmaya başlamışlardır (Knutsen, 2006: 124).

Feodalitenin gittikçe çözülmesiyle soylular ile monarklar, yeni bir toplum ve devlet düzeni kurmak istemişlerdir. Fakat asıl kurucu ise yükselen burjuvazi sınıfı; yani ticarete girişimlerde bulunan sivil yurttaşlar olmuştur. Feodal yönetimlerin güç ve siyasal özerkliğini yitirmesiyle, güçsüz ama eşit hanelerin öz kaynaklarını özgür iradeleriyle birleştirmesiyle, toplumsal irade sonucu merkezi bir güç oluşturulmuştur (Karagöz, 2008: 85). Ulusal devletin ilk adımları atılırken, merkezi krallıklar askeri kurumu yeniden düzenlemiş ve ordular kurulmuştur. Kurulan bu merkezi ordularla birlikte kentlerin savaşçılarına ihtiyaç kalmamıştır. Mutlakiyetçiliğin ön planda olduğu bu dönem krallar, kültürel soy birliği yerine aynı kana dayanan genetik soy birliğini ön planda tutmaya çalışmış ve kent temsilcileri yerine ise kendi aile meclisleri ile karar almayı uygun görmüşlerdir. Böylece merkezi kral ve kent meclisi ile iş birliği içerisinde olan ülke yönetimi anlayışı, kendini mutlak yönetim anlayışındaki iç ve dışa karşı bütün yönetimi elinde bulunduran krala devretmiştir (Karagöz, 2008: 89-90).

Modern devlete geçiş sürecinde düşünsel olarak siyasal bilincin yerine gelmesinde ve gelişmesinde ilk ivmeyi kazandıran kişi Machiavelli olurken, sonrasında Bodin egemenlik kavramını literatüre kazandırarak bu sürece katkı sağlamıştır. Machiavelli düşüncelerinin yeniden değer kazanmasında, Westphalia Barışı'nın büyük etkisi olmuştur. Özellikle *1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi*'nde "her türlü egemenlik ilkesi aslen ulusaldır" lafzı ile ifade edilen egemenlik anlayışı, sürecin ulaşılan son aşamasında kendini göstermiştir. Yaşanılan bu süreçte mutlakiyetçi devlet olgusu en önemli tarihsel gelişme olmuştur. Dolayısıyla toplumsallaşma sürecinde feodal devletin, merkezi mutlakiyetçi kapitalist bir devlet yapısına dönüşmesiyle, devlet yapısı adına önemli bir değişim kaydedilmiştir. Sonrasında ise sadece Batı Avrupa'nın bir bölümünde görülen mutlak monarşiler, kapitalizmin gelişmesiyle yaygınlaşmaya başlamışlardır (Karagöz, 2008: 90).

Modern döneme bakıldığında, yeni bir sosyal düzenin oluştuğu da görülmektedir. Artık eski kurumların ve yapıların çözüldüğü bu dönemde evren ve insan algısı değişmiş, sorunlara karşı yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu bakımdan modern düşünce kendisinden önceki düşünce biçimleri ile farklılık göstermiştir. Modern düşünceyi temel alan modern egemenlik anlayışı ile birlikte, modern devlet anlayışı da kendini göstermiştir. Modern düşüncenin temellerinde insan doğasının araştırılması ve bilgi edinilmesi çok önemli yer tutmuştur. İnsan, değer kazanıp merkeze oturmuş ve insan aklı ile gerçeklik anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle bilgi edinme süreci değişirken bilginin kökeninde artık teokratik bakış açısından uzaklaşmıştır.

Reform dönemindeki çatışma ortamında patrimonyal (tüm idare mekanizmasının kralın elinde olduğu ve iktidarın babadan oğula geçtiği) monarşi, hala barışın ve toplumsal hayatın yönetici modeli olarak sunulmuştur. Dini kendine bağlı bir kuruma dönüştüren kralların önünde hiçbir engel bulunmamıştır. Ancak iktidarın feodal temelleri çökerken, üç büyük burjuva devrimi (İngiliz, Fransız, Amerikan) bu modele politik alternatifler sunmuştur. Yeni üretici güçlerin ortaya çıkışı ile artık kralın ilahi bedeni yerine ulusun kimliği ve toprak nüfusu ideal görülmeye başlanmıştır. Yani fiziksel toprak parçası ve nüfus, ulusun özünü oluşturduğu anlayışı kabul görülmeye başlanmıştır. Modern ulus kavramı, monarşik devletin bedenini miras alırken, onu başka biçimlerde yeniden icat etmiştir. Yeni iktidar çatısı bir yanda kapitalist üretim süreçleri öte yanda mutlakiyetçi mekanizmalarını içermiştir. Bu sorunlu yapı ulusal kimlikle istikrara kavuşmuştur. Söz konusu kimlik ise dilsel temelde kurulmuş, kültürel, bütünleştirici öğeleri içeren toplumlarda kendini göstermiştir (Hardt ve Negri, 2015: 112). Teolojik düşüncelerden uzaklaşarak rasyonel toplum anlayışının geçerli olmasıyla doğal olarak bu toplum anlayışına uygun bir iktidar tipinin oluşturulması gerekmiştir. Tüm toplumsal yapının düzenlenmesi ve organize edilmesini sağlayacak bu iktidar modeli ise modern ulus-devlet olmuştur (Karaböcek, 2011: 66).

Modern ulus-devletin oluşum sürecinin fikri arka planına bakıldığında, kapitalizmin gelişimi ile arasında bir paralellik olduğu görülmektedir. Sömürgecilikle birlikte Avrupa devletlerinin zenginleşmesi, bu devletlerde yeni bir sınıf olan burjuvazinin oluşumuna neden olmuştur. Ticaret ile ilgilenen bu sınıf zenginleşmeye, sonrasında devleti finanse eden kişiler haline gelmeye başlamış, zenginleşen sınıfın siyasal yaşamdaki ağırlıkları artmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası burjuva sınıfı birçok alanda baş aktör olmuştur.

Modern döneme geçiş sürecinde Hobbes ve Bodin'in literatüre kazandırdığı egemenlik kuramına, Suarez'in sosyal sözleşmesi eklenerek modern devlet kavramı fikri anlamda sağlam bir temele oturtulmuş, sonrasında ise birinci bölümde de belirtildiği gibi Rousseau ve Locke gibi düşünürler, egemenliğin tek ve bölünmezliğini eleştirerek egemenlik tabanının genişlemesi gerektiğini savunmuşlardır (Karaböcek, 2011: 116). Bodin'in tek ve bölünmez egemenlik kuramı, Avrupa'daki iç savaşlarda feodal aristokrasinin, zümrelerin iktidarlarının ellerinden alınmasını ve bu yetkilerin krallara verilmesi için kullanılmıştır. Ancak Bodin'in egemen olarak gördüğü yasalar koyan krallar, mantığın ön planda olduğu bu dönemde eksik bulunarak toplum tarafından sorgulanmıştır. Bu eksikliği Thomas Hobbes hükümdar ve uyrukları arasında yapılan sözleşme (subiectio voluntatum/tabiyet anlaşması) fikri ile tamamlamış, mutlakiyetçiliğe karşı olanları kontrol etmeye çalışmıştır. Ona göre iç savaş, insanların doğal durumuydu ve insanların barışı sağlamak için bu durumdan feragat etmeleri, sözleşme yapmaları gerekmektedir. Toplam iktidarın tek bir oluşuma aktarıldığı bu sözleşmenin içeriği ise modern devlet söylemini oluşturmaktaydı. Devlet; aslında Hobbes'un kitabında bahsettiği Levihatan'dı. Levihatan, savaş ve barış, dost ve düşman, yaşam ve ölüm arasındaki yegâne arabulucu olarak modern devleti simgelemekteydi (Schulze, 2005: 54).

Modern devletin belirleyici unsuru olan egemenliğin yurttaşlıkla ilişkilendirilmesini sağlayan John Locke'a göre ise devletin varlık nedeni yurttaşların yaşam ve özgürlüklerini korumaktır (raison d'être /devletin varlık nedeni). Aynı nedenselliği Hobbes da devletin temelini yerleştirmektedir. Locke, yurttaş ihtiyaçlarının hak olarak öncelik arz ettiği gerekçesiyle, iktidarın meşruluk temelini halkın rızasına dayandırmıştır. Bodin ve Hobbes'un tersine mutlak monarşiyi eleştiren bir görüşe sahip olan Locke, yurttaşlık haklarının elde edilmesinde Rousseau ile birlikte önemli katkı sağlamıştır (Özkan, 2019: 239-240). 18. yüzyıl sonlarına gelindiğinde yurttaşlık ve halk kavramlarına ilişkin taleplerin artışında Fransız Devrimi süreci kayda değer bir rol oynayarak kavramların (sözleşme kuramları, yurttaşlık vb.) gelişmesine katkı sağlamıştır.

Mutlak monarşi döneminde krallar, iktidarın tartışılmaz sahibi olurken, onların kamusal yaşamın kaynağı olma özelliklerini sürekli arttırmasıyla, siyasal hakları ellerinden gün geçtikçe daha fazla alınan belli başlı toplumsal gruplar bu durumu sorgular hale gelmiştir. Devlet tarafından siyasal yönetimin bir nesnesi olarak görülen toplum geride kalmış, devlet özerk, kendi kendini düzenleyebilen bir vasıta olmaya başlamıştır. Toplumun özerk, ekonomik, kültürel yönlerden gelişerek ilerleme sağlamasıyla kendi kendini düzenleme kapasitesini göstereceği bir sürece girilmiştir (Poggi, 2014: 73-75). Modern egemenlik kavramının Fransız Devrimi'nin etkisiyle ulusal egemenlik kavramına dönüşmesi, kapitalist birikim süreci ve iktidar yapıları arasında bir denge kurulmasını gerekli kılmıştır. Fransız ve İngiliz devrimleriyle burjuvazinin politik zaferi, ulus kavramının ideal boyutunu oluşturmuştur. Ulus kavramı özellikle Rousseaucu genel iradenin temeli olarak belirlemiştir (Hardt ve Negri, 2015: 113). Yani ulus kendini korumada ve varlığını kabul ettirmede siyasal bir araç olarak kullanmak için devlet kurumunu ele geçirmek istemiştir. Fransız Devrimi bu durumun en güzel örneğini oluşturmuştur. Devrim sonrası ulusların devletleşme çabaları yoğunluk kazanırken, büyük imparatorluklardaki uluslar konumlarını fark ederek bağımsızlık isteğinde bulunmaya başlamış ve devletlerini oluşturmuşlardır. Diğer taraftan Almanya ve İtalya ise küçük birimler halinde örgütlenerek parçalanmış olan aynı ulusun üyelerini bir araya getirip merkezi devletlerini çoktan oluşturmuşlardır (Sönmezoğlu, 2005: 24).

Bu dönem siyasal anlamda gerçekten bir ilerleme söz konusudur. Merkezileşmede ciddi gelişmeler yaşanırken, topraklarında bürokratik ağıнын denetimini kuran modern devlet bunu daha geniş bir alana yaymıştır. Eğitim haklarının yaygınlaşmasıyla egemenliğin kullanımında geniş kitlelere ulaşılmış, böylelikle Rousseau'dan beri felsefi açıdan dolaşıma giren ulusal egemenlik anlayışı iyice topluma yerleştirilmiştir (Karaböcek, 2011: 187). Kendisinden önceki siyasi yapılanmalardan egemenliği ile ayrılan modern devlet kavramı, hukuksal varlığını egemenliğine borçlu olmaktadır. Egemenlik bu bağlamda devlete biçim veren devletle özdeşleşen bir unsur olmaktadır. Dolayısıyla devlet üzerinde yapılan tartışmalar egemenlik üzerine de yapıldığı anlamını taşımaktadır.

Tarihi olarak devletler dünyası son derece çeşitli ve gerçekler üzerinde işleyen süreçlerle ilerlemiştir. Bu süreçlerin bazıları tamamlanıp devletin temeli olan insan topluluklarını oluşturmuştur. Bu tür birleşmelerde güç kullanılabilir ya da kullanılmaz. Hukuksal olarak güç kullanımı yasaklanmadığında bu yola başvurulmaktaydı. Ancak devletlerin oluşumunda sözleşmelerin de önemli yer tutmaya başlamasıyla güç kullanımı kurallara bağlı bir durum oluşturmuştur. Alman İmparatorluğu 1871 yılında bir sözleşme ile kurulmuştur. ABD ise Anayasa Hukuku'nun oluşturduğu bir yapıda ortaya çıkmıştır. ABD'yi oluşturan ana devletler (Kuzey Amerika'da eski İngiliz Kolonileri olan ve bağımsızlıklarını ilan eden on üç devlet) kendi egemenliklerinden feda etmek zorunda kalmışlardır. Bazı devletler ise üçüncü devletlerin müdahalesi ve koruyucu iradesini belirtmesi ile kurulmuştur. (Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalar) Doğu Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan devletlerde ise yapılan antlaşmaların hukuksal temeli bulunmaktadır. Yine Kıbrıs Devleti İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan antlaşmalarla kurulmuştur. Diğer taraftan devletler, federasyon yoluyla ortadan kalkmakta ya da bir federal devletin dağılması ile çoğalabilmektedir (Doehring, 2002: 59).

Modern anlamda devletin, sınırları belirlenmiş belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan halka sahip olması ve egemen bir hükümetin diğer devletler tarafından meşru sayılmasıyla devlet temel oluşumunu tamamlayarak uluslararası sistemde yerini almıştır. Özellikle siyasal anlamda oluşturulmuş bir topluluğu ifade eden devlet, ulus kavramı ile birlikte kullanılsa da ulus, aynı ortak paydada buluşan, ortak geleneklere, dile, ve geçmişe, ortak grup bilincine sahip insan topluluğunu ifade etmektedir. Bu anlamda Avrupa'da ve Asya'da ilk ulus-devletler Fransa, İngiltere, Japonya, Çin olduğu kabul edilmektedir (Arı, 2001: 16).

Günümüzde egemen devlet anlayışı, modern devlet olan ulus devlettir. Weber'e göre kuralların uygulanışında güç kullanma tekeline sahip olan, kurumsallaşmış bir siyasal girişimi ifade eden kavramdır. Weber devletin özellikle iktidar ilişkilerindeki belirleyiciliğinin şiddet kullanma hakkında saklı olduğunu vurgular (Durdu, 2009: 40). Siyasal olarak merkezileşmeyi sağlayan ulus-devlet anlayışı, eski egemenlik şekillerinin altını oyarak soya dayalı iktidarlara, aristokratik, krallık, imparatorluk, dini iktidarlara arka plana itmiştir. Hâkim devlet modeli haline gelen ulus-devlet anlayışıyla hem siyasal hem ekonomik dönüşümler yaşanmaya başlanmış, Sanayi Devrimi yeni iş alanlarının doğmasına yol açmıştır. Bu kapsamda devlet kurumu da süreçten etkilenerek kendi içinde dönüşümler yaşamıştır. Kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması ile serbest pazar sürecinin ortaya çıkardığı eşitsizlikler, sosyal yaşamda yarattığı sorunlar sistemi dönüştürecek arayışlara sürüklemiştir (Durdu, 2009: 40)

Tarihte ilk düşünürler, devleti teokratik açıdan ele alırken, Aydınlanmada ise devleti, bir insan ürünü, tabi hak ve çıkarları korumak için özgür ve rasyonel insanlar tarafından oluşturulmuş, karşılıklı fayda içeren gönüllü bir düzenleme olarak tasvir edilmiştir. Devletin toplumsal

sözleşmeden kaynaklandığı fikri, mutlakiyetçi krallıklara fayda sağlarken egemenliğin tabanının genişletilmesiyle statüko eleştirilmeye başlanmıştır. Amerikan ve Fransız devrimleri ile dönüşüme uğrayan devlet içi siyaset, egemenliği krallardan alarak halkı temsil etme iddiasındaki kurumlara devretmiştir.

Modern devlete geçiş sürecinde önemli bir uğrak yeri olan Sanayi Devrimi'nin sosyal bilimlere kattığı en önemli yeniliklerden biri ulusal ve uluslararası ekonomik analizlerin yapılması ve endüstrinin siyasal yaşamdaki rolünün keşfedilmesi olmuştur. Ekonomik kalkınmanın teorik getirisi olan liberalizm bir model olarak benimsenmiş, merkantalizmin yerini hızla almaya başlamıştır. Yaşanan üretim patlaması ile yeni pazar arayışları başlamış tek taraflı sömürgeciliğin yerini karşılıklı bağımlılıklar kurma şeklindeki yeni sömürgecilik anlayışı almıştır. Bu durum kapitalizmin dünya üzerinde bir sistem olarak kurulmasını gerekli kılmıştır (Arıboğan, 2007: 141). Ülkelerin üretici güçleri kitlesel hareketlilikle işe yarar hale getirilirken, siyasal güce dönüşmüşlerdir. Ekonomik değişiklikler, devletler içerisindeki yapıları ve ilişkileri değiştirmiş, devletlerarası ilişkiler de bu durumdan etkilenmiştir. Yeni mesleklerin ortaya çıkışı, yeni teknolojilerin Sanayi Devrimi'nin ortaya çıktığı İngiltere toplum yapısını etkilemesi, ticaret ve etkileşimi artırmış, dünyanın diğer bölgelerine taşımıştır. Ayrıca bilim ve teknolojinin orduya da uygulanmaya başlanması devletlerin ulusal güvenliklerini ulusun ekonomik istikrarına ve gelişmişlik düzeyine bağımlı hale getirmiştir. Artık ordular sanayileşmiş ulusların ekonomik kurumlarının bir parçası haline gelmiştir (Knutsen, 2006: 198-201).

1648'deki Westphalia Barış Antlaşması'yla belirgin bir biçimde ortaya çıkan egemen devletler sistemi, Napolyon Savaşları sonrası Avrupa Ahengi Sistemi ile iyice sistemde kendini göstermiştir. 20. yüzyılın insan topluluklarının egemen devletler şeklinde örgütlenişiyle devletlerarası ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir. 20.yüzyılın başında yaşanan Birinci Dünya Savaşı, bazı çok uluslu imparatorlukların yıkılmasına ve ortaya yeni devletlerin çıkmasına yol açmıştır. Sonrasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı ile birçok eski sömürge bağımsızlığına kavuşmuş günümüze ulaşan süreçte devlet sayısı 200'ü geçmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 30).

2.3. 20. ve 21. Yüzyılda Devlet Kavramı

20. yüzyıldan içerisinde bulunduğumuz yüzyıla kadar hızla artan dünya nüfusuna paralel beklentilerin karşılanması, 21. yüzyıla damgasını vuran küreselleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Toplumun birçok alanda ortak meşru yaptırım gücünü ifade eden ulus-devlet anlayışı, 20. yüzyıl içerisinde yaşanan iki büyük savaşla beraber merkezi öneme sahip konular içerisinde yer almış ve birçok teori geliştirilmeye çalışılmıştır. Süreç içerisinde devlet temel aktör olarak sistemde yer almaya devam ederken 20. yüzyıl sonlarına doğru devlet kavramına farklı işlev ve görevler yüklenmeye başlanmıştır. Küreselleşme olgusu ekonomilerin, siyasal kurumların ve toplumların

yapısında köklü değişiklikler meydana getirmiş, bu yüzden 21. yüzyılda devlet anlayışı birçok anlamda önceki dönemlerden farklılık göstermiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler Disiplininde ilk tartışma, devleti temel aktör olarak kabul eden Realizm ve İdealizm akımları arasında yaşanmıştır. Gerek Realizm gerek İdealizm gerekse de bunların günümüzdeki Neo-realist, Neo-liberalizm ifadeleri devletlerin stratejik ve siyasi ilişkilerini öne çıkaran devlet merkezli söylemlerini oluşturmuştur. Bu kuramlar değişik şekillerde 19. yüzyılda hâkim olmuş organik devlet kuramlarını ve ulus-devlet anlayışını savunmuşlardır. İdealist devlet anlayışında, ilerleme ve değişimin sadece devlet aracılığı ile kazanan İdealizm düşüncesi aslında bir devlet-birey ilişkilerine dair bir yaklaşım olan Liberalizmin uzantısı olurken, Realizm ise devletin doğasının hiç değişmeyeceğini öne sürmektedir (Yalvaç, 2007: 17-18). Birinci Dünya Savaşı sonrası bu tartışmaların popülaritesi iyice artmıştır. İdealizm düşünürleri var olan devlet düzeni içerisinde barışçı yaşayabilmenin koşullarını araştırmışlardır. İdealistlerin yaklaşımlarının somut sonucu ise Woodrow Wilson'un idealist düşünceleri doğrultusunda şekillenen MC kuruluşu olmuştur (Arıboğan, 2007: 180-181). 1930'lara gelindiğinde, Almanya'da Nasyonal Sosyalizm hareketinin iktidara gelmesi ve bazı ülkelerde güç kullanmayı öne çıkaran otoriter akımların artması, siyasi İdealizm akımının yerini Realizm akımının almasına yol açmıştır. Ardından yaşanan İkinci Dünya Savaşı ve sonuçları bu akımın gelişim sürecini pekiştirmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 106). Bu dönemde devletlerin dış politikasında yer edinen Realizme göre, devletlerin öz varlığını koruması için elden gelen her şeyin yapılması ulusal çıkarın gereği iken, dış politikanın oluşturup uygulanma süreci de ulusal çıkara göre tanımlanan bir rasyonalite üzerinden gerçekleştirilmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 107).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, uluslararası sistemde ciddi anlamda yapısal değişiklikler meydana getirmiştir. Savaş sonucunda ortaya çıkan iki süper güç ile iki rakip blok oluşturulmuş, bu güçler arasındaki ilişki Soğuk Savaş sürecini belirlemiştir. Doğu ve Batı Avrupa devletlerindeki hükümetlerin oluşumu, ABD ve SSCB arasındaki kutuplaşmayla şekil almış ve bu kutuplaşma etrafında bloklar ortaya çıkmıştır. Tarafları nükleer savaşın eşiğine getiren 1962 Ekim'indeki Küba Krizi sonrası bloklar arası belirli bir yumuşama gerçekleşmiş sistem nispeten gevşemiş ve Detant dönemine girilmiştir. Bütün bu gelişmelerle birlikte iki kutuplu sistemde aktör olarak bloklar arasında yer alan ya da almayan devletler (Bağlantısızlar), blok örgütleri, (NATO, Varşova Paktı) evrensel aktör olarak da BM yer almıştır. Sistemde yer alan devlet sayısı artarken, devletlerin aralarındaki güç ve etki kapasitesi dağılımında ciddi değişiklikler olmuştur. Siyasi ve askerî açıdan bu değişimin belirleyici unsuru *nükleer güce sahip olmak* ya da *olmamak* durumu olmuştur (Sönmezoğlu, 2005: 716-717). İlk defa İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya'ya karşı kullanılan atom bombası ve nükleer silahların kullanımı konusunda uluslararası güvenlikte yeni bir dönem başlamıştır. Bu durum Soğuk Savaş'taki bloklaşmalar arasında güvenlik politikalarının belirlenmesi ve devletlerin tehdit algılarının şekillenmesinde rol oynamıştır. Bu dönem tehdit algısı sabit ve net

olurken, tehditlerin gelişim hareketlerini tahmin etmek zor değildir. Uluslararası güvenlikte caydırıcılık önemli olurken, karar alıcılar rasyonel davranmaktaydılar. Bu dönemi sonraki süreçten farklı kılabilecek durum, güvenlik tehdidi oluşturacak aktörlerin sadece devletler olmasıdır. Bu dönem devletlerarasında özgürlükten ziyade, güvenlik öncelikli bir konuma sahip olmuştur (Sancak, 2013: 128-129). Diğer taraftan iki kutuplu dönemde devletlerin birbirine karşılıklı bağımlılıkları birçok alanda ilişkileri belirleyecek şekilde artmış, haberleşme, ulaştırma, teknoloji, bilim gibi birçok alanda yapılan iş birliğinin zorunluluk halini alması, bu bağımlılığı pekiştirmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 716-717). Karşılıklı bağımlılığın artmasıyla Uluslararası İlişkilerde öne çıkan devlet kuramı olan Plüralizm (çoğulculuk) esas olarak Marksist devlet kuramının sınıfsal devlet analizine eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Marksizme göre toplumun sınıflara bölünmesinin ürünü olan devlet, toplum içerisinde siyasal ve ekonomik gücü elinde bulunduran sınıfı iktidar aracı olarak görmüştür. Marx ve Engels'in eserlerinde devlet, bir aygıt, bir bürokratlar topluluğu olarak ortaya çıkmıştır (Mısır, 2011: 276). Devletin işleyiş mekanizmasının toplumsal sınıflar dışında başka güçler tarafından da belirlendiğini öne süren Plüralist kuram ise, siyaseti farklı çıkar grupları arasında bir pazarlık süreci olarak görmüştür. Siyaset biliminde plüralist devlet kuramı hem dış politika ve uluslararası sistemin incelenmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle 1970 sonrası Realizme karşı çok popüler olan eleştiriler getirilmiş, egemen devletlerin dünya politikasında ana aktörler olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır (Yalvaç, 2007: 25).

1980'lere doğru siyasi ve ideolojik bloklaşmanın yerini ekonomik bloklaşmalar alırken, sistem SSCB-ABD eksenli olmaktan çıkarak Batı'nın yeni unsurlarının ve Doğu Asya'da yeni güçlerinin devreye girmesiyle çok kutuplu bir yapıya doğru evrilmiştir. ABD'nin hegemonyacı üstünlüğü devam etse de, ilerleyen süreçte Avrupa Birliği'ne evrilecek olan Avrupa Topluluğu bünyesinde bulunan devletler, uluslararası politikaya ilişkin analizlerde sistem içerisinde hesaba katılması gereken bir grup olarak öne çıkmaya başlamışlardır. Bu dönemde Uluslararası İlişkilerde yeni akımlar boy gösterirken, devlet dışı aktörlerin daha aktif hale geldiğini savunan Plüralist teorisyenler, diğer yanda ise Realizmi güncelleyen Neo-realistler gündemde yer almıştır (Arıboğan, 2007: 243). Devlet tartışmalarının odak noktasındaysa özellikle Kenneth Waltz'ın Yapısal Neo-realist kuramındaki devlet anlayışı yer almıştır. Waltz, bu kuramda devletler sisteminin değişmeyen yapısını açıklarken, sistemde geçmişten bugüne sürekli bir çatışma durumunun var olduğunu savunur. Ona göre bir teori birim ve yapı üzerindeki sebepleri hesaba katılırsa sistemdeki değişiklikler açıklanabilir. Savaşların nedeni ise aktörler yani devletler değil; sistemin yapısıdır. Waltz, uluslararası sistemin düzenleyici ilkesini anarşi olarak görürken, güç unsurlarının dağılımı ise ona göre eşitsiz bir şekildedir. Devletler anarşik ve rekabetçi bir sistemde varlıklarını korumak zorunda olan birimlerdir. Devletler, devletler sistemi tarafından zorunlu kılınan var olma şartlarına uymak zorunda ya da sonuçlarına katlanmalıdırlar (Güçlü devletleri taklit etmek, denge politikası uygulamak tersi ise fakirleşme, tehlikelere maruz kalma gibi sonuçlar) (Yalvaç, 2007: 27).

1980'lerin sonunda, savaşlarda kurulan dengeleri değiştiren Doğu Blok'u devletlerindeki çözümler, tüm sistemdeki devlet anlayışını değiştirmiş ve küreselleşme sürecine doğru ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Ekonomik ve siyasi alanda görölmemiş farklılıklara yol açan süreçte çok yönlü etkileşime giren sistem, yeni devlet düzenini ortaya çıkmıştır (Demircan ve Ener, 2006: 200). Geleneksel devlet anlayışındaki ekonomik istikrarın korunması, kaynak ve gelir dağıtımında adaletin sağlanması, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi gibi işlevlerin, planlanıp düzenlemesi gerekliliği küreselleşme sürecindeki yeni devlet modellerinde daha ileri seviyeye taşınmıştır. Bu işlevleri sağlayacak girişimleri ve tetikleyici düzenlemeleri yapan devlet yapısı ekonomi akışını piyasaya bırakarak yeni ekonomik düzenin temellerini oluşturmuştur (Demircan ve Ener, 2006: 202).

20. yüzyıl sonlarına doğru küreselleşmeyle birlikte dünya ticaretindeki sınırların ortadan kalkması, uluslararası ekonomide serbest ticaretin hâkim olması, ekonomik ilişkilerdeki değişimi ifade etmiştir. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) ve devamı olan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) uluslararası ekonomik entegrasyonu sağlamaya çalışırken; Avrupa Birliği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İş birliği (APEC) gibi örgütler küreselleşme eğilimlerini birçok alanda artırmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla yeni kurulan cumhuriyetlerin piyasa ekonomisine geçmesi, birçok devletin pazar arama yarışına girmesine neden olmuştur. Yani 1980 sonrası dönemde ticaret alanlarının genişlemesi, dünya ekonomisinde uluslararası mal ve sermaye hareketlerinde aktif bir sürece girilmesini sağlamıştır. Dünya ticaretinde 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan bu değişimler, devletleri uluslararası alanda rekabet gücünü artıracak önlemler almaya zorlamıştır. Devletler bu süreçte uluslararası alanda stratejik konumlarını güçlendirmek için iç ve dış ekonomik politikalarını gözden geçirmiş, hızla bilim, teknoloji, tarım, sanayi, eğitim vb. politikalarında reformlar uygulamak zorunda kalmışlardır (Aktan, 1999: 116). Ortaya çıkan yeni devletlerin, Batı toplumlarının sağladığı yeni düzende sanayileşmelerini gerçekleştirme fırsatı bulmaları, diğer taraftan yeni sisteme uyum sağlama konusunda zorluk yaşamaları, sistemde dengesiz bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu süreç gelir ve servet eşitsizliklerini ortaya çıkarırken, birçok alanda da çatışma durumu oluşturmuştur. Devletlerarasında ortaya çıkan eşitsizliklerin çatışma boyutuna ulaşmasıyla uluslararası politika görece karmaşık ve istikrarsız bir döneme girmiştir (Bulut, 2003: 174-175).

21. yüzyıla doğru birçok alanda tartışma yaşansa da devletlerin hala temel aktör olarak yer aldığı uluslararası sistemde, her alanda varlığını gösteren küreselleşme olgusu, iletişim teknolojisinin gelişmesi ile birçok alanda devletleri birbirine yakınlaştırıp bağımlı kılarken, devletler için en hassas konu olan güvenlik alanında da kendini göstermeye başlamıştır. Güvenliğin tartışmalı bir konu olmasından dolayı düşünürlerin çoğu, temel değerlere yönelik tehditler konusunda uzlaşmalar da analizlerin odak noktasında bireysel, ulusal ya da uluslararası güvenlik yaklaşımlarından hangisinin olması gerektiği konusunda ayrılığa düşmüşlerdir. Geçmiş tarihlerden beri devletler için genellikle askerî açıdan ifade edilen ulusal güvenlik kavramı literatüre hâkim olmuştur. Ulusal güvenliğin

temeli, devletin varlığına yönelik tehditlerle mücadele etmek ve bu bakımdan askeri imkân ve kabiliyetleri geliştirmek üzerine kurulu olmuştur. Ancak günümüzde geline nokta bu güvenlik anlayışı eleştirilmeye başlanmış ve uzmanlar tarafından bu anlayış birçok meseleyi içerecek şekilde genişletmiştir (Baylis, 2008: 73). Barry Buzan'a (2015: 107) göre ulusal güvenlik anlayışının konu aralığı sosyal, siyasi, askeri, ekonomik, ekolojik sektörlere kadar uzanmaktadır. Bu sektörlerdeki tehditlerin karakterini gözden geçirmek meşru ulusal güvenlik gündemini anlayabilmek için önemli olmaktadır. Güvenlik kavramını sadece ulusal bazda değil uluslararası alanda da düşünülmesi gerektiğini öne süren Buzan, devletlerin bu anlamda sistem güvenliğini sağlamak için çaba harcamaları gerektiğini savunur. Diğer taraftan ulusal ve uluslararası güvenliğin de uyum içinde olup olmayacağı görüşü tartışmalara yol açmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde temel değişimlerin göz ardı edildiğini savunan görüşler mevcut olmuştur. Bu dönemden sonra parçalanma ve birleşmeyi içeren çifte süreçler yaşanırken toplumsal güvenliğin göz ardı edildiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Avrupa'daki bütünleşme (AB) süreci eleştirilmiş, klasik düzende yer alan ulus-devlet modelini etkisizleştirdiği öne sürülmüştür. Diğer taraftan Yugoslavya ve SSCB'nin dağılması ise yeni sınır ve azınlık sorunlarını ortaya çıkarmış ve bölgesel istikrarsızlığa davetiye çıkaran ideolojilerin örgütlenişine yol açmıştır. Güvenlik uzmanları bu anlamda devletlerden ziyade etnik-milliyetçi gruplar üzerinde durulması gerektiğini belirtmişlerdir (Baylis, 2008: 74). SSCB'nin dağılması ile ABD'nin süper güç olarak rakipsiz kalması, uluslararası ilişkilerin dolayısıyla devletlerarası ilişkilerin gidişatının değişimine yol açmıştır. İdeolojik tehdit algılarının artık son bulması, Amerika'nın artık güvenlik tezlerini daha farklı bir alana yoğunlaştırmasına yol açmıştır. Bu bağlamda birinci bölümde de açıklanmaya çalışılan 11 Eylül terör saldırıları sonrası yeni bir güvenlik konsepti oluşturulmuştur. Güvenlik tartışmalarının yaşandığı bu dönemde medeniyetler çatışması, radikal İslam tehdidi, haydut devletler, başarısız devletler gibi söylemler ortaya çıkmış, 11 Eylül terör saldırıları sonrası ise zirve yapmıştır. Asimetrik tehditlerin kaynağı olan terör, kullandığı yeni yöntemlerle küresel boyuta ulaşmış bu saldırılardan sonra yeni bir kimlik kazanmıştır (Sancak, 2013: 129-130). Küreselleşmenin sağladığı internet ortamında sosyal medyanın insanlar tarafından daha fazla kullanılmaya başlanması demokrasi, özgürlük, refah, gelir dağılımındaki adalet gibi kavramların, ulusal sorunların, geniş kitlelerce tartışılmasına yol açmıştır. Özellikle eski Sovyetler Birliği'ndeki bazı devletlerde renkli devrimler yaşanmış, Ortadoğu coğrafyasında Arap halk hareketleriyle bu durum kendisini göstermiştir. Bu dönem birçok devlette meydana gelen siyasal yapı ve iktidar değişiklikleri güvenlik alanında da önemli sorunlara yol açmıştır. Sosyolojik ve birçok boyuta ulaşan güvenlik sorunları çoğu açıdan eşit olmayan devletlerarasında tek başına çözümün sağlanabileceği bir alan olmaktan çıkmış; terör, mültecilik, açlık, çevre kirliliği gibi sorunlar yeni dönemde güçlü ve zayıf devletlerin birlikte hareket etmesini gerekli kılan sorunlar olmuştur (Sancak, 2013: 132).

Yaklaşık kırk yıl süren Soğuk Savaş Dönemi sona erdikten sonra devletler için siyasetten ekonomiyeye ve güvenliğe birçok alanda alışılan düzen dışında önemli farklılıklar meydana gelmeye

başlamıştır. Öncelikle önceki dönem uluslararası güvenliğinde tehdit algılamaları tahmin edilebilir nitelikteyken yeni dönemde devletlerarası ilişkilerin karmaşık yapıya büründüğü bir durum söz konusu olmuştur. Değişken ve öngörülere zor olan bir döneme girilmesiyle tehdit unsurları, artık devletten devlete olma özelliğini yitirmiş asimetrik ve çok boyutlu bir konuma ulaşmıştır. Tehdit unsurlarının çok boyutlu bir zemine yayılması ve kaynağının öngörülememesi yeni dönemde uluslararası güvenlik açısından bütün dünyayı mücadele alanı haline getirmiştir. Tehdit unsurlarının sınır tanımaz bir boyuta ulaşması ve tüm ülkeler için geçerli olması güvenlik kavramı dönüşümünün ulaştığı en önemli değişiklik olmuştur.

Sonuç olarak 20. yüzyıl sonları ve 21. yüzyıl başlarında Uluslararası İlişkiler alanında devletler bağlamında birçok yapısal değişim gerçekleşmiştir. Bu dönem uluslararası örgütlenmelerin sayısında hızla artış yaşanırken devletin hala uluslararası politikanın yegâne aktörü olup olmadığı daha çok sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle küreselleşen dünya sisteminde karşılıklı bağımlılığın artması, devletin başka bir ögeye bağlı olmadan karar verme ve politika yapma yeteneğinin devam edip etmediği sorusunu ortaya çıkarmıştır. Olumlu ya da olumsuz, geleneksel ya da eleştirel bakış açılarıyla bu tartışma günümüzde de devam etmektedir.

2.4. Devletin Kuramsal Kapasitesi ve Faaliyetleri

Pek çok açıdan işlevsel olan modern devlet anlayışında devletin temel işlevleri tartışmalı olmaktadır. Bu işlevler genelde “meşruiyet/hukukun üstünlüğü”, “düzen /güvenlik” ve “refah” üçlüsü üzerinden kendini göstermektedir. Devletlerin bu temel işlevleri yerine getirebilme düzeyi devletin devletliliğini veya devlet olmanın gereklerini sağlamanın bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Günümüzde bu işlevleri yerine getiremeyen devletler “zayıf”, “kırılgan” ya da “başarısız” devlet olarak ifade edilmektedir. Devletlerin temel işlevleri ve birçok alandaki faaliyetlerindeki başarısı ya da başarısızlığı aynı zamanda devletlerin kapasitesini öne çıkarmaktadır. Devlet kapasitesi bu açıdan bir devletin devlet olabilme düzeyini ortaya koymakta, devletlerin meşruiyetini ve geleceğini belirleyen temel faktörleri içermektedir (Gökçe, 2015: 4-5). Diğer taraftan iki kutuplu dünya düzeninden önce tek kutupluya daha sonra da çok kutupluya geçişle devletlerde yaşanan çözümler ve çökmeler devlet kapasitesine yaklaşım biçimini değiştirmiştir. Kavram, bölgesel ve yerel olmaktan ziyade artık küresel bir nitelik kazanmıştır. Artık devletlerin ekonomik, siyasi, kültürel vb. birçok alanda istikrarlı olarak gelişmiş bir boyuta ulaşmasının gerekliliği yönünde görüşler ağırlık kazanmıştır. Küreselleşmeyle farklılaşan ve karmaşılaşan devlet ve toplum ilişkileri, rekabet ortamını ortaya çıkarırken, bu rekabete devletler her alanda kapasitelerini artırarak yanıt vermeye çalışmaktadırlar.

Uluslararası alanda devletlerin giderek farklılaşması ve faaliyetlerinin çeşitlenmesi, Alman sosyolog Renate Mayntz tarafından incelenmiştir. Bu bağlamda devlet faaliyetleri kapsamındaki

görevleri sınıflandıran sosyolog, beş ana başlık altında bunları incelemiştir (Mayntz, 1982'den aktaran: Poggi, 2014: 149).

1-Ulusal toplum ve diğer gruplar arasında ilişkilerin düzenlenmesi;

2-Toplum içindeki bireyler ya da kolektif birimler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi;

3-Siyasal ve idari sistemin devletin kaynakları ile karşılanması;

4-İlk iki başlığın dışındaki kolektif ihtiyaçları karşılamak için hizmet arzının sağlanması;

5- Ulusal entegrasyonun artması, toplumsal eşitlik, ekonominin büyümesi, kamu sağlığı ve daha iyi eğitim gibi belli hedefler konusunda toplumsal gelişmeyi yönlendirebilmek.

Belirtilen maddelerin ilk üç başlığı devleti tanımlayan özellikleri ifade etmektedir. Özellikle Avrupa devletlerinin klasik bakanlıkları sistematik bir şekilde bu görevleri gerçekleştirebilmek için oluşturulmuştur. Sırasıyla ifade edilecek olursa; dışişleri ve savunma bakanlıkları ilk görev sınıfına, adalet ve içişleri bakanlıkları ikinci görev sınıfına, maliye bakanlığı ise üçüncü görev sınıfına vurgu yapar. Bu bağlamda refah devleti anlayışı, bu faaliyetlerin çoğunu kapsamaktadır (Poggi, 2014: 49). Başarılı bir refah devleti öncelikle sosyal refahın optimizasyonunu sağlamak amacıyla devletin ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngörmektedir. Amacı ekonomik başarısızlıkların ve yetersizliklerin ortadan kalkmasıdır. Başarılı bir devlet oluşturmada öne çıkan refah devletinin bu müdahalelerinin sebebi, düzenleyici, emek piyasasında düşük ücretle işgücünün sömürülmesini önlemektir. Refah devleti; sosyal risklere karşı sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini üstlenmesi, yeniden dağıtıcı olarak yani piyasada gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlik sorununda devletin mali araçlardan yararlanarak bu durumu ortadan kaldırması(düzeği düşük olan kesimlere devletin devlet transfer harcamaları yapılması) sadece kamusal mal ve hizmetlerin değil, özel mal ve hizmetlerin üretimini de içeren bir yapısı olan, bireylerin hak ve özgürlüklerden yararlanmasını sağlayacak anlayışa sahiptir (Aktan, 1999: 43-45). Dolayısıyla refah devleti, yapılan birçok düzenleme ve uygulamalarla, kötü sosyal ve ekonomik şartlara sahip devletlerin iyileştirilmesini sağlayan bir kurumsallığı ifade etmektedir. Bu açıdan temel sosyal hizmetlerin sağlanmasına yönelik devlet önlemlerinin alınması gerekmektedir (eğitim, sağlık, sosyal sigorta, konut). Aynı zamanda refah devleti yoksulluğu önleyerek çalışan kesimlerde özellikle işçilerden gelebilecek protestoların da önünü kesmeye ve kontrol etmeye çalışmaktadır (Durdu, 2009: 43). Refah devleti anlayışı, dünya üzerinde bilinen süper güç ABD üzerinden değerlendirilecek olursa devlet içerisinde birey haklarının tartışmasız korunduğu, devlet erkinin anayasal güvencelerle sınırlandırıldığı görülmektedir. Yine de gelişmiş demokrasilerden daha sonra kurulan ABD'deki refah devleti anlayışı diğer devletlere nazaran daha sınırlı bir anlayışta olmuştur. Devlet faaliyet sahasını daraltmış olan ABD, sınırlı bir yönetim sistemine sahiptir. Bu saha içerisinde devlet, politika ve kanunlar üretir ve bunları gerekirse dayatarak sistemi kontrol altına almaya çalışır. Bu anlamda ABD'nin en güçlü yönü, meşru güç kullanma tekelinin işleyişi, zorlayıcı araçlara sahip olması, egemenliğin sorumlu bir şekilde kullanılması ve dağıtımı yani bu konuda devletin yeterliliği olmuştur. Bu durum ABD'yi yerel, federasyon ve devlet düzeyinde, ticaret yasalarından trafik kurallarına ve insan hakları ihlallerine kadar birçok alanda ileri seviyeye taşımıştır. ABD'nin iç

egemenliğinin istikrarı göz önüne alındığında dış egemenliğinde dünya üzerinde üstün bir konumda olan devletlerarasında olması şaşırtıcı olmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında hükümetlerin üstlendikleri çeşitli faaliyet sahalarında devlet erkinin otoritesi ve bu otoritenin belirlenen politika ve uygulamalarda yasaları açık ve şeffaf bir şekilde uygulama becerisi arasındaki ayırım, bize devletlerin iç ve dış egemenlik bağlamında başarılı ya da başarısız olma durumunu anlayabilmek için fikir oluşturmaktadır (Fukuyama, 2012: 30). Diğer taraftan başarılı bir devlet olabilmek adına herkesin üzerinde uzlaştığı devlet işlevleri ve faaliyetleri hiyerarşisinden söz edilemez. Özellikle sosyal politikalar düzeyinde yeniden dağıtım ve paylaşım konuları uzlaşmaz içeriklere sahiptir. Fakat yine de düzenin sağlanması için belli oranda hiyerarşi kabul edilebilir. Bu açıdan Dünya Bankası, 1997'deki kalkınma raporunda belli ölçüde devlet işlevleri için makul bir liste oluşturmuştur. Fukuyama'ya göre (2012: 32) bu işlevler üç başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar:

- I. *Minimum işlevler* (yalnızca kamu kullanıma ayrılmış malları savunma, kanun, düzen, mülkiyet hakları, makroekonomik yönetim, adaletin iyileşmesi, kamu sağlığı, yoksulların korunması)
- II. *Orta düzey işlevler* (eğitim, çevre teknolojilerinin düzenlenmesi, bilgilendirmedeki hata ve eksikleri giderme, sosyal sigorta)
- III. *Etkin işlevler* (servetin yeniden dağıtımı, endüstriyel politika)

Devlet sahasındaki gerçekleşmesi gereken bu işlevleri alıp bir “X” eksenini üzerinde sıralarsak birden üç numaradaki işlevlere doğru bir ilerleme söz konusudur. Böylelikle farklı devletler ve hükümetleri başarmayı hedefledikleri düzeylerde farklı noktalarda konumlandırılabilir. Devlet kurumlarının bu işlevleri uygulamadaki genel gücü değişkenlik göstermektedir (Örneğin Mısır gibi bir devlet iç güvenliğini etkin bir şekilde sağlarken, pasaport işlemleri düzenleme ve küçük işletmelere ruhsat verme gibi basit görevlerde yetersizlik göstermektedir). Bu noktada devlet kapasitesi devreye girerek bu işlevleri sağlayabilmede etkin bir bürokrasi ve yönetimi gerekli kılar ve en önemlisi kanunları *zorla* uygulamayı kapsar (Fukuyama, 2012: 32-33). Sonuç olarak bahsedilen devlet faaliyetleri karşısında devlet kapasitesinin büyük ölçüde değişkenlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Devletlerin işlev sahası açısından genel olarak önem verip korumaya çalıştığı değerler ve çıkarlar; daha önce de belirtildiği gibi güvenliği sağlamak, stratejik olan yerleri elinde bulundurmaya ve din, dil, etnik açıdan aynı gösterilen halkı kendi sınırları içerisinde bulundurmaya gibi konulardır. Özellikle din, dil ve etnik açıdan ayniyet durumu 19. Yüzyılda olduğu kadar günümüzde de bir devletin “meşru hudutlarını” oluşturan önemli bir husustur. Çünkü bu öğelerde ortaklık taşıyan toplulukların birden fazla devletin sınırları içerisinde yer alması durumu, devletlerarasında çatışma

ortamı oluşturmaktadır. Sömürgeci devletlerin bu öğeleri dikkate almadan paylaşılan Afrika toprakları üzerinde kurulan bağımsız devletlerarasında bu tür çatışmalar sıkça yaşanmış ve yaşanmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki hiçbir devletin tamamen aynı dil, din, etnik kökene sahip bir halka sahip olması mümkün değildir. Fakat hudutları bu değerlere göre çizilen devletlerin öteki devletlere göre dış politikada daha az hedef oldukları görece kabul edilmektedir (Gönlübol, 2014: 89-90).

Uluslararası sistemde tarihsel gelişmelerle birlikte küreselleşme olgusu da dikkate alındığında *devlet*, hala belli temel değerleri taşıyıp varlığını dışarıya karşı korumaya çalışırken, aynı zamanda dışarıyla iş birliğinde olması gereken bir kurumdur. Bu açıdan devlet kendini geliştirmenin, korumanın yanında sisteme de ayak uydurmanın yollarını aramaktadır. Aksi durumda devlet durağan bir döneme girerek gerileme yaşamakta, sisteme uygun olmayan faaliyetlerde bulunmaktadır. Günümüzde başarılı bir devlet yönetimi nasıl oluşturulabilir? Başarılı bir devletin ilkesel temel esasları nelerdir? Bu soruların cevabı geçmişten beri devlet yapılanmalarının nasıl olması gerektiği konusunda toplumların en önemli idealini oluşturmaktadır. Devlet faaliyetleri günümüzde dönemin beklentilerine karşılık verecek şekilde kendini gerçekleştirmeye çalışırken evrensel ölçekte bazı değerlere ulaşıldığı söylenebilir. Özellikle 90'lardan sonra BM, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Bankası gibi kuruluşlar, bu ideallere cevap oluşturmak adına daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi "governance" (yönetişim) adı verilen kavram üzerinde durmuşlardır (Aktan, 2015: 51).

Aktan'a (2015: 52-55) göre başarılı bir devlet yönetiminin genel niteliklerini maddeler halinde özetlemek gerekirse;

1-Devlet consensus'a dayalı Devletin gücünün kaynağı olan insanlar sosyal consensus içerisinde bulunarak devlet yönetimi için gerekli ilkeleri belirlemeli ve uzlaşmacı yolla tespit edebilmelidirler. (Sözleşmecî Devlet Anlayışı)

2- Üzerinde uzlaşılan ilkeler resmi ve yazılı bir sözleşmeye dökülmeli ki bu da devletin Anayasa'sını oluşturmaktadır. Böylece bireylerin hak ve özgürlükleri güvence altına alınmış olmaktadır. Aynı zamanda Anayasa bir devletin güç ve yetkisini belirleyen, görev ve fonksiyonlarının sınırlarını çizen resmi bir sözleşme anlamı taşımaktadır. (Anayasal Devlet Anlayışı)

3- Bireyleri devlete karşı koruyabilmek için devletin, hukuk kuralları ile sınırlandırılması gerekmektedir. Başarılı bir yönetimde güç ve yetkileri hukuk kuralları ile sınırlandırılmış devlet önem taşımaktadır (Hukuk Devleti Anlayışı).

4- Devlet halk egemenliğine dayalı bir kurum olarak işlevlerini yerine getirmelidir. Serbest seçimler yolu ile temsilciler belirlenmelidir (Demokratik Devlet Anlayışı).

5- Vatandaşların devletin işlevleri ve yönetimi hakkında bilgilere ulaşabilme hakkı anayasal ve yasal normlarla güvence altında tutulmalıdır. Devlet yönetimindeki açıklık / şeffaflık durumu sağlanmalıdır (Açık ya da Şeffaf Devlet Anlayışı).

6- Devlet bireylerin özgür düşüncelerini ifade edebileceği ortamı sağlamalı, dinsel kurallara bağlı olmamalı ve bu düşüncelerle oluşturulan hukuk kuralları ile yönetilmelidir. Din ve devlet işlerini ayrılırken devlet tüm dinlere karşı tarafsız bir politika izlemeli hiçbir dini resmi olarak desteklememelidir (Tarafsız Laik Devlet Anlayışı).

7- Devlet, insanlar arasında ırk, din, dil, etnik köken, cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir kurumsallaşma sağlamalıdır (Çoğulcu/Plüralist Devlet Anlayışı).

8- Devlet ekonomik anlamda piyasa işleyişine ve fiyat mekanizmasına gerekli ve sınırlı düzeyde müdahale etmelidir. Devlet, mal ve hizmetlerin piyasa mekanizması ile sunulmasını ve kolaylaştırılması sağlamalıdır (Katalizör Devlet Anlayışı).

9- Devlet kamu görevlilerin istihdamında kayırmacılık değil, yetenek, bilgi ve beceriye dayalı liyakat sistemi uygulamalıdır (Meritokratik Devlet Anlayışı).

10- Son olarak, devlet uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerde kapasitesini güçlendirmeyi ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi amaçlayan bir kurumsallık sağlamalıdır. Çünkü günümüzdeki küreselleşme olgusu bunu gerekli kılmaktadır (Küresel Devlet Anlayışı).

Genel anlamda bakıldığında başarılı bir devlet olabilmek belirtilen nitelikleri sağlayabilecek bir devlet kapasitesini gerektirmektedir. Devlet kapasitesini kavramsallaştırdığımızda, anlamsal açıdan tanımını şu şekilde yapabiliriz: “Devlet kapasitesi, devletin toplumsal aktörlerle işbirliği içerisinde politika belirleme; hukuki açıdan bağlayıcı kuralları uygulama ya da uygulatma ve bunu gerçekleştirecek maddi ve beşeri kaynakları sağlama; elde edilen kaynakların dağıtımını koordine etme ve bu süreçlerde elde ettiği birikimden faydalanma; toplum ve toplumsal aktörlerle doğrudan etkileşimde sürekli kendini yenileyebilmesi”dir (Gökçe, 2015: 12-13). Tanıma göre devlet kapasitesinin farklı boyutları olduğu anlaşılmaktadır. Bu boyutların etkileşimi ile şekillenen devlet kapasitesini üç aşamaya indirgeyebiliriz; a) Toplumda her kesimi kapsayacak şekilde kararlar alma b) kararları uygulamaya koyabilme ve kararlara göre sonuç üretme c) halkın rızasını kazanacak şekilde politikalar izleyerek piyasa ve sivil toplum aktörleri ile iş birliği içinde olma. Bir devletin devletliliği açısından devlet kapasitesine bakıldığında, belirtilen bu üç işlevin işleyişi çok önemli olmaktadır. Bu işleyiş bağlamında devlet kapasitesinin verimliliği *idari kapasite*, *politika kapasitesi* ve *müzakere kapasitesi* boyutlarının gelişmesiyle artmaktadır (Gökçe, 2015: 12-13).

Devletler ile birlikte toplumlarda kurallar ve faaliyetler dizisinin sürdürülmesi, katılanların çoğunluğunun dış yaptırımlar olmaksızın bu kurallara uymaları ile mümkün olmaktadır. Ancak kuralların yorumlanması ve yürütülmesi için yalnızca gelenekler ve uzlaşmalar yeterli değildir. Toplulukların oluşturduğu düzen için bir hakem gereklidir. Dolayısıyla bu rolü üstlenmek için devlet devreye girmekte, özgür bir toplum için kuralların değiştirilebileceği araçlar sağlamaktadır.

Kuralların anlamı açısından devlet, hukukla farklılıkları uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda başarılı bir devlete gereksinim duyulmasının sebebi mutlak özgürlüğün imkânsız olması ve çatışmaların ortaya çıkmasıdır. Devletin uygun faaliyetlerinin neler olacağına karar vermede temel sorun, farklı bireylerin, grupların özgürlükleri arasındaki çatışmaların nasıl giderileceğidir (Friedman, 2011: 32-35). Bu bağlamda siyaset, sosyoloji ve hukuk ile ilişki içerisinde olan genel devlet kuramı anlayışında olması gerekenin üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla hukuka yüklenen görevler bulunmaktadır. Çünkü hukuk insanların yaşamlarını düzenlerken bu yaşamları biçimlendirmektedir. Devlet hedeflerinin toplum anlayışı ile uyumlu bir şekilde saptanması ve bu hedeflerin Ulusal ve Uluslararası Hukuka uyum göstermesi gerekmektedir (Doehring, 2002: 7).

Günümüzde başarısızlık nedeni olarak gösterilen bahsedilen özelliklerin modern devlette olmayışı doğal olarak sistemde dengesizlik yaratmaktadır. Başarılı ve başarısız devlet ayrımında genel olarak başarılı modern bir devletin birbiriyle iç içe geçen önemli üç işleve sahip olduğu söylenebilir. İlkinin devletin asli kaynağı olan meşruiyet, ikincisini kurumsal kapasitesi, üçüncüsünü ise otoritesi/egemenlik oluşturmaktadır. Bu üç işlevin uyumlu şekilde işleyişi ile modern ve başarılı bir devlet ortaya çıkmaktadır. Bu uyumun temelinde, devlet meşruiyetinde halkın desteğinin tam ve etkili olması önemlidir. Bu bağlamda başarılı modern devlet; hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve toplumun ortak değerlerine ve uluslararası alanda tanınmaya dayanan bir kurumdur. Başarılı bir devletin kurumsal yapılanması halka hizmet etmek üzere etkili ve esnek bir yapı olarak tasarlanmalıdır. Ve devlet kurumsal kapasitesinin ve meşruiyetinin gücü ile ülkenin tamamında hukuku dikkate alarak otoritesini uygular. Nitekim iç ve dış egemenliği tartışmaya kapalı olan devlet, bu anlamda belli sorumluluklar yüklenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULUSLARARASI POLİTİKADA BAŞARISIZ DEVLETLER OLGUSU VE KAVRAMI

3.1. Başarısız Devlet Olgusu ve Kavramı

Modern dünyada ortaya çıkan küreselleşme olgusunun oluşturduğu etkileşim ağı, herhangi bir devlette yaşanan birçok gelişmeyi artık tüm uluslararası sisteme yansıtabilecek bir yapıya dönmüştür. Bu nedenle günümüzde devletler ve uluslararası aktörler kendilerini başka ülkelerin sorunlarının içinde bulmuşlardır. Özellikle kendi iç egemenliğini sağlayamayan ve temel işlevlerini yerine getiremeyen devletler, insan hakları ve birçok konuda ihlallerin sıkça yaşandığı ve dışarıdan gelen müdahalelerin artış gösterdiği yerler olmuştur. Bu müdahalelerin net kurallar ve yöntemler içermeyişi birtakım sorunlara yol açarak, devletlerin dış egemenlik bağlamında da birçok sorun yaşamasına yol açmıştır. Dolayısıyla devletin temel unsuru olan egemenliğin iç ve dış boyutunda ortaya çıkan bu sorunlarla, devletler birçok alanda kırılğan bir yapıya sahip olabilmekte ve başarısız devlet nitelikleriyle özdeşleşebilmektedir.

İkinci bölümde belirtildiği gibi devletler için Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortam politik ve stratejik açıdan net kural ve yaklaşımların oluşturulamadığı bir belirsizlik süreci yaşamıştır. Bu belirsizlik ortamında devletler temel benzerliklere rağmen, son derece çeşitlilik göstermektedirler. Özellikle iç ve dış egemenlikte en önemli gösterge olan ulusal güvenliğin özel doğası, devletten devlete ciddi farklılıklar göstermiştir. Bütün devletler askeri ve çevresel tehditlere karşı daha hassas olurken, neredeyse hepsi ekonomik tehditlere karşı daha açık hale gelmiş, politik ve sosyal olarak da güvensizlik durumları artış göstermiştir (Buzan, 2015: 93). Bu nedenle Krasner'e (2008: 1) göre günümüzde en büyük zorluk, iç ve dış anlamda sorun yaşayan, iyi yönetilmeyen ve dolayısıyla uluslararası alanda birçok soruna yol açan bu devletlerle nasıl başa çıkılacağıdır. Bu konuda çalışmaların az olması, devlet başarısızlığı ve kötü yönetim ile nasıl başa çıkılacağı konusunda iyi formüle edilmiş genel bir tartışma yokluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle siyasal yapıların nasıl dönüştüğü ve ne olacağı gibi konular, kırılğan devlet yapılarını ve başarısız devlet kavramlarını birinci dereceden önemli yapmaktadır.

Uluslararası düzende siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlik tehditleri ile ilgili tartışmalarda başarısız devlet fikri ne ifade etmektedir? Politika söylemlerinde ve akademide inşa edilen başarısız

devlet kavramı, uluslararası sistemde rasyonel devletlere dayanan sistemin yapısını bozmakta mıdır? Zayıf ve başarısız devletler söyleminin Weberyen ve Westphalian devlet sistemine etkisi nedir? Başarısız devlet ifadesi bir devlet için nasıl ve ne zaman kullanılabilir? Bu gibi soruların sıkça sorulmaya başlanmasıyla Westphalian devlet modelinin egemenliği iyice sorgulanır hale gelmiştir. Bu bağlamda başarısız devletler fikri ve bu konulara odaklanmanın popülaritesi özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası artmış, Batı'nın "yeni" güvenlik tehditlerinin politik yansıması da Uluslararası İlişkilerde kendini göstermiştir. Bu bakış açısı ile başarısız devletler söylemi, modern bir devletin neye benzemesi gerektiği konusunda, Batının değerlerini yansıtmada kullanılan bir ifade olduğu için de eleştirilmiştir (Newman, 2009: 421-422).

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi Westphalia sistemi ile birlikte modern devletin temel fonksiyonu, kendi sınırları içerisindeki insanların öncelikli olarak güvenliğini sağlamak, sınırlarda yaşanabilecek sorunları ve toprak kayıplarını önlemektir. Modern ulus-devlet vatandaşlarına kamu hizmeti sağlarken, aynı zamanda ulusal düzene ve sosyal yapıya yönelik iç ve dış tehditleri ortadan kaldıracıdır. Devlet şiddet tekeli elinde bulundururken (Weberyen devlet), toplumla ilgili sorunlarında baskı unsurlarını kullanmadan sorunları çözme yükümlülüğüne sahiptir. Orta Çağ'ın sonlarında mutlak monarşilerin yerini alan modern ulus-devletler, günümüzde vatandaşlarının bu konulardaki endişelerini gideren bir yapı haline gelmiştir. Geçmişte öncelikli olarak ulusal hedeflere ve topraksal amaçlara hitap eden devletler, bugün gelinen noktada, vatandaşlarının her anlamda çıkarlarını gözetmek zorundadır. Bu bağlamda küresel yönetim çağında başarılı bir ulus-devlette; dış güçlerin kontrol edilmesi, ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik, askeri göstergelerini yansıtan gerçekler arasında denge kurulması, iç ve dışta istikrarın sağlanması gerekmektedir. Günümüzde devletler bu göstergelerin bazılarında başarılı olurken; bazılarında olamamakta ya da kırılganlık göstermektedir. Ancak devletlerin performanslarının geneline bakıldığında, özellikle politik konuları; güçlü devletleri zayıf olanlardan; zayıf devletlerin de başarısız ya da çökmüş devletlerden nasıl ayırt edilebileceği konusunda bizde fikir oluşturmaktadır. Özellikle uluslararası politikada öne çıkan bazı kriterler bu kavramların inşasını oluşturmada ve devletlilik/devletsellik düzeyleri hakkında da bilgi vermektedir (Rotberg, 2003: 2). Başarısız bir devleti diğer devletlerden ayıran en önemli özellik; genelde güvenliği ve iç düzende istikrarlılığın sağlanıp sağlanamadığı konusunda olmaktadır. Bu anlamda iç düzende ve güvenliğinde zayıf olduğu düşünülen bir devlet fikri ve kurumları; güçlü olduğu düşünülen bir devlete kıyasla gerçek anlamda daha az devlet fikri uyandırmaktadır (Buzan, 2015: 93). Zayıf ve güçlü devletlerarasındaki bu ayrım her zaman hayati bir önem taşımıştır. Geçmişten beri zayıf ve güçlü devletlerarasında askeri ve ekonomik kabiliyetler açısından bir ayrım ağırlıklı olarak daha çok söz konusu olmuştur. Her ne kadar güvenlik ve ekonomik konular devlet için temel öncelikleri oluştursa da çalışmanın ikinci bölümünde de belirtildiği gibi karşılıklı etkileşim ağının giderek arttığı günümüzde devletlerarasındaki ayrımlar artık birçok unsuru içerecek şekilde genişlemiş, farklı değişkenler değerlendirmeye tabi tutulmaya başlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet başarısızlığıyla daha çok ilgilenilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni bu dönemde ortaya çıkan birçok devlet yapılanmasıyla beraber çeşitli insani, güvenlik ve hukuki sorunların da ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla konuyu ele almak isteyen kurum, kuruluşlar ve akademisyenler çeşitli isimler vererek bu tarz sorunlar yaşayan devletleri nitelendirme gereği duymuşlardır. Literatürde “aksayan”, “zayıf”, “başarısız”, “kırılgan” ve “çökmüş” devlet kavramları sıkça kullanılmakta ve nitelendirilen devletler üzerinden kavram açıklanmaya çalışılmaktadır (Ateş ve Pektaş, 2018: 3).

Başarısız devletler hakkında uluslararası politikada yaygın olan esasen üç farklı eleştirel yaklaşım mevcuttur. Birincisi; bazı analistler kavramın analiz için faydalı ve tanımlanabilir nitelikte olduğunu savunmakta ve kavramı, uluslararası toplum için tehlike oluşturabilecek durumların tespitinde yardımcı olarak görmektedirler. Bu bağlamda özellikle iç güvenlik tehditlerine cevap verebilmek, insani krizlere yanıt vermek adına kavram gereklidir ve az gelişmişlik gibi durumlar güvenleştirilmeye çalışılmaktadır (Newman, 2009: 424). Bu yaklaşıma göre kavram, uluslararası güvenlikte bir paradigma değişikliğini temsil etmekte, yeni ilkeler ve yöntemler talep etmektedir. Bu nedenle zayıf, başarısız durumları tanımlama, ölçme, etkilerini geliştirmek için araştırmalar yapılmaktadır. İkincisi; bazı analistler kavram hakkında iyimser olmakla birlikte, kırılganlık ve başarısızlık durumları oluşturan verilerin analitik olarak güvenilir olmadıklarını düşünmektedirler. Onlara göre güvenlik konusunda nesnel bir tanım, gösterge veya uzlaşma yoktur. Kısacası bu devletlerin nitelikleri göz önüne alındığında, güvenilir veri toplamak çok zordur ve başarısız devletler fikri, politikaya dayandırılarak ciddi analizlerin yapıldığı sağlam bir temel değildir. Bu nedenle başarısız devlet sorunsalının bazen yanlış anlaşıldığı ve abartıldığını düşünen analistler; bu devletlerin ele alınmasında, iç güvenliği destekleyici yanlış yerleştirilmiş, etkisiz politikaların etkili olduğunu savunmaktadırlar. Son olarak başarısız devletler hakkında daha komplo bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımda, egemen devletler tarafından, kendi dünya görüşüne uymayan devletler hegemonik bir siyasi gündem olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, başarısız devletler fikri, gelişmekte olan devletleri reforme etmek adı altında, “öteki” olarak nitelendirilmişleri kontrol ve müdahale için bir bahane olarak gösterme girişimi olarak değerlendirilir. Bu görüşe göre başarısız devletler kavramı analitik olarak faydasız olacak şekilde siyasallaştırılmaktadır (Newman, 2009: 425). Call’a (2008: 1505) göre, tarif edilen her devlet yapılanması çeşitlilik gösterdiği için analistler, başarısızlık terimini daha yaratıcı ve açık bir biçimde ifade etmeli, kullanışlı hale getirmeli ve daha ayırt edilebilecek kategoriler oluşturmalıdır. Eğer devlet başarısızlığının tam olarak hangi konudan kaynaklandığı belirlenmeden terimler kullanılırsa; durum daha karmaşık bir hale gelmekte ve kırılgan bir devlet için bu durum daha kötü bir hal almaktadır. Bu nedenden dolayı başarısızlık söylemlerinin geneli kapsayacak kullanımı bırakılmalıdır. Gerçekten de günümüzde belirli bölgelerde bir türlü çözülemeyen çatışma sorunları dikkate alındığında Call’ın düşünceleri gerçeği yansıtmaktadır.

Başarısız devlet kavramını ilk kez ABD Dış İşleri Bakanlığı'ndan emekli iki bürokrat Gerald B.Helman ve Steven R.Ratner makalelerinde kullanmıştır. 1993'te yayınlanan "Saving Failed States" makalesinde Ratner ve Helman'ın ifadesiyle (1993: 3-6) "kendini yönetemeyen devletler" olarak ifade edilen başarısız devletler kavramı özellikle Batı yarım küredeki Yugoslavya'nın parçalanmasıyla ortaya çıkan devletler ve Somali, Haiti, Sudan, Liberya ve birçok Afrika ülkesinden Güneydoğu Asya'ya kadar birçok devlete yönelik kullanılmıştır. Ayrıca kavram, geçmişte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan Alman devletinin tanımlanmasına da yardımcı olmuş; sivil çatışmalar, hükümet çöküşü, ekonomik bozulmalarla birlikte günümüzdeki modern dengesizliğin, başarısızlığı arttırdığı yönünde yaklaşımları içermiştir. Özellikle ulusal devlet olma özelliğini neredeyse yitirmiş olan Somali örneği, analistlerin devlet başarısızlığı hakkındaki düşüncelerini şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Helman ve Ratner'den sonra ve 1995'teki Zartman'ın "Collapse States" adlı makalesi 1990'lı yılların başlarında ortaya çıkan; Yugoslavya'nın parçalanması ve SSCB dağılma sürecinde yaşananları, Haiti, Sudan, Liberya ve Kamboçya gibi devletlerde oluşan en belirgin kriz örneklerini ele almıştır. Zartman "devletin temel işlevleri artık yapılmıyor" ifadesi ile değerlendirdiği 1960'ların Kongo'sunu; 1980'lerin başlarındaki Çad, Gana ve Uganda'sını ve 1990'ların başlarındaki Somali, Liberya ve Etiyopya gibi devletleri incelenmiş, bunları çökmüş devlet nitelikleriyle ifade etmiştir (Zartman,1995'den aktaran: Call, 2008: 1492).

Dekolonizasyon süreci sonrası Afrika kıtasındaki devletlerin ard arda çökmesi, SSCB'nin dağılmasıyla kendi bağımsızlıklarını ilan eden devletlerdeki ayaklanmalar, yaşanan birçok iktidar değişikliği ve bu durumların birçok tartışmaya neden olması; devletlerin nasıl istikrar sağlayıp güçleneceği konusunu gündeme getirmiş, bu bağlamda başarılı güçlü bir devlet karşısında zayıf devletlerin özelliklerinin neler olduğu sorusu önem kazanmıştır (Gökçe, 2006: 343). Kavramın olgusal kökenlerine bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrası dekolonizasyon süreci yaşayan devletlere verilen self-determinasyon hakkı önemli olmaktadır. Sömürgelerin bağımsızlık kazanmasını ifade eden bu kavramın benimsenmesi, sonraki süreçte zamanın değerlerine entegre olmakta zorlanan bu devletleri başarısızlık göstermelerine zemin hazırlayan bir duruma itmiştir. 1960'ların başında özellikle Afrika'daki sömürge topraklarında self-determinasyon hakkının kullanılması, uluslararası toplumda hoş karşılanmıştır. Fakat bu devletlerin self-determinasyon hakkını kullanarak tam anlamıyla bir bağımsızlık kazandığını ifade etmek günümüzde bile oldukça zordur. Çünkü bağımsızlık verilen/bağımsızlıklarını elde eden bu devletlerin kurdukları yapılanmalar daha çok eski sömürge döneminde kurulan kurumların devamı niteliğinde olmuş, yerli halkı temsil eden bir niteliğe sahip olamamıştır. Dolayısıyla bu devletler eski ve yeni arasında sıkışmış, karmaşıklaşmış bir kurumsallaşma süreci yaşamışlardır (Batır, 2017: 90). Diğer taraftan bir devletin başarısız ya da kırılğan olduğu yönündeki değerlendirmelerde, hali hazırda kırılğan ya da başarısız olarak kabul edilen toplumun yoksulluğunda; yönetimdeki eksik yapılanmaların kaynağı olarak sömürgecilik ve sömürü tarihini göz ardı edilmesi, yine kavrama yönelik olumsuz bir eleştiri oluşturmaktadır. Avrupa devletleri (ve daha sonra Kuzey Amerika ülkeleri) ulus-devletler sistemini kurduktan sonra çoğu zaman bu devletlerin sınırlarını kendi çıkarlarına göre çizerken, aynı zamanda

buradaki sömürgeci kurumlarını da güçlendirmişlerdir. Sömürgeciliği arttırarak, bu devletlerin kaynaklarından yararlanan diğer devletler, bu noktada devletlerin kendi oluşumlarını baltalamış ve süreç içerisinde devletleri kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Bu bağlamda yoksul ve savaşın yıktığı toplumlardaki seçkinlerin iradeleri ve sosyal grupların yaptıkları seçimler fiilen ve yasal bir devlet oluşturabilmek adına önemli bir sorumluluk taşımıştır. Sonuç olarak, başarısız devlet pratiğinde Batılı sömürge güçlerinin takındığı tavırlar, uluslararası finans kurumları, kalkınma ajanslarının rolü etkili olmakla birlikte irdelenmesi gereken bir durumdur (Call, 2008: 1450).

Diğer taraftan Soğuk Savaş'ın sürmesi, bazı yeni bağımsız ve diğer Üçüncü Dünya devletlerinin ayakta kalmasına bloklar arası rekabette yardımcı olmuştur. Az gelişmiş ekonomileri ve hükümetleri olan bu devletler, eski sömürgesi oldukları Batı'dan ve onun lideri ABD'den ve diğer süper güç olan SSCB'den her anlamda yardım almışlardır. Filipinler, Güney Vietnam, Zaire ve 1977 sonrası Somali, ABD yardımından oldukça fazla yararlanırken; Afganistan, Küba, 1974 sonrası Etiyopya ve bazı Afrika devletleri ise Sovyet yardımından yararlanmıştır. Diğer taraftan bu dönem Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN) çoğu ülkesi kendi kendine gelişen bağımsız devletler haline gelebilmeyi başarmıştır. Soğuk Savaş stratejisinin bir uygulaması olan dış yardımlar, birçok devletin bütünlüğünü korumasında kritik öneme sahip olurken, sonrasında başlayan yardım kesintileriyle bu devletlerde iç ve dış egemenlik boyutlarında birçok soruna yol açmaya başlamıştır. Bu çerçevede, Somali, Sudan, Zaire gibi devletler ilk sıkıntıların baş gösterdiği yerler olmuştur (Helman ve Ratner, 1993: 4).

1990'lardan sonra ABD'nin politik sözlüğüne giren "başarısız devletler" kavramı, uluslararası barış ve güvenlik alanında önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası Afganistan'a ve onun topraklarında yuvalanmış El Kaide terör örgütüne dikkat çeken ABD, bu ülkedeki durumla birlikte daha sonra diğer benzer devletlerle ilgili artan kaygılarını, "başarısız devletler" tanımı altında değerlendirmiş ve tanımın terörle bağlantılarına dikkat çekmiştir. 2002 yılında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, Avrupa'nın savaş alanlarındaki bu yönelime işaret etmiş ve bu konudaki politikalarını ciddi anlamda yoğunlaştırmıştır. Bu nedenle "başarısız devletler" kavramı adı altında kullanılan "başarısız", "kırılgan", "stresli" ve "sıkıntılı" devletler gibi ilgili terimler uluslararası toplum için daha fazla bir sorumluluk haline gelmiştir. Bununla birlikte vakıflar ve düşünce kuruluşları "başarısız" devletlerle ilgili çalışmaları finanse etmek için çaba göstermişlerdir (Call, 2008: 1491). Özellikle kavram üzerinde güvenlik konularının ciddi endişeler uyandırması, ABD'nin başını çektiği yeni güvenlik anlayışlarının geliştirilmeye başlanmasıyla paralellik göstermiştir. 11 Eylül terör saldırıları sonrası uluslararası terörizmin ön plana çıkması, güvenlik algılarının değişmiş olması gibi nedenler tekrar devlet egemenliği konusuna keskin bir dönüş ve yaklaşım sergilenmesi gerektiği kanısını ortaya koymuştur. Bir başka deyişle, bu saldırılardan önce ABD karar alıcıları, devletleri egemenliklerine göre değerlendirirken, Afganistan'da bulunan El Kaide terör örgütünün gerçekleştirdiği saldırı sonrası karar alıcılar ve ABD yönetimi başarısız devletlerden gelen tehditlerin diğer devletlerden daha fazla olduğunu düşünmeye

başlamışlardır. Uluslararası terörizmle birlikte ABD'nin konuya ciddi yaklaşımı, üst düzey kişiler tarafından da dile getirilmiş, nitekim dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice özellikle egemenlikleri konusunda devletlerin sınırlarını korumasını, iç güvenliği sağlayarak terör örgütlenmelerine karşı sorumluluk sahibi olmalarını istemiştir (Güdül, 2008: 64-65).

Daha yakından bakıldığında, devlet güçsüzlüğü ile ulus ötesi terörizm arasındaki bağlantının, tahmin edilenden daha kompleks bir konu ve dikkatle incelenmesi gereken bir durum olduğu düşünülmektedir. Birincisi, açıkça bütün zayıf ve başarısız devletlerin terörizmden etkilendiği söylenemez. Bazı az gelişmiş ülkelerde terör eylemleri gerçekleşmemektedir. Terör faaliyetlerinin özellikle neden Ortadoğu ve Orta Afrika gibi geniş Müslüman coğrafyasında gerçekleştiği sorusu ise; başarısız devlet kavramının siyasi, dini, kültürel ve coğrafi faktörler de dahil olmak üzere birçok değişken ve dinamiği içerdiğini göstermekte ve bunların dağılımına göre şekillenen bir süreci yansıtmaktadır (Patrick, 2006: 35). Her ne kadar devletlerdeki başarısızlıkların öne çıkmasında güvenlik konuları temel olsa da diğer unsurlarda başarısız olunması son kertede devletleri güvensiz bir ortama sürüklemektedir.

Sonuç olarak bakıldığında, genel anlamda başarısız devlet kavramı 1990'lardan sonra eğitim sağlık, halkın refahı, güvenliği gibi devletin temel faaliyetlerini yerine getirmekte zorluk yaşanmaya başlamasıyla uluslararası politikanın gündemine oturmuştur. Politika yapımcılar bu sorunları yaşayan devletleri ele almayı güvenlikleri dışında ahlaki bir sorumluluk olarak da görmeye başlamıştır. Uluslararası alanda karar alıcılar ve çeşitli kalkınma kuruluşları, güvenlik boyutuyla ilgili başarısız devletlere yönelik araştırmalara fonlar tahsis etmeye başlamışlardır. Bütün bunların neticesinde, günümüzde başarısız devlet olgusu ve kavramı birçok alanda güvenleştirilerek uluslararası politikada yerini almıştır.

3.2. Başarısız Devlet Özellikleri ve Uluslararası Toplumda Yarattığı Etkiler

Başarısız devlet tanımı hakkında bir fikir birliği olmasa da bir devletin belli niteliklerinin olmayışı ve temel fonksiyonlarını icra etmesi gerektiği noktada bunu gerçekleştirememesi, genel anlamda başarısız devletlerin ortak özelliklerini ifade etmektedir. Pratik anlamda başarısız devlet kavramları çok geçmişe dayansa da teorik alanda çalışma ve adlandırmalar yenidir. Öncelikle geniş bir anlama gelen "başarısızlık" terimi, kurumlar ve hukuk düzeninin tamamen veya kısmen çöktüğü, dünya haritasında şiddetin yarattığı karmaşa ortasında yer alan devletleri ifade etmekle birlikte; saldırgan, keyfi davranan, zalim, totaliter vb. devlet ifadelerini de kapsamakta, hukukun norm ve standartlarına göre bu devletler başarısız kabul edilmektedir. Bu nedenle "başarısızlık" terimi sınıflandırılabilir durumları ve farklı yorumlar içeren bir fenomene hizmet etmektedir. Kavrama politik ve yasal açıdan yaklaşacak olursak; ilk olarak başarısız devletlerin esasen iç ve dış kaynaklı problemlerle ilişkilendirildiği gerçeği, yani tesadüfen sınır ötesi etkileri olsa da coğrafi ve bölgesel etkiler çok önemlidir. Güç ve otorite yapılarının parçalanmasıyla devletselliğin bölgede kontrol

edilemeyişi bu boyutu yansıtmaktadır. Başarısız devletlerde ikinci olarak ise hukukun ve düzenin içsel çöküşü yansıtılmaktadır. Burada asıl vurgulanmak istenen askeri veya paramiliter güçlerin konularını güçlendirmek için çıkardıkları iç savaşlardan ziyade kanunu ve düzeni kontrol ve güvence altına alan yapıların neredeyse parçalandığını ifade etmektedir. Son olarak ise uluslararası düzeyde bir başarısızlık söz konusudur. Devleti dış politika bağlamında temsil edecek organların bulunmaması devletleri dış dünyadan uzaklaştırırken müzakere etme, temsil ve uygulama yetkilerinin kısmen ya hiç mevcut olmayışı yasal ve politik başarısızlıklar arasında yer alır. Diğer taraftan devletin yasal ve politik kapasitesinin korunmasına rağmen onu kullanma yeteneğini yitirdiyse başarısızlık kaçınılmaz bir hal almaktadır (Thürer, 1999: 733-734). Tarihsel olarak değerlendirildiğinde; genellikle jeopolitik faktörlerden etkilenen Üçüncü Dünya ülkeleri “başarısız devletler” olarak değerlendirilmektedir. İkinci olarak sömürgeci rejimler bu devletlerin geleneksel sosyal yapılarını zedeleyecek kadar uzun süre burada kalmış ve ayrılırken kendi anayasal yapılarını ve etkin bir devlet ve kimlik anlayışını arkalarında bırakmamışlardır. Ve devlet başarısızlığı konusunda üçüncü olarak sosyal ve coğrafi hareketliliği içeren küreselleşmeyle devleti sağlam bir temele oturtamayan dengesiz modernleşme süreçlerinden bahsedilebilir (Thürer, 1999: 734).

Uluslararası sistemde güçlü devletler üst sıralarda yer alırken, alt sıralarda başarısız ve çökmüş devletler yer almaktadır. Bu alanda sıralama oluşturmak için Milliken ve Krause'nin “fonksiyon ya da aktivite” şeklinde isimlendirdiği temel unsurlar; güvenlik, temsil ve refah üçlüsü olmaktadır. Devletin bu üç unsuru sağlayamaması durumu, onlara göre başarısız devlet kavramı hakkında ortak bir düşünce oluşturmaktadır (Milliken ve Krause, 2002'den aktaran: Öğüt, 2013: 167). Daha açık bir şekilde bu unsurları, “devletin şiddet kullanma tekelini”, “kamu yönetimi sistemi” ve “siyasi irade kullanımı” ile ilişkilendirmek mümkündür. Böylece genel anlamda başarısız devlet tanımında literatür incelendiğinde güvenlik, meşruiyet (kurumların meşruiyeti, hukukun üstünlüğü, hukuk düzeni, katılım), ekonomi ve sosyal refah gibi kriterlerin rol oynadığını görülmektedir (Gökçe, 2006: 345-347).

Diğer taraftan Batı'nın ve ABD'nin, kavramı önceliklerinin ilk sırasına teröre karşı savaş boyutunda yerleştirmesi ve sadece kendilerine odaklı güvenlik ve refah arayışı söz konusuysen, bu devletler temel faaliyetlerini yerine getirememesi durumunda iken aynı zamanda hayatta kalma kaygısı olan insanları, kendileri ve toplumları için kalkınma arayışı içerisinde oldukları bir pozisyona sürüklemiştir (Nolting, 2006'dan aktaran: Ateş ve Pektaş, 2018: 6). ABD, zayıf olarak nitelendirdiği devletler konusunda yeni kurumsal stratejik yönelimler gerçekleştirmeye başlarken savunma, diplomasi, ticaret girişimlerini yenilemiş, zayıf devletlerin terör, isyan ve organize suç tehditlerine karşı ulusal savunma stratejisini ve bu bağlamda tüm egemen kapasitelerinin güçlendirilmesine karar vermiştir. Pentagon'nun, güvenlik güçleri eğitimini genişletmenin ötesinde dünyanın otoritesiz alanı olarak nitelendirdiği bölgeleri ele alma isteği, ABD'nin dış politikasında öncelikli olmuştur. ABD yanında Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya'da zayıf görülen devletlerin güçlendirilip istikrara kavuşmasını içeren yaklaşımları savunmuştur. Bu bağlamda 2005 yılında OECD, Kalkınma Yardım

Komitesi (DAC) ve Dünya Bankası'nın Düşük Gelir Altındaki Ülkeleri Stres Programı (LICUS) programı ile ortaklaşa "Kırılgan Devletler" girişimini başlatmıştır (Patrick, 2006: 28).

3.2.1. İç Egemenlik Bağlamında Başarısızlık

Devlet gücü göreceli olduğundan bir devletin devletsellikle ilgili temel politikaları sağlama kabiliyeti ve istekliliği ölçülebilmektedir. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi fiziksel güvenlik, meşru siyasal kurumlar, ekonomik yönetim ve sosyal refah bu ölçülebilirliğin göstergelerini oluşturmaktadır. Birçok devlet sınırları içerisinde bu dört yönetim alanından birinde veya daha fazlasında kritik açıklara sahip olabilmektedir. Bu bağlamda yasal ama gerçek bir egemenliğin söz konusu olmadığı devletler söz konusu olmakta; güvenlik alanında güç kullanımı, sınırları ve bölgeleri kontrol etme, kamu düzeni sağlama gibi konularda devletselliklerini oluşturamamaktadırlar. Başarısız olarak nitelendirilen bu devletler; siyasi alanda, etkin yönetim sağlayan, gücü kontrol eden, temel hak ve özgürlükleri koruyan, liderlerini hesap verebilir kılan, tarafsız adalet sağlayan ve geniş vatandaş katılımına izin veren yasal yönetim kurumlarından yoksundurlar. Söz konusu devletler, Ekonomik alanda, temel makroekonomik ve maliye politikalarını yürütme, özel işletme ve serbest ticaret, doğal kaynak yönetimi, yabancı yatırım ve ekonomik büyüme gibi konularda düzenleyici ve istikrarlı karar veremezler. Son olarak sosyal alanda sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetlere en az miktarda yatırım yaparak nüfuslarının temel ihtiyaçlarını karşılamakta da yetersiz kalırlar (Patrick, 2006: 29). Bununla birlikte söz konusu devletlerin hepsi birbirine benzememektedir. Bahsedilen dört yönetim alanında ortaya çıkan boşluklar Somali gibi devletlerde tam anlamıyla yaşanırken (en temel işlevleri sağlayamayan- çökmüş devlet), Senegal gibi devletlerde çoğu alanda gelişme kaydeden bir yapıda da olabilmekte ve durum geniş bir perspektifte değerlendirilebilmektedir. Bu tür analitik ayrımlar, dış aktörlerin de söz konusu devletlerin kötü performans göstermeleri sonrası gündemde tutabilecekleri bir politika alanı oluşturmalarına zemin hazırlar. Özellikle gelişmiş ülkelere kıyasla, kırılgan devletler iç savaşa sürüklenmeye daha fazla meyilli iken bu devletlerin yaşadığı şiddet diğer gelişmekte olan ülkelere daha aşırı ve daha uzun sürebilmektedir. Bu tür devletler, dünyadaki mültecilerin ve ülke içinde yerlerinden edilmiş insanların ezici çoğunlukta kaynağını oluşturmaktadır. Birçoğu aynı zamanda dünyanın insan hakları ihlallerinde en kötü durumda bulunan devletleri olarak anılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu devletlerin dış aktörlere gündemlerinde yer alması için birçok neden sunmaları devlet başarısızlığının sadece kapasite kaynaklı değil, aynı zamanda irade gerektiren bir süreç olduğunu yansıtmaktadır (Patrick, 2006: 30-31).

Başarısız devletlerin tanımlanmasındaki en ciddi sorun, çok çeşitli iç yapılanmalara sahip devlet türlerinin olması ve bu devletlerde yaşanan problemlerin başlı başına incelenmesi gereken durumlar oluşturmasıdır. Bu nedenle Zartman ve Rotberg gibi bu konuda sezgisel ve mantıksal projeler geliştirmeye çalışan analistler, ortak göstergeler oluşturmak konusunda zorluk çekmişlerdir. Yine de Rotberg'in başarısız devletleri nitelemek adına oluşturduğu, çok çeşitli kurumsal ve sosyal

koşulları içeren göstergeleri, devletlerin iç egemenlik yetersizliğinden kaynaklanabilecek sorunlar hakkında bize genel bir çerçeve sunmaktadır (Call, 2008: 1495). Bunlar:

- Kalıcı şiddete dayanan iç savaşlar;
- Toplumsal gruplar arasındaki uyumsuzluk;
- Periferik bölgeler üzerinde dış gruplara karşı kontrol kaybı;
- Çeteler dahil olmak üzere cezai şiddetin artırılması ve silah kaçakçılığı ve silahlar;
- İşleyen yasama ve yargı mekanizmalarının sona ermesi;
- Eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin gayri resmi özelleştirilmesi; bozulması;
- Meşruiyet kaybı;
- Kişi başına düşen GSYİH'da düşüş, beraberinde artan kaçakçılık.

Kısaca devletin başarısızlığı iç egemenlik bağlamında; hükümetin, kamu hizmetlerini, kurumlarını ve otoritesini koruyamadığı ve sınırları içerisindeki merkezi kontrolünün mevcut olmadığı durumlarda ortaya çıkarak, merkezi devlet otoritesinin ve kontrolünün fiili anlamda işlemediğini ifade etmektedir. Bu düşünceler bağlamında Westphalia egemen devletler sisteminin dünya vizyonundaki uluslararası güvenliğine yönelik tehditler, Batı ve ABD'ye göre öncelikle başarısız, kırılabilir devletlerden gelmektedir. Bu nedenle uluslararası güvenlik, artık sadece devletler arasındaki uyumlu ilişkilere değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin de dahil olduğu geniş bir güvenlik anlayışı çerçevesinden ele alınmaktadır. Genel olarak kapsayıcı bir anlam ifade eden "başarısız devletler" terimini kullansak da çalışmada asıl üzerinde durulacak konu devletlerin kırılabilirliği (fragile) olmaktadır. Çünkü kırılabilir devlet kavramı, sorunun kaynağı olarak iç yapılanmadan kaynaklı eksikliklerin ve bu eksikliklere karşı devletin ayakta durmakta zorluk çekmesini, (yozlaşmış yöneticiler, eğitim, sağlık sorunları, ekonomik eşitsizliklerin ortaya çıkardığı çatışmalar) devleti başarısızlığa sürüklenmesini, sonuç olarak güvenlik anlayışının içeride ve dışarıda daha sorunlu bir hal almasına işaret eder. Bundan dolayı kırılabilir devlet kavramı spesifik bir yaklaşımla sorunun kaynağına odaklanarak, başarısız devlet olarak nitelendirilmeden olumsuzlukları gidermeye çalışmaktadır (Nolting, 2006'dan aktaran: Ateş ve Pektaş, 2018: 3-4). Kırılabilirliğin yüksek olduğu devletlerde, kontrolün sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkan şiddet ve anarşide devletin vatandaşları kendilerini koruyamamakta ve komşu devletlere doğru bir mülteci akışına neden olmaktadır. Siyasi istikrarsızlık, insan haklarının sistematik edilmesi ve en temel hak olan yaşam hakkının tehdit altında olması, durumu daha kritik hale getirmektedir. 1945'te imzalanan BM Şartı'nın o gün için 50 devlet tarafından imzalandığı düşünüldüğünde, günümüze varan gelişmeler sürecinde sömürge dünyasının yeni bağımsız devletleri ile gerçekleşen dönüşümde BM'ye üye devlet sayısı üç kattan daha fazla bir artış göstermiş, fakat sisteme katılan bu devletlerin geneli sisteme uyum sağlamakta kırılabilir bir yapıda olmuş, başarısız olarak nitelendirilmiştir (Helman ve Ratner, 1993: 3). Sonuç olarak, başarısız ve kırılabilir bir devlet yapılanmasından kaynaklı olduğu düşünülen olumsuzluklardan dolayı günümüzde de devam eden sivil ve askeri çekişmeler, temel hükümet sistemini ve hizmetlerini bozmakta, gıda kaynaklarını ve dağıtım ağlarını tahrip etmekte ve

ekonomileri durma noktasına getirmektedir. Özellikle başarısız olarak nitelendirilen Somali ve Sudan’da belirtilen kaynak ve dağıtım ağların eksikliği ve alt yapı yetersizliğinden dolayı yaşanan doğal afetlerden ve insani sorunlardan dolayı birçok vatandaş hayatını kaybetmekte ya da mülteci merkezlerine göç etmek zorunda kalmaktadır (Helman ve Ratner, 1993: 5). Bu bağlamda, başarısız devletler sorununun önemli bir yönü “Uluslararası Hukuk” ve “Anayasal Hukuk” açısından bakıldığında, bahsedilen olumsuzluklara karşı insan haklarının korunmasına ilişkindir. Evrensel ve bölgesel düzeylerde, insan haklarının korunması için bir dizi prosedür, mekanizma ve kurum geliştirilmiştir. Bununla birlikte, “başarısız devletler” örneği, Uluslararası Hukukta sağlanan insan haklarının korunmasının, devletin doğru işleyişine bağlı olduğunu açıkça göstermektedir. İnsan haklarını koruma altına alan başarılı bir devlet, esasen keyfî, uygunsuz ve aşırı yetki kullanımına karşı vatandaşlarını anayasal güvence altına almak zorundadır. Bunlar medeni ve politik haklar, sosyal haklar gibi sıralanırken başarısız devlette bu haklar vatandaşların kısmen ya da hiç yararlanmadığı haklardır. Bu durumda uluslararası insancıl hukuk mekanizmaları başarısız devletlere karşı sivilleri koruma görevini üstlenmektedir (Thürer, 1999: 740-741). Dolayısıyla, günümüz uluslararası sisteminde insan hakları öncelikle devlet yetkilileri tarafından yapılan eylemlere karşı öne sürülmektedir veya yetkililere, ilgili görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini hatırlatmaya hizmet etmektedir. Uluslararası insancıl hukuk alanındaki yasalar eski savaş yasalarından çıkmış ve esas olarak devletlerarasındaki silahlı çatışmalara yönelik olsa da, savaşın değişen doğası ve günümüzde kırılğan devlet yapılarının artmasıyla ortaya çıkan silahlı iç çatışmalarla bu konuyla daha fazla ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda 15 Ağustos 1949’daki dört Cenevre Sözleşmesi’nde ortak olan “3. Madde” aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir (Thürer, 1999: 742):

“Yüksek Akit Taraflardan birinin bölgesinde meydana gelen uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma durumunda, çatışmaya taraf olan her bir taraf asgari olarak aşağıdaki hükümleri uygulamakla yükümlüdür”

“Silahlarını bırakmış olan silahlı kuvvetler üyeleri ve hastalık, yaralar, gözaltı ve ya başka herhangi bir sebeple savaştan askerler de dahil olmak üzere, düşmanlıklarda aktif olarak yer almayanlar, ırk, renk, din veya inanç, cinsiyet, doğum veya zenginlik veya benzer kriterlere dayalı herhangi bir olumsuz ayırım yapılmadan; (a) hayata ve insana yönelik şiddet, özellikle her türlü cinayet, sakatlanma, zalimce muamele ve işkence; (b) rehinelere alınması; (c) kişisel saygınlık, özellikle aşağılayıcı ve küçük düşürücü muamele; (d) medeni halklar tarafından vazgeçilmez olarak kabul edilen tüm yargı garantilerini veren, düzenli olarak oluşturulmuş bir mahkeme tarafından ilan edilen önceden karar vermeden cezaların verilmesi ve infazın yapılması sağlanmalıdır.”

Güçlü devletler çoğu temel faaliyetlerinde belli seviyede performans gösterirken; kırılğan devletler bazı alanlarda beklentileri belli seviyede karşılasalar da diğer devlet faaliyetlerinde kötü performans sergilemeleri nedeniyle karma bir profil çizmektedirler. Devletlerin kırılğanlığı

konusunda temel alınan ölçütlerdeki başarısızlık, tüm göstergelerde aynı seviyede olmasa da devlet içerisinde egemenliğin kırılma potansiyelinden kaynaklı güvenlik sorunları ve yüksek şiddet içeriğinin artışı doğrudan bir devleti başarısızlık seviyesine itmektedir. Bununla birlikte sadece şiddetin olması bir devleti başarısız yapmamakta, başarısız devlet profili, devletin tüm temel fonksiyonlarını oluşturan bileşenlerin değerlendirilmesi ile ortaya çıkmaktadır (Rotberg, 2003: 4). Son olarak büyük ekonomik eşitsizlikleri olan ve kaynak için rekabet içinde olan başarısız devletler, şiddet araçları üzerindeki kontrollerini kaybederler. Kırılma yönetim yapıları ile iç savaşa ve basit bir anarşiye davetiye çıkarma riski olan bu devletler özellikle Somali, Haiti, Ruanda, Liberya, Kongo, Sierra Leone gibi Afrika devletlerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır (Brooks, 2005: 1161). Devletlerin başarısızlığına davetiye çıkaran içerideki kırılma yapıları, uluslararası sistem için sayısız zorluk oluştururken, artan yoksulluk, hastalık, şiddet ve mülteci akınları bu başarısızlığı desteklemekte; dışarıdan bu devletlere müdahale yapılması noktasında insani olarak diğer devletleri sorumlu bir hale getirmektedir. Hükümetin kontrol yokluğundan dolayı; yasadışı ekonomik faaliyetlerin de geliştiği bu süreçte (uyuşturucu, silahlar, insan ticareti) bazı zorlukların ise uluslararası güvenlikle ilgili olması diğer devletler için dış müdahaleyi artık meşru bir seviyeye taşımaktadır. Özellikle 11 Eylül'den sonra terörist gruplar için coğrafi olarak hazırlık yuvaları oluşturan başarısız devletler, uluslararası güvenliğin dikkatlerini çevirdiği bir alan oluşturmuştur. Çünkü terörist gruplar bu devletlerde hüküm süren anarşi ortamından, otorite boşluklarından yararlanabilmektedir (Brooks, 2005: 1162). Kırılma devletler tipik olarak, etnik, dini ve toplumlararası gerilimleri barındırmaktadır. Bu noktada kentsel suç oranları artmaktadır. Fiziksel alt yapı ağlarının bozuk olması, okullar ve hastanelerin eksiklikleri özellikle ana şehirler dışında kendini göstermektedir. GSYİH ve kişi başına düşen gelirden ve diğer kritik ekonomik göstergelerde dramatik düşüşler yaşanmakta bu durum yolsuzlukların artmasına zemin hazırlamaktadır. Buna benzer birçok olumsuz özelliği daha içeren kırılma devletler genellikle seçilen ya da seçilmeyen despotlar tarafından yönetilmektedir (Rotberg, 2003: 4). Buna karşılık güçlü ve başarılı devletler, hem ekonomik fırsatların büyümesine elverişli fırsatlar yaratırken, hem de hukukun üstünlüğünü ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca ulaşım ağları kuvvetli olan devletlerin okul, hastane, üniversiteleri sürekli gelişme göstermektedir. Genel olarak, güçlü devletler imrenilecek bir barış düzenini temsil eden yerleri ifade ederler. Devletlerin gücü ve başarısı sosyal hayatın içinde değerlendirildiğinde özetle; ülke içerisindeki değerlerin dağıtımını *devlet* en iyi şekilde düzenleme görevine sahiptir. Böyle bir düzenleyici bulunmadığında ise kuvvet kullanma veya baskı uygulama sıkça başvurulan bir durum oluşturmakta, kırılma potansiyelini artırarak başarısızlığa yol açmaktadır (Sönmezoglu, 2005: 176).

3.2.2. Dış Egemenlik Bağlamında Başarısızlık

Uluslararası alanda devlet egemenliği ve devlet onayı gerektiren durumlarda, toplumlar üzerine kurulu düzenin işlediği bir hükümetin bulunmayışı özellikle yasal olarak zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası anlaşmalara girmekte sıkıntı yaşayan veya bu anlaşmalara uyum sağlayamayan kırılgan yapıdaki devletler, gittikçe daha yoğun bir hal alan ticaret ağına, çevresel veya insan hakları sözleşmelerine ve bunların oluşturduğu kurumsallaşma sürecine katılım gösterememektedirler (Brooks,2005: 1163). Bu nedenler ve daha fazlası için, kırılgan devletler giderek artan bir şekilde uluslararası toplumun endişelenme nedeni olarak görülmüş ve işlevselliğin sağlanamaması dış egemenlikte başarısızlığa neden olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası devletlerin kırılganlık ve başarısızlığına karşılık uluslararası aktörler ve kurumlar (uluslararası ve bölgesel kuruluşlardan STK'lara kadar) acil insani yardım için birçok adım atmış, kırılgan veya başarısız devletlerin karakteristik güvenlik problemleri oluşturmaları nedeniyle müdahalelerde bulunmuşlardır. Bu müdahaleler gerekli gıda yardımından barışı koruma güçlerinin konuşlandırılmasına kadar uzanan bir alana yayılmıştır (Brooks, 2005: 1163).

Diğer taraftan, iç çatışmalar ve sorunlarla karşılaşan kırılgan devletlerin oluşturduğu dışsal etkiler uluslararası toplumu ciddi anlamda etkilemiş ve günümüzde de etkilemeye devam ederek devletlerin dış egemenliklerinin zarar görmesine zemin hazırlamıştır. John Yoo'ya göre söz konusu devletlerin oluşturduğu dışsal etki üç sınıfa ayrılmaktadır. İlk olarak, bu devletlerdeki olumsuzlukların sivil halka zarar vermesi ve insanların komşu ülkelere sığınmaları dışsal bir baskı oluşturmaktadır. Bu açıdan son dönemde bazı Afrika ülkeleri ve Suriye'de yaşananlardan dolayı insanların göç etmesi, bu durumun uluslararası topluma yansıdığını göstermektedir (Yoo, 2011'den aktaran: Batır, 2017: 93). İkinci olarak, içerideki ulus-devlet kurumlarının kırılgan yapıları ile etnik ve dini gruplar arasında yaşanan silahlı çatışmalardır. Bu aşamada Ruanda'da devlet kurumlarının çökmesi ile yaşanan insanlık dramları ve Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki etnik temizlik olayları değerlendirilebilir. Bu iç çatışmaların komşu ülkelere yayılması ise her zaman muhtemel olmuştur. Son olarak, özellikle 11 Eylül terör saldırıları sonrası kırılgan ve etkin merkezi hükümete sahip olmayan devletlerin terörist gruplara ev sahipliği yaparak kaynak sağlamaları ve onların eğitildikleri yerler olarak nitelendirilmeleri ile gündem oluşturmaları, dış egemenliğin başarısızlığına davetiye çıkaran dışsal etkilerdir (Yoo, 2011'den aktaran: Batır, 2017: 93). Böylece coğrafi alanlarda hazırlanan teröristler dünyanın her yerine saldırılar gerçekleştirebilmektedir. Bu çerçevede, ABD yönetimi ve gelişmiş devletler, kırılgan veya iyi bir yönetimi olmayan devletleri ulus ötesi terör örgütlerinin ev sahibi olarak görmektedir. Özellikle 2005'te New York Times'ta insanlara beslenme ve iş sağlayamayan, topraklarını savaş ağalarına mahkûm eden, sınırlarını izleyemeyen veya kontrol edemeyen başarısız devletlerin teröristlere davetiye çıkardığı belirtilmiştir. ABD tarafından belirlenmiş yabancı terör örgütlerinin çoğu, kırılganlığı fazla olan başarısız devletlerde terör operasyonlarına hazırlanmaktadırlar. Bu bağlamda başarısız devletlerin uluslararası terör örgütlerine sağladığı birçok imkân bulunmaktadır (eğitim, öğretme, silah ve teçhizata erişim, finansal kaynaklar

hazırlık alanları). Örneğin El Kaide, Sudan ve Afganistan'da eğitim kampları inşa etmiştir. Bununla birlikte başarısız devletlerin yoğunluğunu oluşturduğu Afrika'nın ihtilafli bölgelerinde ise değerli taşların yasadışı ticareti yapılmaktadır. Bu noktada ABD teröristlerin zayıf devletlere erişimine izin vermek istememektedir. ABD için Afrika bu konuda birincil kaygı verici bir bölgeyi oluşturmaktadır. ABD'ye göre Afrika'nın bazı bölgelerinin gözenekli ve sınırlardaki gevşek güvenlikli yapısı, terör tehditlerinin büyümeye devam edeceği izlenimini uyandırmaktadır (Patrick, 2006: 34).

Başarısız devletlerde söz konusu sorunlardan dolayı dünyanın değişen politik, ekonomik ve kültürel yapılandırılmaları, diğer birçok ülkenin birliğini ve sınırlarını test etmektedir. Sömürgecilik altında yaratılan siyasi sınırların, sonunda geldiği noktada sürdürülebilir olacağından emin olabilmek mümkün değildir. İç şiddete maruz kalan devletlerin başarısız olması, aynı zamanda hükümetlerin meşruiyetlerini yitirdiğinin ve şiddet kullanma tekeli kontrol edemediklerinin göstergesidir. Dolayısıyla hükümetlerin iç egemenliği kontrolünün sağlanı(a)madığı Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki birçok devletin şiddetli parçalanmaları ve gözle görülür kırılma, ulusal devletlerin oluşturduğu meşru dünya düzeninde sistemi tehdit etmektedir. Böylece yeni ve görece nitelikte bu ulus-devletlerin kırılma'nın artmasıyla başarısız olunan sistemde istikrar ve öngörülebilirlik gibi arzu edilen normların oluşturulması zorlaşmakta, söz konusu devletleri dış egemenliklerini sağlama konusunda da başarısızlığa itmektedir (Rotberg, 2003: 1-2).

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi dış egemenlik bağlamında değerlendirildiğinde devlet egemenliği ve insani müdahale arasındaki bir çelişki ve tartışma söz konusudur. Bu bağlamda Westphalian uluslararası sistemde Soğuk Savaş sonrasına kadar gündemde olmayan, devletin en temel işlevlerden sayılan kendi vatandaşlarını koruma görevini yerine getiremeyen devletlere karşı müdahalede bulunulmasını gerektiren koruma sorumluluğu doktrini öne atılmıştır. Kuvvet kullanmanın iki istisnasını (meşru müdafaa ve BM Güvenlik Konseyi kararıyla zorlayıcı önlemler) bulunduran BM sistemi, devletlerin dış egemenliği ile çelişen koruma sorumluluğu ve insani müdahale kararlarını bazı olaylarda alıp uygularken bu durum müdahale edilen devletin dış egemenliğini sağlayamamasına, bağımsızlığını koruyamamasına zaten iç egemenliğinde yetersiz durumda olan devletlerin sağlıklı kararlar verememesine yol açmaktadır (Çağırca ve Özkerim Güner, 2015: 74-75). Bu çerçevede, Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden başarısız devletler, dış müdahalelere maruz kalmaktadır. BM'de alınan kararlarla şekillenen söz konusu başarısız devlet egemenlikleri, uluslararası barış ve güvenliği sağlama çerçevesinde göz ardı edilebilmekte ve devletlerin dış egemenlikleri insani (fakat siyasi çıkarlarla iç içe geçmiş bir şekilde) istismar edilmektedir. Bu bağlamda BM'nin temelini oluşturduğu egemen eşitlik ve iç işlerine karışmama ilkeleri giderek daha fazla devre dışı kalmaktadır (Çağırca ve Özkerim Güner, 2015: 78).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana edinilen deneyim, kırılma ve başarısız olan devletlerde meydana gelen iç çatışmaların, ulus ötesi kritik boyutlara sahip olabileceğini göstermiştir. Devlet yapıları çökerken, sınırlar daha gözenekli hale gelmekte, bu ülkelerden sık sık dışarıya

mülteci akını gerçekleşmektedir. Kontrolün sağlanamadığı durumlar yaşanırken, zayıf, savunmasız veya çökmüş devletler, öncelikle komşu devletlerini etkilemektedir. Dışarıyı etkileyen istikrarsızlıklar böylece bir bütün olarak sistemde yayılmanın yükselişini teşvik etmektedir (Patrick, 2006: 44). Bölgesel ülkelere zarar verme eğilimi göz önünde bulundurulduğunda; içeride yaşananların dışarıya taşmasıyla başarısız devletler, dış askeri müdahale riski altında olmaktadır. Buradaki devlet başarısızlığı veya kırılabilirliği ile bölgesel istikrarsızlık arasındaki bağlantı başlangıçta evrensel olmasa da uluslararası toplumda oluşturduğu etki açıktır: Kırılabilir ya da başarısız olan durumlar yakın coğrafyada olduğunda, bölgesel istikrarsızlık riski daha yüksektir. Şiddetli çatışmanın yayılması devletlerin kapasite eksikliğini veya iradesini yansıtmaktadır. Kendi bölgelerinde faaliyet gösteren isyancı grupların sınır ötesi faaliyetlerini kontrol edemeyen hükümetlerin olmasıyla, en göze çarpan yönetim açığı kamu güvenliğini sağlayamamak olmaktadır. Bu durumda, iç kırılabilirlik ve dış saldırganlık, otoriter politik kurumları yansıtmaya eğilimindedir. Bütün bu süreç, iç egemenliğini sağlayamayan devletin aynı zamanda dış egemenliğini de riske atacak faaliyetlerde bulunmasıyla sonuçlanabilmektedir. Özellikle dış egemenliklerinde başarısızlığa zemin hazırlayan, altı yayılma kategorisi olan terörizm, suç oranları, sağlık, enerji ve bölgesel istikrarsızlık gibi durumlar bu gibi devletlere dışarıdan müdahale edilmesini zorunlu kılarken, devletlerin dış egemenliklerini de aşındırıp onları başarısızlığa sürüklemektedir (Patrick, 2006: 46).

3.3. Devletsellik Yaklaşımları ve Başarısız Devlet İndeksleri

Çalışmamızın birinci ve ikinci bölümünde bahsedilen devlet ve egemenlik kavramlarından anlaşılacağı üzere 17. ve 18. yüzyıldaki modern devlet anlayışıyla günümüzdeki devlet anlayışı arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda devlet sınıflandırması yapmadan önce devletselliğinin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu açıdan devletin yapısal özelliklerini ilgilendiren üç farklı teorik yaklaşımdan kısaca söz edilebilir. Bunlar; *sosyolojik, işlevselci* ve *biçimsel-uluslararası hukuki* yaklaşım olarak değerlendirilmiştir (Özalp, 2014: 351-352). Bu yaklaşımlar Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası Hukuk açısından değerlendirilecek devletler için önem taşımaktadır. İlk olarak sosyolojik yaklaşımda devletsellik; toplum ve devlet arasındaki etkileşim ile ortaya çıkan durumları konu almaktadır. Bu yaklaşıma göre daha öncede bahsedildiği gibi öne çıkan temsilci Max Weber (1864-1920) devlet olabilmenin temelini meşru şiddet kullanma tekeline bağlamaktadır. Kısaca devlet, belli bir toprak parçası üzerinde fiziki güç kullanımına yasal olarak sahip olurken, bu gücü sınırları içerisinde yaşayan insan topluluğundan almaktadır. Vatandaşlarının rızasını elde eden devlet, bu doğrultuda işlevlerini yerine getirmektedir. Bu bağlamda meşruiyet devlet otoritesinin ve yasallığının halk tarafından kabul edilmesidir. (Özalp, 2014: 351) Sosyolojik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi açısından Weber'in devletsellik teorisi, şiddet tekeli ve bunun meşru olması bağlamında şekillenmektedir. Sosyolojik olarak karakterize edilmeye çalışılan devletsellikte başarısız olduğunda hükümetin özü çökmektedir. Thüerer'e (1999: 745-736) göre Max Weber'in, haklı olarak "iktidarın tekeli" olarak nitelendirdiği

kuvvet kullanma olgusu bu devletlerde, yasa ve düzenin korunmasına hizmet eden polis, yargı ve diğer kuruluşların çökmesiyle sona ermiştir ya da artık çalışmaması olarak değerlendirilmektedir. Çoğu durumda, amaçlandıklarının dışında kullanılmaktadırlar. Burada, devletin temel işlevi olarak iktidarın tekeli yok edilir ve toplum Hobbes tarafından öne sürülen “bellum omnium contra omnes” (herkesin herkese karşı savaşı) koşulları içerisine sürüklenir. İkinci olarak, daha önceki bölümlerde bahsedildiği devlet olmanın gerekliliğini içeren, George Jellinek’in (1851-1911) geliştirdiği ve *Devletlerin Hakları ve Görevleri için Montevideo Konvansiyonu*’nda (1933) yer alan *üç unsur teorisi* (ülke-topluluk-egemenlik) uluslararası hukuki yaklaşım açısından önemli olmaktadır. Jellinek’e göre önemli olan; bu üç unsurun ortak hukuk düzeninde bir araya gelebilmesidir. Weber düşüncesinde meşruiyeti öne çıkarırken; Jellinek daha çok devletin etkin olma durumu üzerinde durmuştur. Son yaklaşım olan işlevsel yaklaşıma göre ise devlet, belli araçları kullanarak toplumun genel çıkarını sağlamak için vardır. Bu yaklaşımda öne çıkan görüş; devletin kamusal hizmetlerini vatandaşa sunabilme kabiliyetidir (Özalp, 2014: 352). Bu bakımdan Schneckener, Milliken ve Krause’nin ifade ettiği gibi devletin yerine getirmesi gerektiği üç fonksiyonu; *güvenlik, refah, meşruiyet ve hukuk devleti* olarak vurgulamıştır (Schneckener, 2004: 12-13).

Günümüzde devletsellik ve devlet başarısızlığı, kırılganlığı konuları sadece teorisyenlerin değil, çeşitli uluslararası kuruluşların da açıklık getirmeye çalışıp, önem verdikleri bir alan olarak belirlemiştir. Başarısızlaşan devlet yapılarının çok çeşitli insani, yasal ve güvenlik sorunlarına yol açtığına katılan çeşitli uluslararası kuruluşlar, bu sorunsalla ilgili çalışmalar yürütmektedir. Özellikle, Dünya Bankası (World Bank)⁸, Barış Fonu Kuruluşu (FFP) ve Devlet Kırılganlığı Çalışma Kolu (State Failure Task Force) gibi bağımsız araştırma ve uzmanlık kuruluşları tarafından konu üzerinde durulmakta ve raporlar oluşturulmaktadır. Bunlara ek olarak ABD Uluslararası Gelişim Bürosu (USAID), OECD, Avustralya Hükümeti Denizaşırı Yardım Programı (AusAID) ve BM uzmanlık büroları da başarısız devlet kavramı ile ilgili araştırma ve faaliyet yapan kuruluşlar olarak anılmaktadır (Cojanu ve Popescu, 2007: 116).

Başarısız devletler ile ilgili yayımladığı rapor ve indeksler⁹ (başarısız durumlar dizini) ile öne çıkan ABD kökenli bağımsız kuruluşlardan biri olan FFP (Fragile States Index Annual Report, 2019)

⁸ Dünya Bankası her yıl kırılgan ve çatışmalardan etkilenen durumları içeren devletleri halka açık bir şekilde küresel göstergeleri temel alarak; her yıl ülke durumlarındaki değişiklikleri yansıtacak şekilde günceller ve yayınlar. Dünya Bankası yüksek düzeyde kurumsal ve sosyal kırılganlığa sahip ülkeleri, politika ve kurumların kalitesini ve kırılganlığın tezahürlerini ölçen kamuya açık göstergelere dayanarak tanımlamıştır. Şiddetli çatışmalardan etkilenen ülkeler, nüfusa göre çatışma ile ilgili ölümlerin eşik sayısına dayanarak tanımlanmıştır. Bu kategori şiddete dayalı iki alt kategori içerir: Yüksek yoğunluklu çatışmadaki ülkeler ve orta yoğunluklu çatışmadaki ülkeler (The World Bank, 2020, <https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/brief/harmonized-list-of-fragile-situations>).

⁹ Devletlerin kırılganlığı konusunda FSI’den farklı olarak ülkelerin ve bölgelerin görece barışçıl konumunu ölçen ve başarısızlığın ve kırılganlığın derecelendirilmesini gösteren bir diğer indeks Sidney, Avustralya merkezli Ekonomi ve Barış Enstitüsü’nün bir çalışması olan *Küresel Barış İndeksidir (Global Peace Index)*. Ekonomist İstihbarat Birimi tarafından derlenen verilerle barış enstitüleri ve düşünce kuruluşlarında görev

yaptığı eğitim ve araştırmalar ile başarısız devletler içeriğinin ve sonuçlarının daha kesin bir resmini sunmaya çalışmış ve küresel sistemde kırılğan yapıları ile öne çıkan devletlerin sıralamalarını yapmıştır. Bu bağlamda sosyal, ekonomik, politik ve askeri göstergeler oluşturan kuruluş, her gösterge için on binlerce veri analizinden yararlanarak oluşturduğu indekslerde birçok alanda açığı bulunan devletlerin yapılarını incelemiş, derecelendirmiş ve başarısız devletler sorunsalı üzerine ciddi anlamda yoğunlaşmıştır (Cojanu ve Popescu, 2007: 124). Bu bağlamda FFP kuruluşunun sorunsal üzerine yaptığı incelemeler ile oluşturulan Kırılğan Devletler İndeksi (FSI), günümüzde karşı karşıya kaldıkları kırılğanlık seviyelerini etkileyen, farklı baskılara dayanan, yıllık ve 2018 itibarıyla 178 ülkenin yer aldığı kırılğanlık sıralamasıdır. İndeks, FFP'nin tescilli “Çatışma Değerlendirme Sistemi Aracı”nın (CAST) analitik yaklaşımlarına dayanmaktadır. 2004'te, CAST çerçevesinde devlet kırılğanlığı kullanılarak ulusal düzeyde değerlendirilip, değerlendirilemeyeceğini belirlemek istediği için FSI temel olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede, kapsamlı sosyal bilim metodolojisine dayanarak, üç ana veri akışı ile nicel, nitel ve uzman doğrulama ile FSI için nihai puanlar oluşturulmakta ve kritik incelemelere tabi tutulmaktadır. Her yıl milyonlarca belge analiz edilirken, son derece uzmanlaşmış arama parametreleri uygulanmaktadır. Bunun yanında her devlet için önemli siyasi, sosyal ve ekonomik göstergelere ve yıllarca süren uzman sosyal bilimler araştırmalarının sonucu olan 100'ün üzerinde alt göstergeye göre puanlar verilmektedir (FSI, 2019).

Çalışmamızda verilerinden yararlanacağımız FSI, yalnızca tüm devletlerin yaşadığı sosyal, siyasal, askeri nitelikteki normal baskıları değil, aynı zamanda bu baskıların bir devlette oluşturduğu etkileri inceleyerek, bu baskıların, devletin yönetme kapasitesinden ağır basıp basmadığını belirlemede de kritik bir araç olmaktadır. Devletin kırılğanlık riskine katkıda bulunan ilgili güvenlik açıklarını vurgulayarak, indeks ve bunun üzerine inşa edildiği sosyal bilim çerçevesi ve veri analiz araçları; politik risk değerlendirmesini ve çatışmanın erken uyarısını, politika yapıcılarının ve halkın erişimine açık hale getirmektedir. FSI'nin bu anlamda etkisi, milyonlarca bilgiyi, kolay anlaşılabilir ve bilgilendirici bir form haline getirmesidir (FSI, 2019). FFP kuruluşunun incelemelerine göre başarısız bir devletin tespitinde, devlet hükümetleri özellikle ülkesindeki fiili kontrolü kaybettiğinde, yani meşru güç kullanımı tekelinde problemler yaşamaya başladığında başarısızlık söz konusu olmaktadır. Bu durum bize egemen otoritenin devleti kontrol etmedeki önemini göstermektedir. Kuruluş, tespitlerini ve buna göre devlet sıralamasını oluşturmak için toplam 12 gösterge

alan uzmanlardan oluşan uluslararası bir panel ile ortaklaşa geliştirilmektedir. İndeks ilk olarak Mayıs 2007 yılında yayınlandı ve o zamandan bu yana yıllık olarak güncellemeler yapılmaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki ülkeleri belirli göstergelere göre derecelendiren ilk çalışma olduğu iddia edilmektedir. İndeks, üç temel alanda küresel barışı ölçer ki bunlar: Toplumdaki güvenlik ve güvenlik düzeyi, ulusal ve uluslararası çatışmanın boyutu ve militarizasyon derecesidir. Faktörler ülke içindeki şiddet ve suç seviyeleri, ülke içindeki ve dışındaki askeri harcamalar ve savaşlardır. Küresel Barış İndeksinde 163 devlet yer alırken genel olarak İzlanda, Danimarka, Avusturya, Portekiz ve Yeni Zelanda'yı en barışçıl ülkeler; Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Irak'ı en az barışçıl ülkeler olarak sıralanmaktadır (Institute for Economics & Peace. Global Peace Index 2019: Measuring Peace in a Complex World, Sydney, June 2019. Available from: <http://visionofhumanity.org/reports>).

oluşturmuştur (Call, 2008: 1495). Başarısızlığın oluşturulmasında FFP tarafından (FSI, 2019) kullanılan güncellenmiş söz konusu göstergeler şunlardır:

I. Grup: Sosyal Göstergeler (Social+Cross-Cutting Indicators)

- 1) Demografik baskılar (Doğal afetler, çevre sorunları, kirlilik, gıda eksikliği...)
- 2) Mülteciler ve Yerinden Edilmiş İnsanlar
- 3) Harici Müdahale (BM Güçlerinin varlığı, devlet dışı yardım, devlet dışından gelen silahlı müdahale, yaptırımlar...)

II. Grup: Ekonomik Göstergeler (Economic Indicators)

- 4) İstikrarsız Ekonomik Gelişme
- 5) Fakirlik ve Ekonomik Düşüş
- 6) İnsan ve Beyin Göç

III. Grup: Siyasi Göstergeler (Political Indicators)

- 7) Devletin Meşruluğu (Yolsuzluk, hükümetin etkinliği, uyuşturucu ticareti, demokrasinin seviyesi...)
- 8) Kamu Hizmetleri (Suç oranı, okur-yazarlık oranı, alt-yapı, enerjinin güvenilirliği, yollar, internet hizmeti...)
- 9) İnsan Hakları ve Hukuk Devleti

IV. Grup: Güvenlik Göstergeleri (Cohesion Indicators)

- 10) Güvenlik Sistematiği
- 11) Hizipleşmiş Elitler (İktidar mücadeleleri, siyasi rekabet, hileli seçimler, sığınmacılar)
- 12) Grup Sorunları (Ayrımcılık, mezhepsel-dinsel-etnik şiddet...)

Bütün bu çerçeve dahilinde, özellikle devletin iç ve dış egemenliğinde ciddi anlamda sorun yaşanmaya başlanması sonucunda ortaya çıkan problemleri yansıtan göstergeler, diğer bir deyişle iç ve dış egemenlikle doğrudan ilgili göstergeler tez çalışmamızda incelenecektir. Bu bağlamda indeks sıralamasında ilk onda yer alan devletlerin süreç içerisinde iç ve dış istikrarındaki değişim yansıtılmaya çalışılacaktır. İç ve dış egemenlikte yaşanan sorunların ciddi anlamda bir devleti ne ölçüde kırılanlaştırdığı ve dolaylı olarak başarısız bir yapı sergileyip sergilemediği indeksler üzerinden tartışılacaktır.

Çalışmada Yer Alacak Göstergeler: Dış egemenlik bağlamında; dış müdahale (external intervention), mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler (refugees and IDPs) olurken, iç egemenlik bağlamında ; devletin meşruluğu (state legitimacy), İnsan hakları (human rights), güvenlik sistematiği (security apparatus), hizipleşmiş elitler (factionalized elites), grup sorunları (group grievance) göstergeleri değerlendirilecektir.

FSI Puanlarını Yorumlanması: FSI puanları, puan ne kadar düşükse devletselliğin o kadar iyi ya da olumlu olduğu anlayışı ile yorumlanmalıdır. Bu nedenle, daha yüksek bir puanın daha yüksek kararsızlığı göstermesi gibi; azalmış bir puan iyileşme ve daha yüksek göreceli kararlılık anlamına gelmektedir. FSI, bir ülkeye verilen genel puanının (ve gerçekten de gösterge puanlarının) bir ülkenin performansı için önemli ve doğru bir ölçüt olduğunu savunmaktadır. Kıyaslama yoluyla devletlerin içsel ve dışsal boyutlarıyla egemenliklerindeki değişimi görünür hale getiren FSI, devletleri zaman içinde kendisiyle karşılaştırmanın daha faydalı olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle devlet sıralamalarını vurgulamayı mümkün kılmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, yapılan analizler, yalnızca sıralamalardan ziyade zaman içindeki spesifik gösterge puanlarına veya trend çizgilerine daha fazla odaklanmaktadır (FSI, 2019). Nihayetinde, FSI, bir devletin kırılabilirlik ve esneklik seviyelerinin anlaşılmasına katkıda bulunan, devlet kapasiteleri ve karşılaştıkları baskılar hakkında daha fazla şey anlamak için sivil toplum, hükümetler, işletmeler ve uygulayıcılar tarafından daha derin bir yorumlayıcı analize yardımcı olmak açısından bir giriş noktasıdır. Buna göre yayımlanmış olan son FSI’de (2019) verili devlet tiplerine göre puanlamalar ve karşılık verilen renkler aşağıda belirtilmiştir;

- Sürdürülebilir Devlet: 10-30 (Mavi)
- İstikrarlı Devlet: 30-60 (Yeşil)
- Uyarı halindeki Devlet: 60-90 (Sarı)
- Alarm halindeki Devlet:90-120 (Kahverengi)

FFP kuruluşunun yayımladığı indeksleri incelemeye başlamadan önce bölümün başında kısaca dile getirdiğimiz teorik yaklaşımlar ile Schneckender’in belirttiği üç devlet fonksiyonu ve devletsellik tipleri, konunun daha iyi anlaşılması açısından aşağıdaki tabloda, FSI’nde belirtilen devlet tiplerine karşılık gelecek şekilde gösterilmeye çalışılmıştır

Tablo 1: Devletsellik tipleri ve FSI'deki karşılığı

Devlet Tipleri	Devletsellik ve Göstergeler			FFP Index'ine göre devlet tipleri
	Güvenlik	Refah	Meşruiyet	
	<ul style="list-style-type: none">Güvenlik sistematiğiHizipleşmiş elitlerGrup Sorunları	<ul style="list-style-type: none">Ekonomik göstergeler	<ul style="list-style-type: none">Devletin meşruluğuİnsan Hakları	
Konsolide Devlet	+	+ veya +/-	+ veya +/-	Sürdürülebilir Devlet (10-30)
Zayıf Devlet	+/-	A	A	İstikrarlı Devlet(30-60)
İşlemeyen Devlet	-/+	A	A	Uyarı halindeki Devlet(60-90)
Başarısız Devlet	-	- /+veya-	-/+veya-	Alarm halindeki Devlet(90-120)

Kaynak: (Schneckener, 2004: 17)

+ Fonksiyon tam olarak yerine getiriliyor

+/- Fonksiyon sadece yerine getiriliyor

-/+ Fonksiyon kısmen yerine getiriliyor

- Fonksiyon işlevsel değil ya da artık yok

A Bütün kombinasyonlar olabilir

Tablo 1'de anlaşılacağı üzere konsolide¹⁰ devletsellikte ve FSI için sürdürülebilir devlete karşılık gelen söz konusu üç fonksiyonda uzun süreç içerisinde yerine getirilmiştir. Zayıf (FSI için istikrarlı) devletlerde ise meşruiyet-hukuk devletliliği ve refah fonksiyonlarında ciddi eksiklikler

¹⁰Sürdürülebilir devlete karşılık gelen devlet tipini ifade etmek için kullanılan konsolide teriminde kastedilen devlet içerisindeki düşünce ve uygulamaların uzun süreli ve istikrarlı bir şekilde uygulanıp sağlamaştırılmasıdır.

bulunmaktadır. Ancak güvenlik fonksiyonu büyük ölçüde işlevseldir. İşlemeyen devletlerde ise (FSI için uyarı halindeki devlet) şiddet kullanımı ve güvenliğin sağlanabilmesi kısıtlı bir durumdur. Diğer fonksiyonlarda ise idare yeteneği mevcuttur. İşlemeyen devletler dış sınırlarını ve ülke topraklarının tamamını kontrol edemeyebilirler. Son olarak başarısız devlet (FSI için alarm halindeki devlet) üç fonksiyonu da yerine getirememektedir. Gerçek anlamda bir çöküşten bahsedilebilir.

3.4. 2006-2019 Döneminde FSI'de Başarısız Devletler

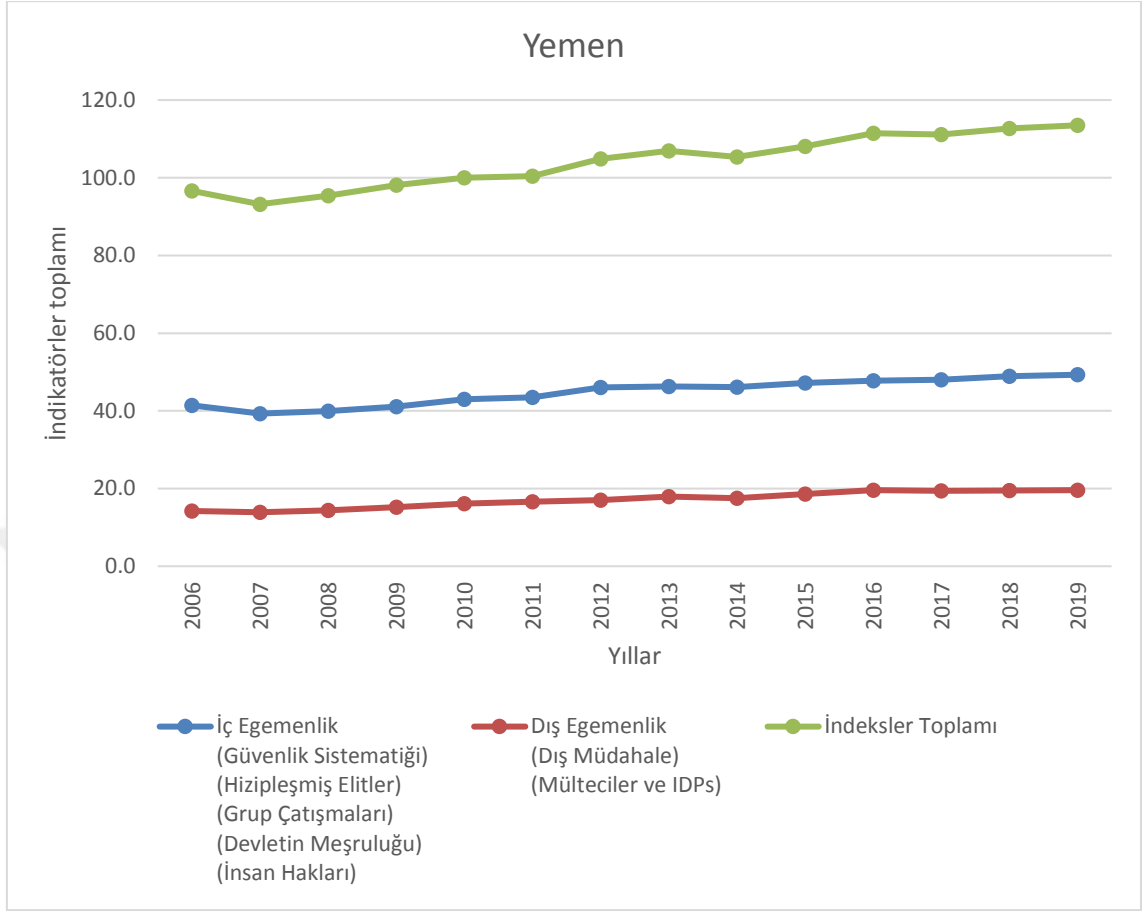
Daha önceki bölümlerde yaptığımız açıklamalarda devletlerin işlevleri ve bu işlevleri uygulama kapasiteleri açısından değişkenlik gösterdiğinden bahsedilmiştir. Günümüzde gelinen noktada sistemde temel işlevlerini dahi yerine getirmekte ciddi sıkıntılar yaşayan devletler, tüm sistemi etkileyecek duruma gelmeden kırılma noktaları arasında belirli ayrımlar yaparak esas sorunlarının ne olduğunu sorgulamak sorunun kaynağına ulaşmak için yol gösterici ve analitik bir çerçeveye oluşturabilmemize yardım etmektedir. Özellikle son dönemde yaşanan siyasi ve askeri gerilimlerde başarısız olarak nitelendirilen devletler ile gelişmiş devletler arasındaki krizler göz önüne alındığında başarısız devlet kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. Yaşanan krizler en düşük ihtimal devletlerin yaşam standartlarının düşmesine neden olurken çatışma ve savaşa doğru uzanan sonuçlar doğurabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında incelenen devletlerin tablo ve grafiklerindeki verilerle; bu devletlerin genel kırılma ve başarısızlık seviyelerinin egemenlik kapasiteleri ile ne oranda paralellik gösterdiği ya da göstermediği analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz için özellikle en kırılma sayılan devletler içerisinde 15 tanesi seçilerek, kırılma seviyeleri ve egemenlikleri arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda FSI'de 2006-2019 yılları yer alan en kırılma 15 ülke, iç ve dış egemenliği etkilediği düşünülen göstergelerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Tablolardan oluşturulan grafiklerle iç ve dış egemenliğin kırılma devletlerde nasıl seyrettiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2: Yemen'in İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Yemen	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	9,0	8,0	8,2	8,4	8,9	9,3	9,7	9,8	9,5	10,0	10,0	9,8	9,9	10,0
Hizipleşmiş Elitler	9,4	9,0	8,9	9,0	9,2	9,3	9,8	9,5	9,4	9,4	9,5	9,5	10,0	10,0
Grup Çatışmaları	7,0	7,3	7,3	7,7	8,2	8,6	9,0	9,0	9,3	9,4	9,5	9,3	9,5	9,6
Devletin Meşruluğu	8,8	7,8	8,0	8,3	8,7	8,6	9,1	9,3	8,9	9,3	9,4	9,7	9,7	9,8
İnsan Hakları	7,2	7,2	7,5	7,7	8,0	7,7	8,4	8,7	9,0	9,1	9,4	9,7	9,8	9,9
Dış Müdahale	7,5	7,2	7,2	7,3	7,8	8,2	8,3	8,7	8,5	9,5	10,0	10,0	10,0	10,0
Mülteciler ve IDPs	6,7	6,7	7,2	7,9	8,3	8,4	8,7	9,2	9,0	9,1	9,6	9,4	9,5	9,6
İç Egemenlik	41,4	39,3	39,9	41,1	43,0	43,5	46,0	46,3	46,1	47,2	47,8	48,0	48,9	49,3
Dış Egemenlik	14,2	13,9	14,4	15,2	16,1	16,6	17,0	17,9	17,5	18,6	19,6	19,4	19,5	19,6
Diğer İndeksler Toplamı	41,0	40,0	41,1	41,8	40,9	40,3	41,9	42,7	41,8	42,3	44,1	43,7	44,3	44,6
İndeksler Toplamı	96,6	93,2	95,4	98,1	100,0	100,4	104,9	106,9	105,4	108,1	111,5	111,1	112,7	113,5

Kaynak : FSI- Fragile States Index

Grafik 1 : Yemen'in İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



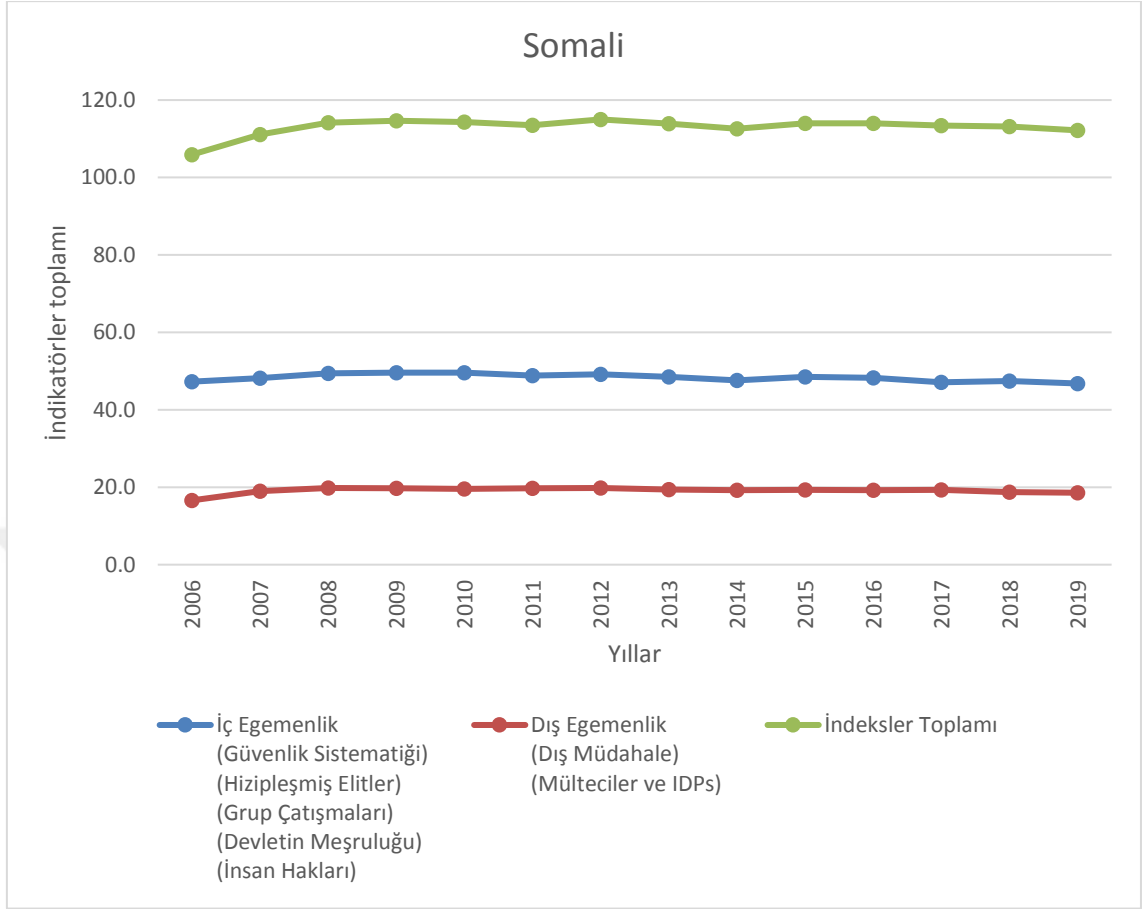
Son yayınlanan FSI (2019) sıralamasında en kırılgan ve başarısız olarak nitelendirilebilecek devlet olarak, toplam 113.5 puanla 1. sırada Yemen yer almaktadır. 2011’de başlayan Arap Baharı protestoları, Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih yönetiminin sonra ermesine yol açmıştır. Ancak 2011 öncesine bakıldığında Yemen hala dünyanın en kırılgan 25 devleti arasında yer almaktaydı. FSI’deki puanların yükselmesine yol açan kırılganlık, Yemen’in sonraki süreçte içerde egemenlik kontrolünü sağlama yeteneğini zayıflatmış ve iç savaşa girmek kaçınılmaz olmuştur. Yemen’in FSI’nde yükselişi, uzun süren iç savaş ve insani krizlerin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir (Murphy, 2019: 17-18). Yemen iç savaşında Suudi Arabistan öncülüğünde dört yıldır süren askeri operasyonlar ve İran müdahaleleri söz konusudur. Krizin iç savaşa dönüştüğü 2014 yılı sonrası yaklaşık 29 milyonluk nüfusa sahip Yemen’de 22 milyon insan, yardıma muhtaç hale gelmiştir. 3,4 milyon Yemenli yerinden edilerek mülteci durumuna düşmüştür. Buna paralel olarak insan ticareti ve yasadışı faaliyetlerde artış söz konusu olmuştur. Bu durum grafikte görüldüğü gibi 2011’den sonra ciddi artış gösteren dış ve iç egemenliği ilgilendiren gösterge puanlarının artmasına neden olmuş ve devlet kırılganlığı ciddi ölçüde artmıştır (Domazeti, 2019: 39-41). Yemen güvenlik sistematiği, hizipleşmiş elitler ve dış müdahale göstergelerinde tam puan almıştır. Diğer göstergelerde de kötü bir artış söz konusuysen, iç ve dış egemenliğinin kontrolünü sağlayamadığı grafikte göze çarpmaktadır.

Tablo 3: Somali'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Somali	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,7	9,4	9,7	9,7	9,4	9,7	9,6
Hizipleşmiş Elitler	9,8	10,0	10,0	10,0	10,0	9,8	9,8	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Grup Çatışmaları	8,0	8,5	9,5	9,7	9,7	9,5	9,6	9,3	9,3	9,5	9,4	8,9	9,0	8,9
Devletin Meşruluğu	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,8	9,9	9,5	9,1	9,3	9,5	9,3	9,1	9,0
İnsan Hakları	9,5	9,7	9,9	9,9	9,9	9,7	9,9	10,0	9,8	10,0	9,7	9,5	9,6	9,3
Dış Müdahale	8,5	10,0	10,0	9,8	9,6	9,7	9,8	9,4	9,2	9,5	9,5	9,3	9,1	9,2
Mülteciler ve IDPs	8,1	9,0	9,8	9,9	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,8	9,7	10,0	9,7	9,4
İç Egemenlik	47,3	48,2	49,4	49,6	49,6	48,8	49,2	48,5	47,6	48,5	48,3	47,1	47,4	46,8
Dış Egemenlik	16,6	19,0	19,8	19,7	19,6	19,7	19,8	19,4	19,2	19,3	19,2	19,3	18,8	18,6
Diğer İndeksler Toplamı	42,0	43,9	45,0	45,4	45,1	45,0	46,0	46,0	45,8	46,2	46,5	47,0	47,0	46,8
İndeksler Toplamı	105,9	111,1	114,2	114,7	114,3	113,5	115,0	113,9	112,6	114,0	114,0	113,4	113,2	112,2

Kaynak: FSI- Fragile States Index

Grafik 2 : Somali'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



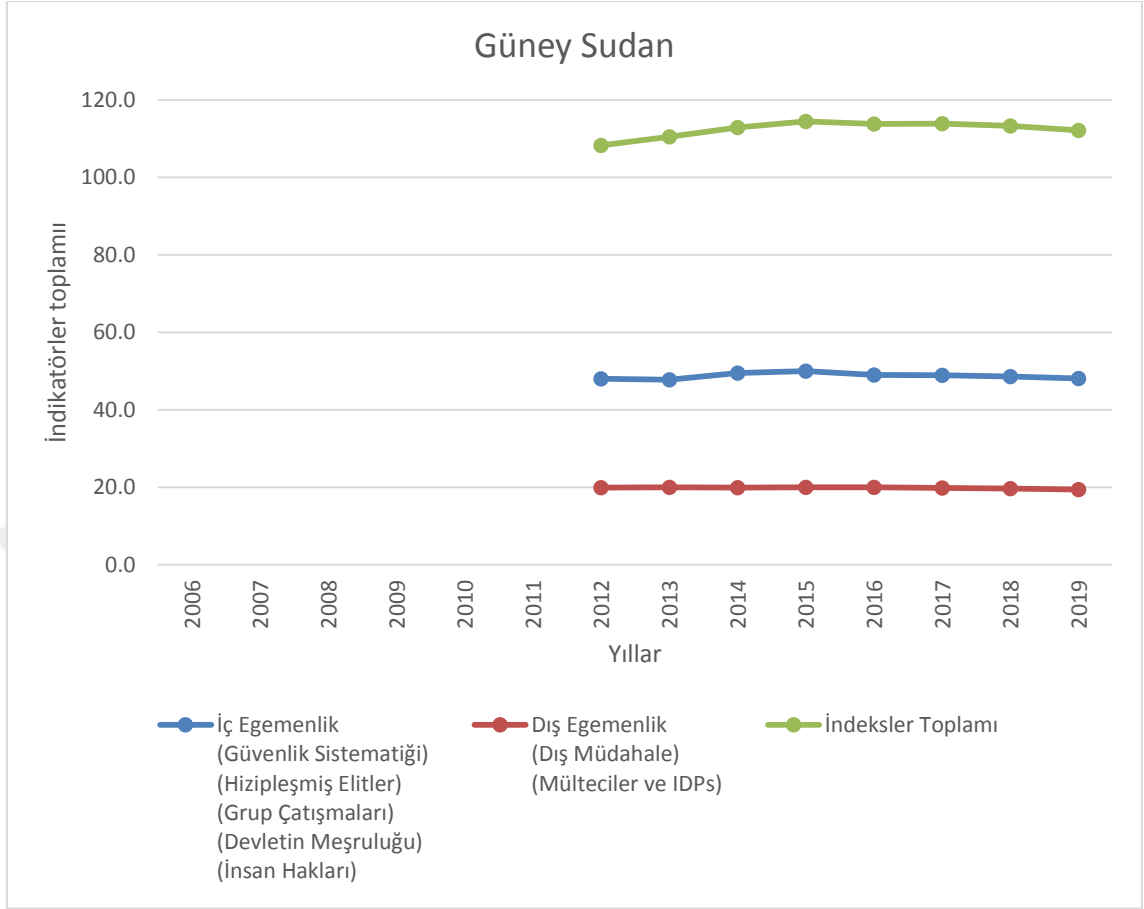
Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde yaşanan su kıtlığı, doğal afetler ve zorla göç ile bağlantılı küresel baskılar artarken, bölgedeki devletlerin kendine özgü kırılabilirlikleri ile başa çıkmakta; çok taraflı kalkınma ve finansal kurumlar, insani yardım kuruluşları zorlanmakta ve yeni politika ve kılavuzlar geliştirmektedirler. Bu bağlamda birçok zorluğun aynı anda yaşandığı yer olarak Somali göze çarpmaktadır. Somali kırılabilirliğin sembolü olarak genelde FSI'nin ilk sıralarında yer almıştır. Somali, 13 yıl boyunca en kırılabilir ilk üç devlet arasında inatla kalmıştır. 2019 FSI'daki toplam 112.2 puan, 2007'den bu yana 111.1'i aştığı zamandan beri neredeyse hiç değişmemiştir. Bununla beraber Federal Geçiş Hükümetine karşı kurulan Eş Şebab (Al-Shabaab) silahlı örgüt ülkedeki şiddeti artırmıştır. 2011 yılında örgüt, Güney Somali'nin çoğunu kontrol altına almıştır. Bu arada kuraklık ve açlıktan dolayı 200.000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir. İç savaş nedeniyle altyapısı ciddi anlamda zarar gören Somali'nin içerideki kırılabilir otoritesi grafikte de görüldüğü dışarıya muhtaç bir hale gelmiştir. Toparlanmaya çalışan Somali yeni bir federal hükümet kurmuş ve su ve insani meselelerde daha etkili olmaya başlamıştır. Hala eksiklikler olsa da ortaklık ve eşgüdüm için bir giriş noktası olarak, bir Federal Hükümetin varlığı insani müdahalenin daha etkili olmasını sağlamıştır (Haken, 2019: 23-24). Grup şikayetleri ve ekonomik göstergeleri konusunda biraz iyileştiği görülen Somali'nin diğer gösterge puanları 9'da kalmaktadır.

Tablo 4: Güney Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Güney Sudan	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	9,7	9,6	9,9	10,0	10,0	10,0	10,0	9,7
Hizipleşmiş Elitler	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10,0	9,8	10,0	10,0	9,7	9,7	9,7	9,7
Grup Çatışmaları	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10,0	10,0	10,0	10,0	9,9	9,7	9,7	9,4
Devletin Meşruluğu	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	9,1	9,1	9,7	10,0	9,7	10,0	10,0	10,0
İnsan Hakları	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	9,2	9,3	9,9	10,0	9,7	9,5	9,2	9,3
Dış Müdahale	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10,0	10,0	9,9	10,0	10,0	9,8	9,6	9,4
Mülteciler ve IDPs	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	9,9	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
İç Egemenlik	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	48,0	47,8	49,5	50,0	49,0	48,9	48,6	48,1
Dış Egemenlik	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	19,9	20,0	19,9	20,0	20,0	19,8	19,6	19,4
Diğer İndeksler Toplamı	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	40,4	42,7	43,5	44,5	44,8	45,2	45,1	44,7
İndeksler Toplamı	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	108,3	110,5	112,9	114,5	113,8	113,9	113,4	112,2

Kaynak:FSI- Fragile States Index

Grafik 3: Güney Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



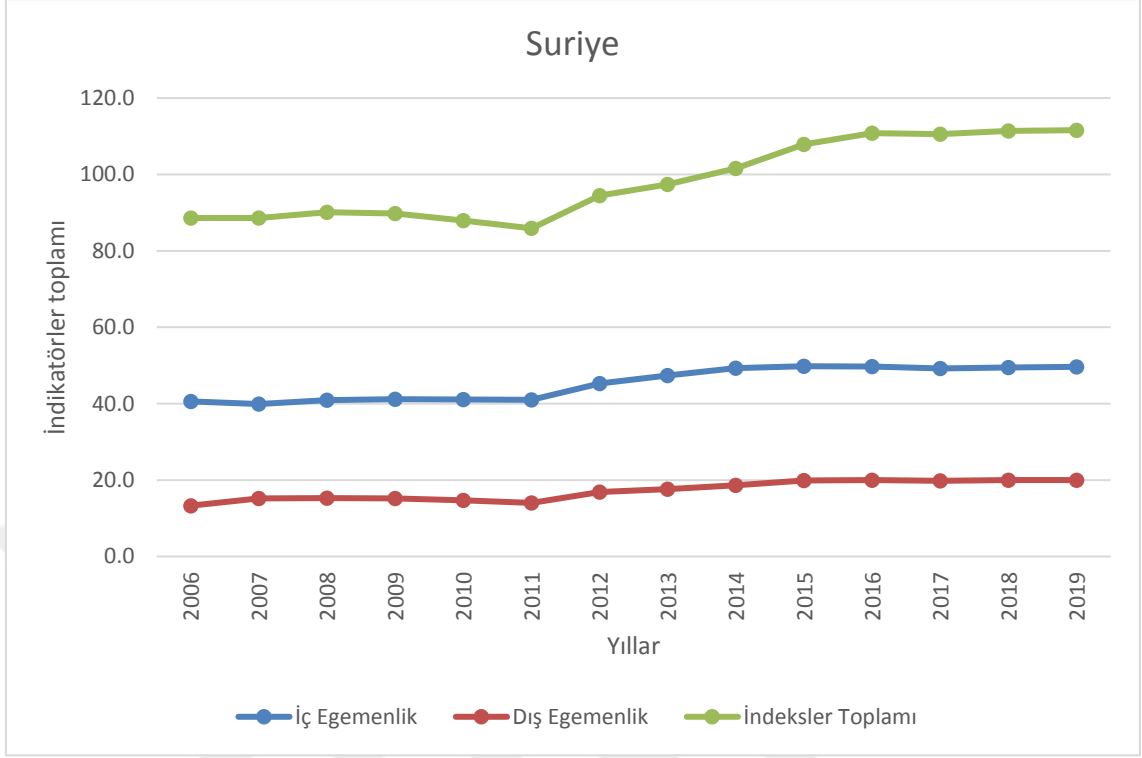
2011'de bağımsızlığını kazanan Güney Sudan'da 1983-2005 yılları arasında Kuzey-Güney çatışması ile 2 milyondan fazla insan ölmüştür. Yüz binlerce göç ettirilmiş kişiye ek olarak, imha edilmiş mülk, altyapı ve ekonomik kriz ile ülkedeki yıkım, yıllarca süren mücadele ile birlikte şiddetlenen toplumda derinlemesine kökleşmiş ayrılmalara neden olmuştur (Haken ve Taft, 2013: 23). Ülke iki etnik grubu oluşturan "Dinka" ve "Nuer"lerin çatışmasına sahne olmuştur. Bağımsızlığın elde edilmesi ardından başlayan etnik kökenli iç savaşta 400.000'den fazla kişi daha hayatını kaybetmiştir. Ayrıca milyonlarca kişi yaşam alanlarını terk etmiş ya da mülteci konumuna düşmüştür. İç savaşın neden olduğu göç, insan hakkı ihlalleri, yoksulluk, Ebola tehdidi ülkeyi dış müdahaleye açık hale getirmiştir. Çatışan taraflar 2018 yılında ateşkes (Orakçı, 2019) konusunda anlaşmış olsa da tablo değerlerine bakıldığında durumun iç açıcı olmadığı görülmektedir. Çatışmaların sürekli yaşandığı yer olarak istikrarsızlık her alanda kendini göstermiştir. Güney Sudan'da bölünme sonrası ekonomik kriz yaşanırken, iç savaş devam etmiştir. Dolayısıyla bağımsızlığını yakın zamanda kazanan devlet, içeride ayakta duramazken dış müdahaleye her konuda açık olmuştur (Haken ve Taft, 2013: 24). Son yayınlanan FSI'de 112.2 puan olarak listede 3.sırada yer almıştır. Güney Sudan devlet otoritesinin genişletilmesi ve güçlendirilmesi; hesap verilebilirlik, insan haklarının korunması arasında kaçınılmaz gerilimler ve siyasi çatışma süreci oluşturmuş, kırılganlığı ileri seviyeye taşımıştır.

Tablo 5: Suriye'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Suriye	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	7,5	7,4	7,6	7,8	7,6	7,5	8,5	9,8	10,0	10,0	10,0	9,8	9,9	9,8
Hizipleşmiş Elitler	7,1	7,5	7,7	7,8	7,8	7,9	8,7	9,2	9,6	9,9	9,9	9,9	9,9	9,9
Grup Çatışmaları	8,0	8,0	8,0	8,2	8,3	8,7	9,2	9,3	10,0	10,0	10,0	9,8	9,9	10,0
Devletin Meşruluğu	9,0	8,5	8,8	8,8	8,6	8,3	9,5	9,6	9,8	9,9	10,0	9,9	9,9	9,9
İnsan Hakları	9,0	8,5	8,8	8,6	8,8	8,6	9,4	9,5	9,9	10,0	9,8	9,8	9,9	10,0
Dış Müdahale	6,2	6,3	6,3	6,0	5,8	5,5	7,9	8,1	8,6	9,9	10,0	10,0	10,0	10,0
Mülteciler ve IDPs	7,1	8,9	9,0	9,2	8,9	8,5	9,0	9,5	10,0	10,0	10,0	9,8	10,0	10,0
İç Egemenlik	40,6	39,9	40,9	41,2	41,1	41,0	45,3	47,4	49,3	49,8	49,7	49,2	49,5	49,6
Dış Egemenlik	13,3	15,2	15,3	15,2	14,7	14,0	16,9	17,6	18,6	19,9	20,0	19,8	20,0	20,0
Diğer İndeksler Toplamı	34,7	33,5	33,9	33,4	32,1	30,9	32,3	32,4	33,7	38,2	41,1	41,6	41,9	42,0
İndeksler Toplamı	88,6	88,6	90,1	89,8	87,9	85,9	94,5	97,4	101,6	107,9	110,8	110,6	111,4	111,6

Kaynak:FSI-Fragile State Index

Grafik 4: Suriye'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



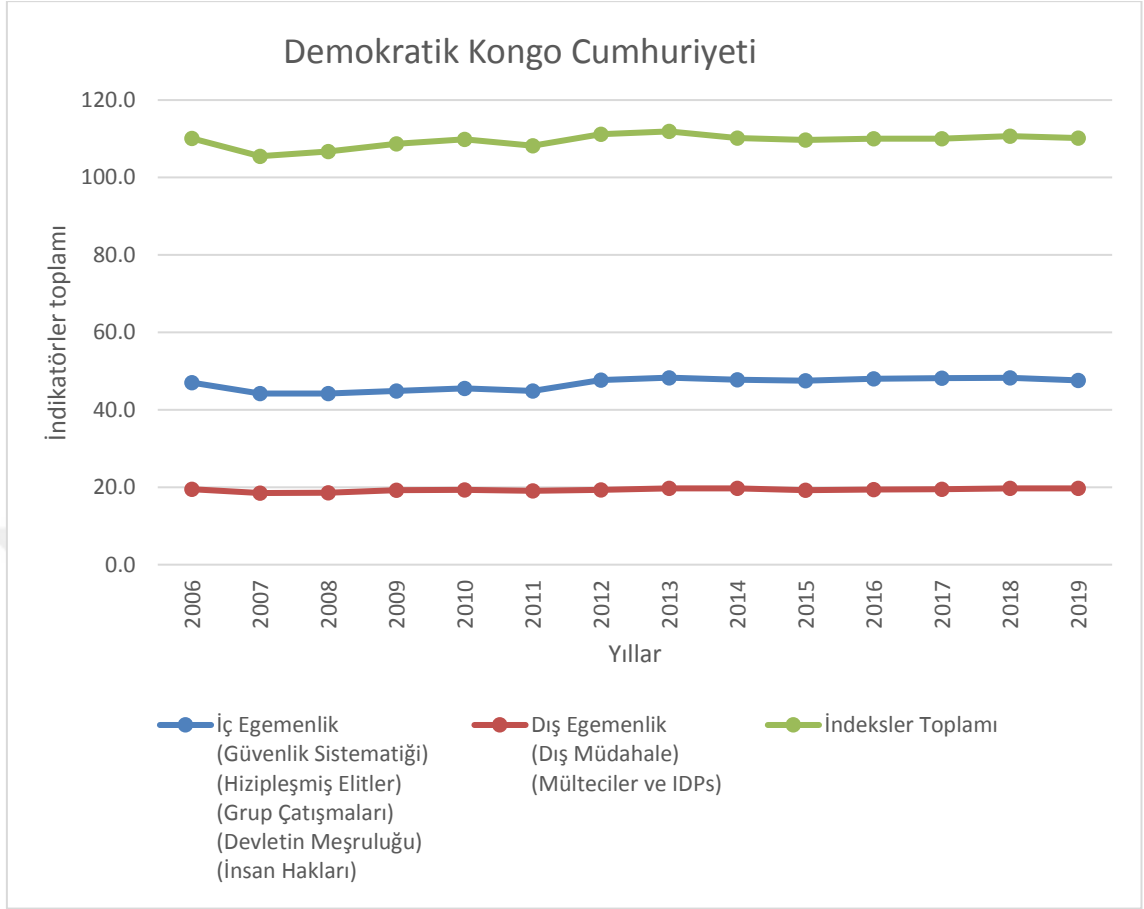
Arap Baharı'nın etkisi ile 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı dünyanın ilgi odağı olmuş zamanla ülke sınırlarını aşan bir boyuta gelmiştir. Özellikle devam eden mülteci sorunu uluslararası toplumu ciddi anlamda etkilemiş, küresel aktörler sürece dahil olmuş ve kutuplaşmalar meydana gelmiştir. Dolayısıyla yaşanan iç çatışmanın kelebek etkisi oluşturması, dış müdahaleleri artırmış devletin istikrarlı bir şekilde kendi otoritesini oluşturmasına engel olmuş ve her anlamda kırılganlığını artmıştır (Özdemir, 2016: 81). Grafikte de görüldüğü gibi 2011 yılından itibaren egemenlik göstergeleri artış göstermiştir. Suriye hala iç çatışmaların devam ettiği ve dış müdahalelerin odağında olan bir süreç içerisinde. Dünya Bankası ve BM ajanslarına göre 2011'de başlayan Suriye'deki çatışmalardan dolayı 400,000'den fazla insan ölmüştür. 6 milyon insan yerinden edilmiş, 5 milyon insan yurt dışına sığınmak istemektedir. Rusya ve İran'ın desteğiyle Suriye hükümeti, sivillere ve sivil altyapıya yönelik kasıtlı ve ayırım gözetmeyen saldırılar gerçekleştirmiştir. BM Soruşturma Komisyonu; Lübnan, Ürdün ve Türkiye de dahil olmak üzere komşu ülkeler, büyük mülteci girişlerini yasadışı idari, yasal ve hatta fiziksel engellerle engellemeye çalışmıştır. Suriyeli ve Türk sınırındaki görevliler, sınırı geçmeye çalışan kaçakçıları, eylül ayında üç yaşındaki bir çocuğun ölümcül şekilde vurulması dahil, raporlar tutmaya devam ettiği bildirilmiştir. (Human Rights Watch Report, 2018: 525-534). Bu bağlamda Suriye insan hakları, mülteciler ve dış müdahale, grup çatışmaları göstergelerinde tam puan almış, toplamda 111.5 puanla son yayınlanan FSI'nde 4. sırada yer almıştır.

Tablo 6: DKC'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Demokratik Kongo Cumhuriyeti	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	9,8	9,6	9,6	9,7	9,8	9,6	9,7	10,0	9,4	9,5	9,2	9,0	9,1	8,8
Hizipleşmiş Elitler	9,6	8,6	8,6	8,7	8,9	8,8	9,5	9,5	9,5	9,5	9,8	9,8	9,8	9,8
Grup Çatışmaları	9,1	8,8	8,8	8,9	8,6	8,3	9,3	9,4	9,6	9,5	9,7	10,0	10,0	10,0
Devletin Meşruluğu	9,0	8,3	8,3	8,6	8,8	9,0	9,5	9,6	9,3	9,0	9,3	9,6	9,6	9,4
İnsan Hakları	9,5	8,9	8,9	9,0	9,4	9,2	9,7	9,8	10,0	10,0	10,0	9,8	9,8	9,6
Dış Müdahale	10,0	9,6	9,4	9,6	9,7	9,5	9,6	9,7	9,8	9,8	9,7	9,5	9,7	9,7
Mülteciler ve IDPs	9,5	8,9	9,2	9,6	9,6	9,6	9,7	10,0	9,9	9,4	9,7	10,0	10,0	10,0
İç Egemenlik	47,0	44,2	44,2	44,9	45,5	44,9	47,7	48,3	47,8	47,5	48,0	48,2	48,3	47,6
Dış Egemenlik	19,5	18,5	18,6	19,2	19,3	19,1	19,3	19,7	19,7	19,2	19,4	19,5	19,7	19,7
Diğer İndeksler														
Toplamı	43,6	42,8	43,9	44,6	45,1	44,2	44,2	43,9	42,7	43,0	42,6	42,3	42,7	42,9
İndeksler Toplamı	110,1	105,5	106,7	108,7	109,9	108,2	111,2	111,9	110,2	109,7	110,0	110,0	110,7	110,2

Kaynak:FSI-Fragile State Index

Grafik 5: DKC'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



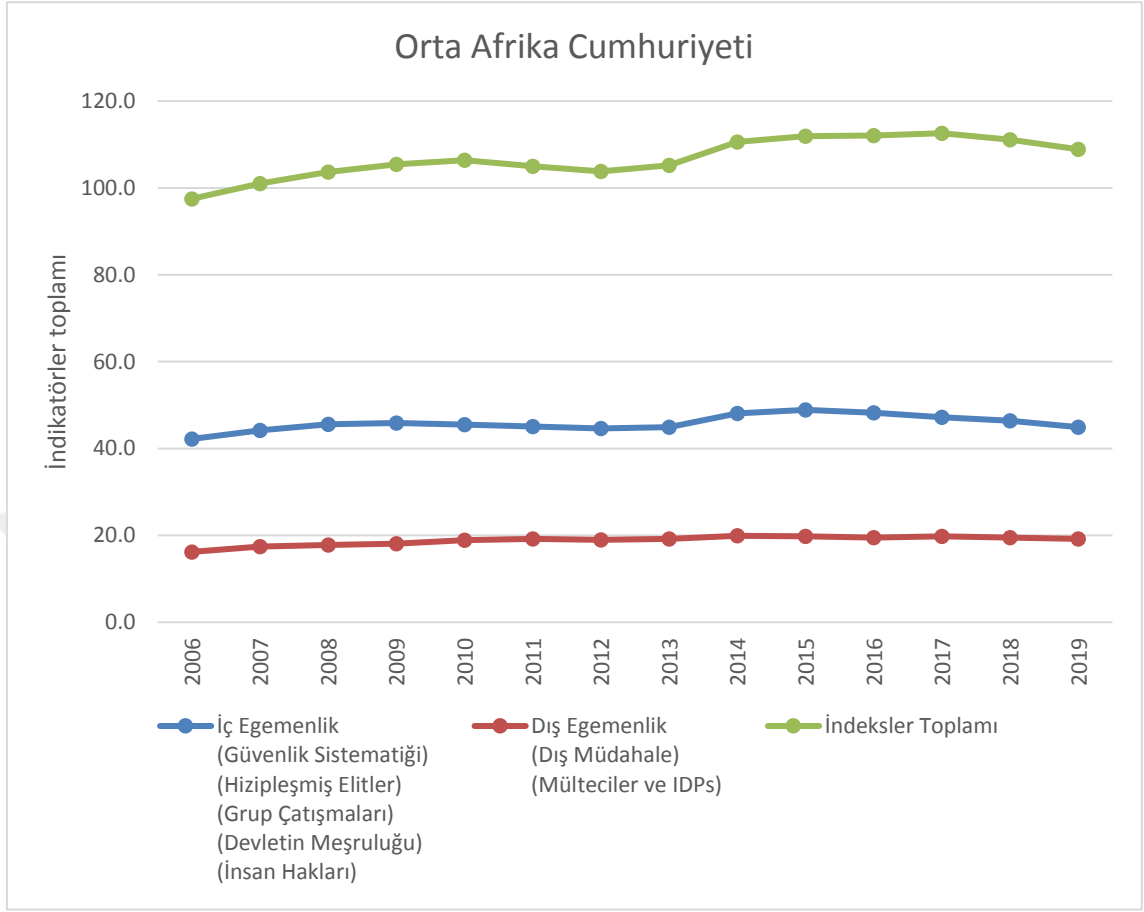
Afrika kıtasında nüfus oranı yüksek olan devletlerden biri olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC) dünyanın en yoksul ülkeleri arasındadır. Yoksulluğun nedeni sadece ayrılıkçı örgütler değil, yüksek doğurganlığın olması, bulaşıcı hastalıklar (kolera, AIDS, sıtma), suç oranlarının yüksek olması ve yaşanan yolsuzluklardır. Tartışmalı 2011 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından kaynak bakımından zengin DKC, devlet kapasitesi ve meşruiyeti konusunda sorunlar yaşamaktadır. Ülkenin geniş kaynaklarına rağmen, gıda güvenliği sorunları ve yoksulluk protestoları ülkeye olan güveni azaltmaktadır. Yolsuzluğa da maruz kalan DKC’de zayıf bir devlet otoritesi ve kamu sektörünün, temel hizmetlerini sağlayamaması sosyal ve politik reformları daha acil hale getirmektedir. Kapasite yetersizliğine ek olarak, Kongolu güvenlik güçlerinin yetersizliği, insan hakları ihlallerinin artmasına neden olmuştur (FSI, 2011: 11). Özellikle Uganda ve Ruanda’dan destek aldığı düşünülen M23 (DKC ordusundan ayrılan askerlerin oluşturduğu isyancı grup) olarak bilinen grup sivil nüfusa saldırılarda bulunmuştur. Saldırılardan dolayı binlerce kişi yerinden edilmiştir. Her türlü cinsel şiddetin yaşanmasından dolayı DKC *tecavüzün başkenti* olarak nitelendirilmiştir (FSI, 2013: 16). Genel güvenlik durumunda günümüze doğru çok az iyileşme gerçekleşse de insan haklarının suistimalleri devam etmektedir. 2012’den sonra FSI’de benzer puanlarla devam eden DKC 2019’da 110.2 puanla 5.sırada yer almıştır.

Tablo 7: CAR'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

OrtaAfrika Cumhuriyeti	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	8,9	8,9	9,4	9,6	9,7	9,7	9,6	9,7	9,9	9,8	9,2	9,0	9,1	8,6
Hizipleşmiş Elitler	8,0	9,3	9,4	9,5	9,1	9,1	9,1	9,1	9,7	10,0	10,0	9,7	9,7	9,4
Grup Çatışmaları	8,8	8,8	8,9	8,6	8,9	8,6	8,5	8,5	9,5	9,6	9,3	9,1	8,8	8,3
Devletin Meşruluğu	9,0	9,0	9,2	9,3	9,0	9,1	8,9	9,0	9,5	9,5	9,8	9,7	9,4	9,1
İnsan Hakları	7,5	8,2	8,7	8,9	8,8	8,6	8,5	8,6	9,5	10,0	9,9	9,7	9,4	9,5
Dış Müdahale	8,5	9,0	9,0	9,1	9,6	9,6	9,3	9,4	9,9	9,8	9,5	9,8	9,5	9,2
Mülteciler ve IDPs	7,7	8,4	8,8	9,0	9,3	9,6	9,7	9,8	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
İç Egemenlik	42,2	44,2	45,6	45,9	45,5	45,1	44,6	44,9	48,1	48,9	48,2	47,2	46,4	44,9
Dış Egemenlik	16,2	17,4	17,8	18,1	18,9	19,2	19,0	19,2	19,9	19,8	19,5	19,8	19,5	19,2
Diğer İndeksler Toplamı	39,1	39,4	40,3	41,4	42,0	40,7	40,2	41,1	42,6	43,2	44,4	45,6	45,2	44,8
İndeksler Toplamı	97,5	101,0	103,7	105,4	106,4	105,0	103,8	105,2	110,6	111,9	112,1	112,6	111,1	108,9

Kaynak: FSI-Fragile State Index

Grafik 6: CAR'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



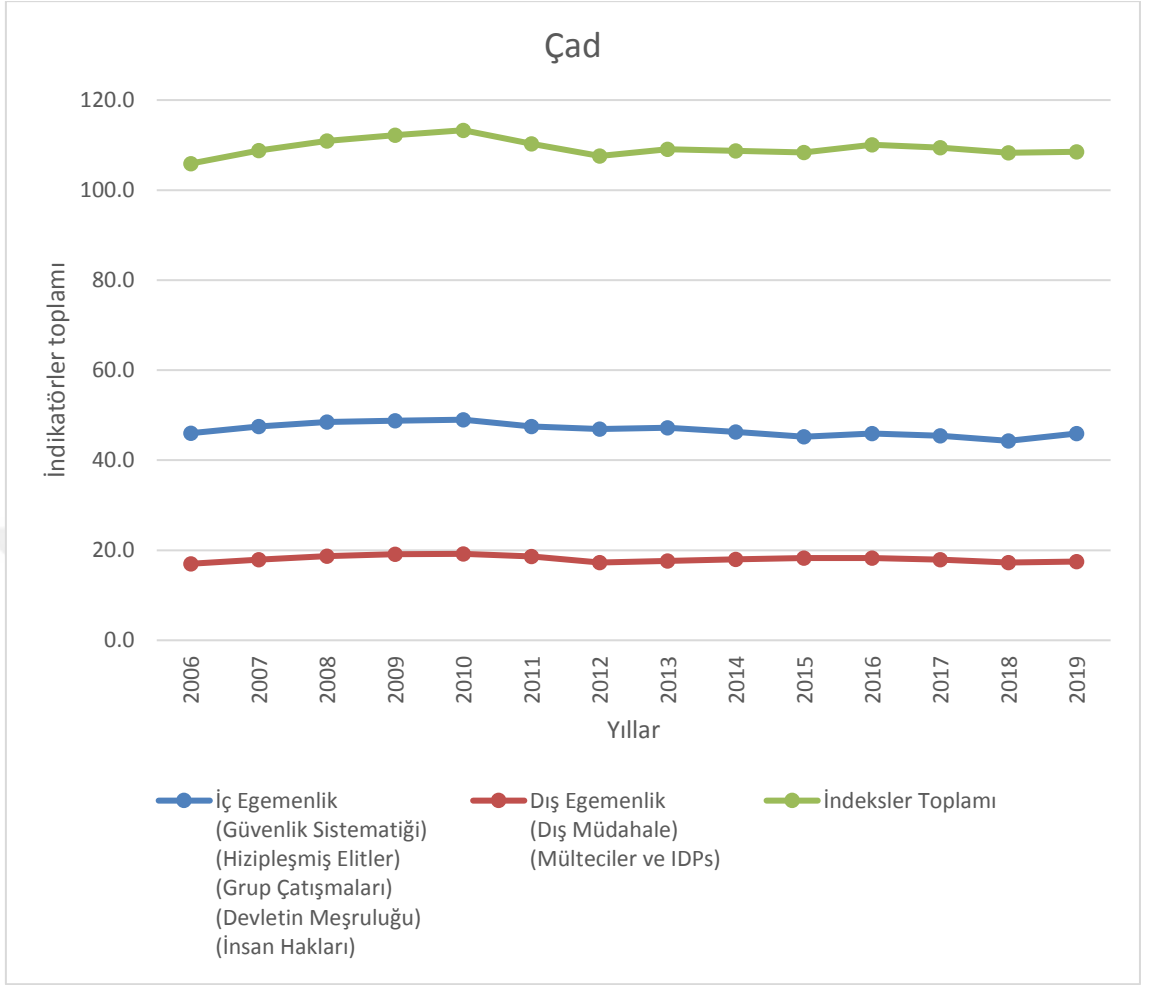
CAR'ın (Orta Afrika Cumhuriyeti) insanları 1960'ta Fransa'dan bağımsızlık kazandığından bu yana en çetin şiddet, yoksulluk ve sömürü döngüsünü yaşamıştır. Kaynak bakımından zengin topraklara sahip olan ulus, bölge komşularının istikrarsızlığından etkilenmiştir (Sudan, Güney Sudan, DKC, Kongo Cumhuriyeti, Çad, Kamerun) (Blyth ve Haken, 2015: 18). Hakim güvensizliğin itici güçlerinden biri, bu komşu ülkelerdeki isyancıların varlığıdır. 2013 ve 2014 yıllarında CAR, ülkenin en büyük şiddetine sahne olmuştur. Savaş, çoğunlukla Müslüman Selefi isyancıları ve hükümet güçleri arasında çıkmıştır. Selefi karşıtı milislerin oluşması ve ülke genelinde Müslüman topluluklara karşı vahşet yapmaya başlamasıyla çatışmalar şiddetlenmiştir. Özellikle 2014 yılında yüz binlerce insan yerinden edilmiş, binlerce insan ölmüştür. 12 binden fazla BM barış gücü birliği görevlendirilmiş ve GSYİH büyümesi düşüş yaşanmıştır. Temmuz 2014'e kadar CAR'da 535.000 kişi yerinden edildiği tespit edilmiştir. Nüfusun ülkeden kaçamaması; bunun yoksulluk, iç güvensizlik veya sınır ötesi kısıtlamalar nedeniyle olup olmadığı, ülkenin karşılaştığı zorlukların ciddiyetini vurgulamaktadır. CAR uzun zamandan beri kırılğan, darbelerle dolu, isyanlarla dolu ve bölgesel ihtilaflar grafik ve tablo değerlerinde kendini göstermektedir (Blyth ve Haken, 2015: 19). Başlarda yayınlanan FSI'de daha iyi sıralamalara sahipken, son yayınlanan FSI'nde CAR 108.9 puanla 6. sırada yer almaktadır.

Tablo 8: Çad'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Çad	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	9,4	9,6	9,8	9,9	9,9	9,2	8,9	9,4	9,1	8,8	9,1	9,4	9,5	9,5
Hizipleşmiş Elitler	9,5	9,7	9,8	9,8	9,8	9,8	9,8	9,5	9,8	9,5	9,8	9,8	9,5	9,8
Grup Çatışmaları	8,5	9,5	9,7	9,8	9,8	9,4	9,1	8,8	8,5	8,2	8,5	8,0	7,7	8,2
Devletin Meşruluğu	9,5	9,5	9,7	9,8	9,9	9,8	9,8	9,7	9,4	9,3	9,2	9,1	8,8	9,6
İnsan Hakları	9,1	9,2	9,5	9,5	9,6	9,3	9,3	9,8	9,5	9,4	9,3	9,1	8,8	8,8
Dış Müdahale	8,0	9,0	9,5	9,7	9,7	9,1	7,8	7,9	8,2	8,3	8,5	8,3	8,0	8,0
Mülteciler ve IDPs	9,0	8,9	9,2	9,4	9,5	9,5	9,5	9,7	9,8	10,0	9,8	9,6	9,3	9,5
İç Egemenlik	46,0	47,5	48,5	48,8	49,0	47,5	46,9	47,2	46,3	45,2	45,9	45,4	44,3	45,9
Dış Egemenlik	17,0	17,9	18,7	19,1	19,2	18,6	17,3	17,6	18,0	18,3	18,3	17,9	17,3	17,5
Diğer İndeksler Toplamı	42,9	43,4	43,7	44,3	45,1	44,2	43,4	44,3	44,4	44,9	45,9	46,1	46,7	45,1
İndeksler Toplamı	105,9	108,8	110,9	112,2	113,3	110,3	107,6	109,1	108,7	108,4	110,1	109,4	108,3	108,5

Kaynak: FSI-Fragile State Index

Grafik 7: Çad'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



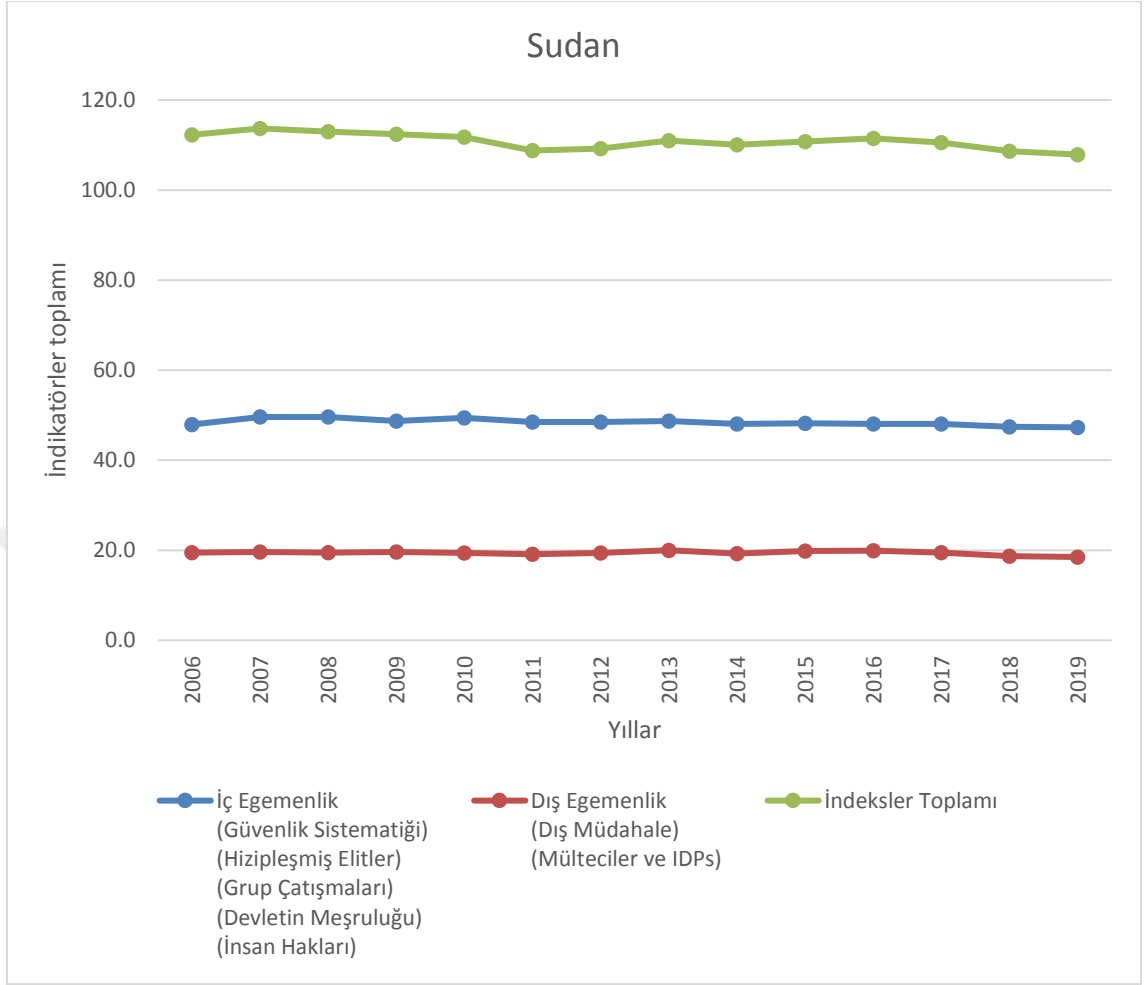
Bölgesel ve yerel istikrarsızlık nedeniyle tehdit altında olan Çad, sınır ötesindeki sudanlı milislerin desteğini alan silahlı örgütlerle mücadele etmektedir. Bölgede insani krizler yaşanması ve su kaynaklarının kıtlığı baskıları artırmaktadır. Mülteci ve IDPs (yerinden edilmiş kişiler) sayısının giderek artması bölgenin her anlamda yetersiz olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda devlet başkanlarının yolsuzluğa karışması ülke içindeki çatışmayı artırmıştır (FSI, 2011: 11).2006-2014 arasında FSI'de çok fazla değişiklik yaşamayan Çad, kaynak eksikliği ve kurak bir iklimi olmasından dolayı yoksullaşmıştır. Yoksullaşan ülkede mülteci sayısının artması ülke içindeki baskı ve şiddeti artırmış hükümet otoritesi zayıflamıştır. (FSI, 2014: 20) Son yayınlan FSI'nde Çad, 108.5 puanla 7.sırada yer almıştır.

Tablo 9: Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Sudan	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	9,8	9,9	9,8	9,7	9,8	9,6	9,7	9,8	9,6	9,5	9,2	9,0	8,7	8,4
Hizipleşmiş Elitler	9,1	9,7	9,9	9,5	9,9	9,9	9,9	10,0	10,0	9,8	10,0	9,7	9,7	9,7
Grup Çatışmaları	9,7	10,0	10,0	9,9	9,9	9,9	10,0	10,0	9,9	9,7	9,8	10,0	10,0	10,0
Devletin Meşruluğu	9,5	10,0	10,0	9,8	9,9	9,4	9,5	9,6	9,3	9,6	9,8	9,8	9,7	9,8
İnsan Hakları	9,8	10,0	9,9	9,8	9,9	9,7	9,4	9,3	9,3	9,6	9,3	9,6	9,3	9,4
Dış Müdahale	9,8	9,8	9,9	9,8	9,6	9,5	9,5	10,0	9,6	9,8	9,9	9,7	9,2	8,9
Mülteciler ve IDPs	9,7	9,8	9,6	9,8	9,8	9,6	9,9	10,0	9,7	10,0	10,0	9,8	9,5	9,6
İç Egemenlik	47,9	49,6	49,6	48,7	49,4	48,5	48,5	48,7	48,1	48,2	48,1	48,1	47,4	47,3
Dış Egemenlik	19,5	19,6	19,5	19,6	19,4	19,1	19,4	20,0	19,3	19,8	19,9	19,5	18,7	18,5
Diğer İndeksler Toplamı	44,9	44,5	43,9	44,1	43,0	41,2	41,3	42,3	42,7	42,8	43,5	43,0	42,5	42,1
İndeksler Toplamı	112,3	113,7	113,0	112,4	111,8	108,8	109,2	111,0	110,1	110,8	111,5	110,6	108,7	108,0

Kaynak: FSI-Fragile State Index

Grafik 8: Sudan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



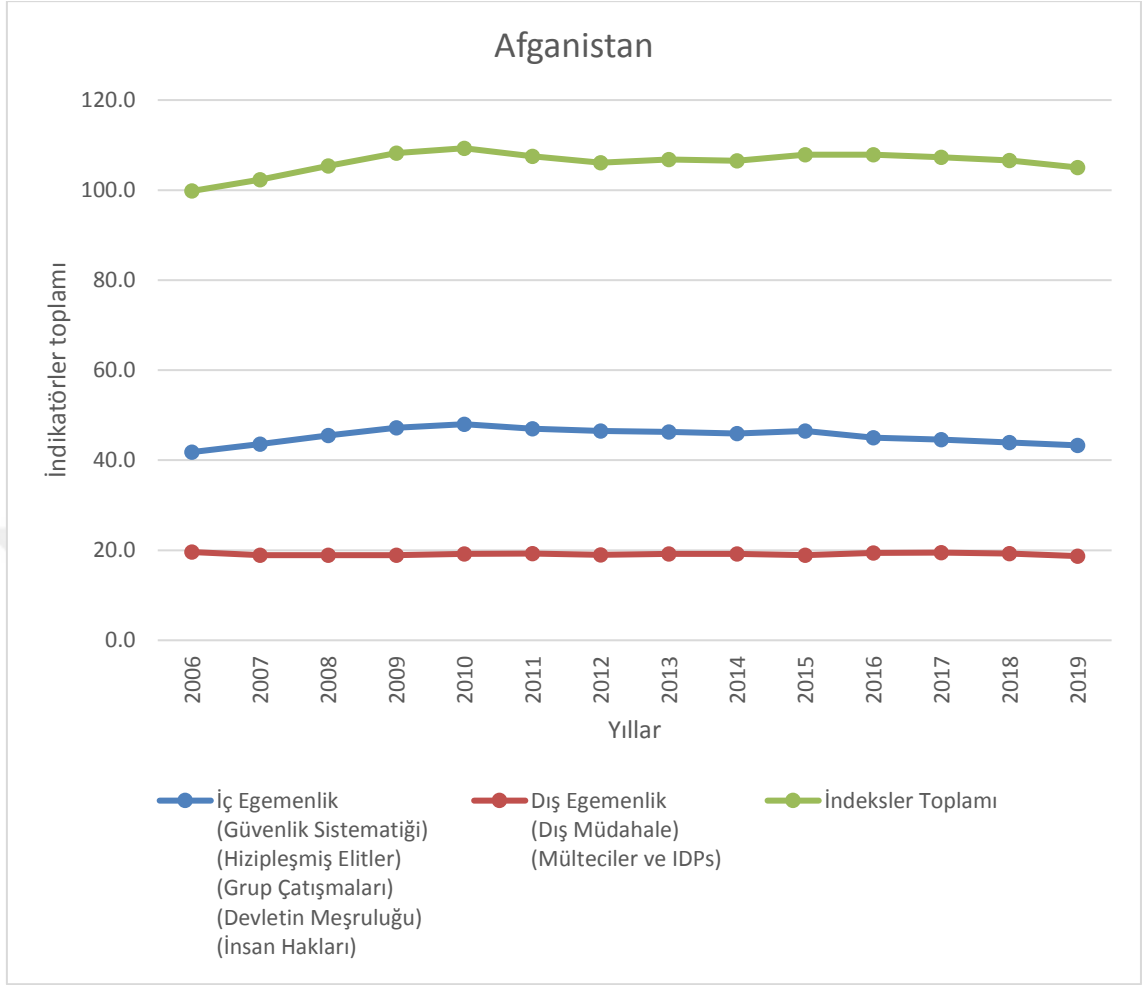
Sudan, FSI'nin yayınlanmasından bu yana çok az gelişme göstermiş ve iki kere üst üste en kırılgan devlet olmuştur. Nitekim Sudan, ülke genelinde yaygın etnik, dini ve siyasi silahlı çatışmalarla beslenen siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarında büyük ölçüde istikrarsızlıkla karşı karşıya kalan bir ülke olmuştur. Güney Sudan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle yaşanan çatışma hala devam etmektedir. Tüm taraflarca işlenen insan hakları ihlalleri iddiaları ve dahası, ülkenin siciline zarar vermeye devam etmektedir. Bu ve diğer önemli konular; Sudan'ın halkını korumak ve büyük çapta reform yapmak isteyen daha güçlü, daha meşru bir hükümete duyduğu büyük ihtiyacı vurgulamaktadır (Umana, 2012: 16). İç savaşın yaşattığı insani krizler ve mülteciler göz önüne alındığında Sudan'ın dışarıdan gelen müdahaleler yüksek ve egemenliği grafikte görüldüğü üzere son derece kırılgan bir durumdadır. Güney Sudan ile çatışmalar devam ederken, ülkede yaygın istikrarsızlık devam etmiştir Ülke genelinde büyük çaplı protestolar ve gösteriler yakıt sübvansiyonlarına hükümet kesintileri şiddetli baskılarla karşılanmıştır (FSI, 2014: 20). 2005'ten bu yana FSI'de genelde ilk beşte yer alan Sudan, son FSI'de 108 puanla 8.sıradadır.

Tablo 10: Afganistan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Afganistan	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematığı	8,2	9,0	9,6	9,9	9,7	9,8	9,7	9,9	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Hizipleşmiş Elitler	8,0	8,5	8,8	9,1	9,4	9,4	9,4	9,4	9,4	9,3	8,6	8,6	8,6	8,6
Grup Çatışmaları	9,1	9,1	9,5	9,6	9,7	9,3	9,4	9,2	8,7	8,9	8,6	8,4	8,1	7,8
Devletin Meşruluğu	8,3	8,8	9,2	9,8	10,0	9,7	9,5	9,4	9,5	9,7	9,1	9,1	9,1	9,0
İnsan Hakları	8,2	8,2	8,4	8,8	9,2	8,8	8,5	8,4	8,3	8,6	8,7	8,5	8,2	7,9
Dış Müdahale	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,9	9,8	9,9	9,7	9,4	9,1
Mülteciler ve IDPs	9,6	8,9	8,9	8,9	9,2	9,3	9,0	9,2	9,3	9,1	9,5	9,8	9,9	9,6
İç Egemenlik	41,8	43,6	45,5	47,2	48,0	47,0	46,5	46,3	45,9	46,5	45,0	44,6	44,0	43,3
Dış Egemenlik	19,6	18,9	18,9	18,9	19,2	19,3	19,0	19,2	19,2	18,9	19,4	19,5	19,3	18,7
Diğer İndeksler Toplamı	38,4	39,8	41,0	42,1	42,1	41,2	40,6	41,3	41,4	42,5	43,5	43,2	43,3	43,0
İndeksler Toplamı	99,8	102,3	105,4	108,2	109,3	107,5	106,1	106,8	106,5	107,9	107,9	107,3	106,6	105,0

Kaynak: Fragile State Index

Grafik 9: Afganistan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki değişim (2006-2019)



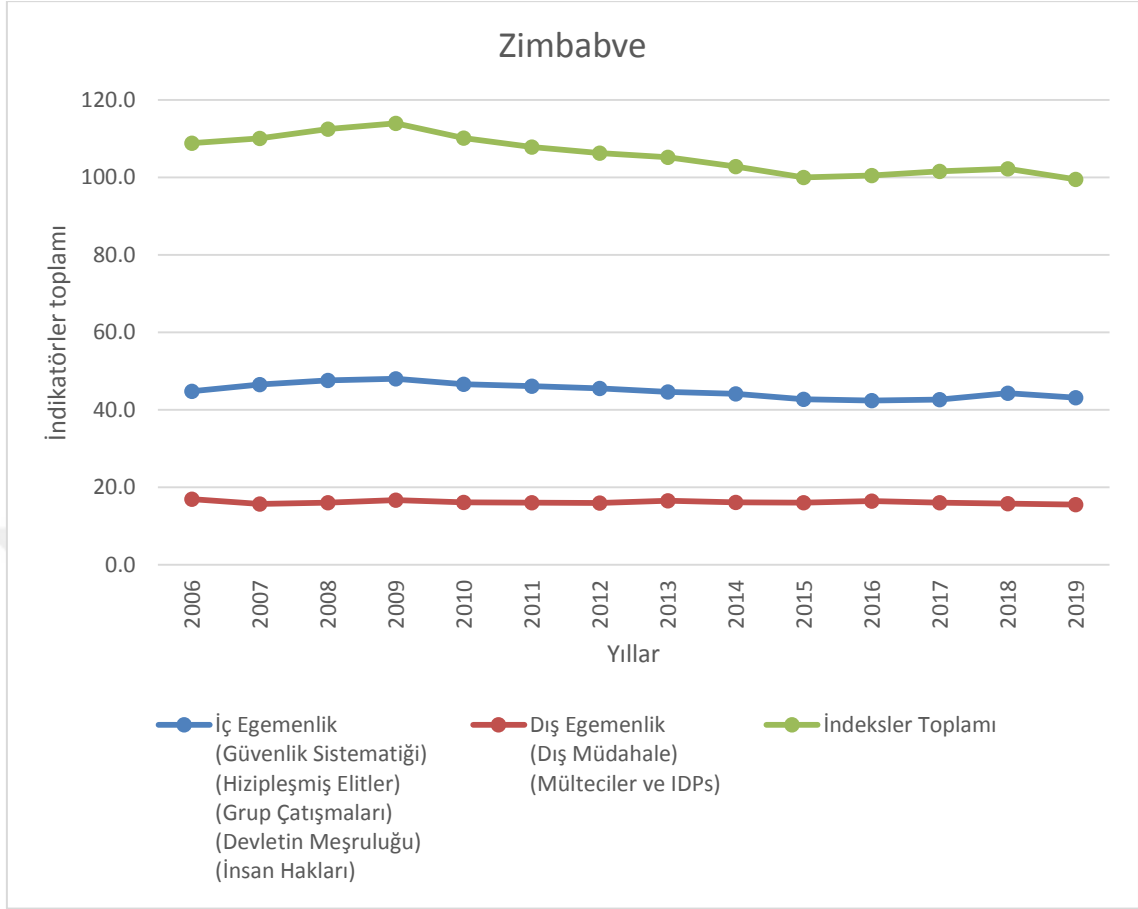
2001'de başlayan ABD işgali sonrası, sivillerin düzenli olarak öldürülmesi ülke içi terörü artırmıştır. BM tarafından yayınlanan bir rapora göre savaş 11.000'den fazla sivilin ölümüne neden olmuştur. 2014 yılından beri uluslararası güçlerin bölgeden çekilmesi ile ölümlerin daha arttığını belirten BM raporu ile birlikte gerçekte, devletteki toplumsal yıkımın derinleşmesinin nedeni ABD emperyalizmine bağlanmıştır (Gaist, 2016). Savaş süresince ABD askeri varlığının genişletilmesi, kalıcı bir işgali meşrulaştırmış ve Afganistan egemenliğini içeride ve dışarıda zayıflatmıştır. Çeşitli aktörlerin önemli yatırımlarına karşın Afganistan uluslararası ve ulusal alanda hala dünya üzerinde en kırılgan devletlerarasındadır. Ayrıca siyasi yolsuzluk ciddi anlamda artış göstermiştir. Afganistan dünya üzerinde en yüksek uyuşturucu kullanımı oranlarından birine sahiptir. Siyasi rejimin uyuşturucu kaçakçıları ile olan bağları nedeniyle Afganistan gelişen *narkotik-terörist devlet* olarak nitelendirilmiştir (FSI, 2014: 21). Son yayınlanan FSI'de güvenlik sistematiği göstergesinden tam puan alan Afganistan, 105 puanla listede dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Tablo 11: Zimbabve'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Zimbabve	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematığı	9,4	9,5	9,5	9,7	9,2	9,0	8,7	8,4	8,1	7,9	7,8	8,1	9,1	8,8
Hizipleşmiş Elitler	8,5	9,0	9,3	9,5	9,5	9,6	9,8	9,7	10,0	9,7	9,8	9,8	10,0	10,0
Grup Çatışmaları	8,5	8,8	9,5	9,1	8,8	9,0	8,7	8,4	8,1	7,8	7,5	7,3	7,0	6,7
Devletin Meşruluğu	8,9	9,5	9,5	9,8	9,6	9,3	9,4	9,2	9,3	9,0	8,9	9,2	9,7	9,4
İnsan Hakları	9,5	9,7	9,8	9,9	9,5	9,2	8,9	8,9	8,6	8,3	8,4	8,2	8,5	8,2
Dış Müdahale	8,0	7,0	7,0	7,6	7,5	7,8	7,5	7,8	7,7	7,6	7,7	7,5	7,6	7,3
Mülteciler ve IDPs	8,9	8,7	9,0	9,1	8,6	8,2	8,4	8,7	8,4	8,4	8,7	8,5	8,2	8,2
İç Egemenlik	44,8	46,5	47,6	48,0	46,6	46,1	45,5	44,6	44,1	42,7	42,4	42,6	44,3	43,1
Dış Egemenlik	16,9	15,7	16,0	16,7	16,1	16,0	15,9	16,5	16,1	16,0	16,4	16,0	15,8	15,5
Diğer İndeksler Toplamı	47,2	47,9	48,9	49,3	47,5	45,8	44,9	44,1	42,6	41,3	41,7	43,0	42,2	40,9
İndeksler Toplamı	108,9	110,1	112,5	114,0	110,2	107,9	106,3	105,2	102,8	100,0	100,5	101,6	102,3	99,5

Kaynak:FSI-Fragile State Index

Grafik 10: Zimbabve'nin İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



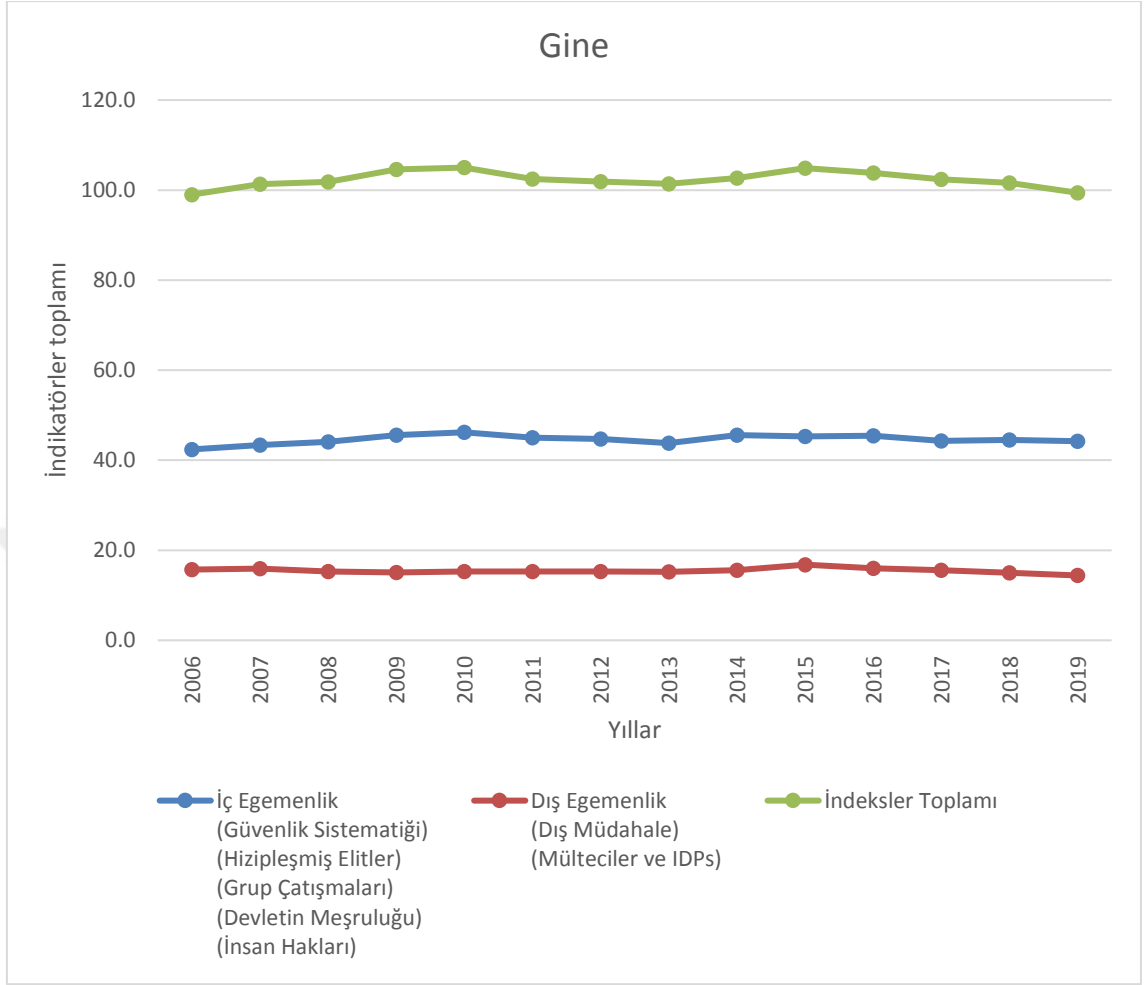
Düşük ekonomik performans, hükümet baskısı ve hileli seçimlerle Zimbabve 2000'lerin başından beri huzursuz ve istikrarsız bir ülke olmaya devam etmiştir. (FSI, 2011: 12) 1980'den beri Zimbabve'nin başında olan Robert Mugabe, 2017'de darbe ile gözaltına alınmıştır (Öztürk, 2017). Mugabe'nin başkanlığı süresince Zimbabve Afrikalı Ulusal Birliği (ZANU-PF) partisi güvenlik aparatını muhalifleri korkutmak, taciz etmek ve kötüye kullanmak için bir araç olarak kullanmıştır. Hükümet baskısı, siyasi şiddet, yolsuzluk ve kanunsuzluk devlette kendini göstermiştir. Zimbabve derin bir güvensizlik halinde aynı zamanda HIV / AIDS salgını ve çok az medya özgürlüğü ile birlikte kronik yiyecek ve yakıt sıkıntısı gibi sorunlarla karşılaşmıştır (Anderson, 2012: 17). 2013 yılında en büyük gelişme olarak AB'nin kısıtlamaları kaldırması ve doğrudan Zimbabve hükümetine dış yardım verilmesi gösterilebilir. Hükümete karşı yaptırımlar gevşetilmesine rağmen, ekonomideki iyileşme çok ileri seviyede olmamıştır. Diğer taraftan ülkede yaygın insan hakları ihlalleri kadınların tutuklanmasını göze çarpmaktadır. Zimbabve'de sıkça İnsan hakları, ekonomi ve işsizlik protestoları gerçekleşmektedir. Genel olarak kırılğan bir yapı sergileyen, siyasi gerilimleri yüksek olan ülkede nüfusun çoğu korkunç koşullarda yaşamını sürdürmektedir (FSI, 2013: 20). Yine de Zimbabve, 2013 FSI hareketinde önemli bir iyileşme görmüştür. Sonraki süreçte özellikle darbe sonrası yapılan seçimlerden sonra puanında azalma olmuştur. Son yayınlanan indekslerde puanlarında azalma görülen Zimbabve 2019 FSI'nde 99.5 puanla 10.sırada yer almıştır.

Tablo 12: Gine'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Gine	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	8,1	8,1	8,4	9,4	9,4	9,3	9,4	9,1	9,2	8,9	9,0	8,8	8,9	8,6
Hizipleşmiş Elitler	9,0	9,0	8,6	9,2	9,3	9,2	9,2	8,9	9,6	9,6	9,9	9,6	9,6	9,6
Grup Çatışmaları	8,1	8,1	8,5	8,2	8,2	7,9	7,9	7,6	8,4	8,7	8,8	8,6	8,9	9,1
Devletin Meşruluğu	9,1	9,6	9,7	9,8	9,8	9,4	9,5	9,8	9,9	9,9	9,8	9,6	9,7	9,8
İnsan Hakları	8,1	8,6	8,9	9,0	9,5	9,2	8,7	8,4	8,5	8,2	7,9	7,7	7,4	7,1
Dış Müdahale	8,5	8,5	7,9	8,0	7,8	7,6	7,3	7,0	7,3	8,1	7,6	7,4	7,1	6,8
Mülteciler ve IDPs	7,2	7,4	7,4	7,1	7,5	7,7	8,0	8,2	8,3	8,7	8,4	8,2	7,9	7,6
İç Egemenlik	42,4	43,4	44,1	45,6	46,2	45,0	44,7	43,8	45,6	45,3	45,4	44,3	44,5	44,2
Dış Egemenlik	15,7	15,9	15,3	15,1	15,3	15,3	15,3	15,2	15,6	16,8	16,0	15,6	15,0	14,4
Diğer Göstergeler Toplamı	40,9	42,0	42,4	43,9	43,5	42,2	41,9	42,4	41,5	42,8	42,4	42,5	42,1	40,8
İndeksler Toplamı	99,0	101,3	101,8	104,6	105,0	102,5	101,9	101,4	102,7	104,9	103,8	102,4	101,6	99,4

Kaynak: FSI-Fragile State Index

Grafik 11: Gine'nin İç ve Dış Egemenliğindeki değişim (2006-2019)



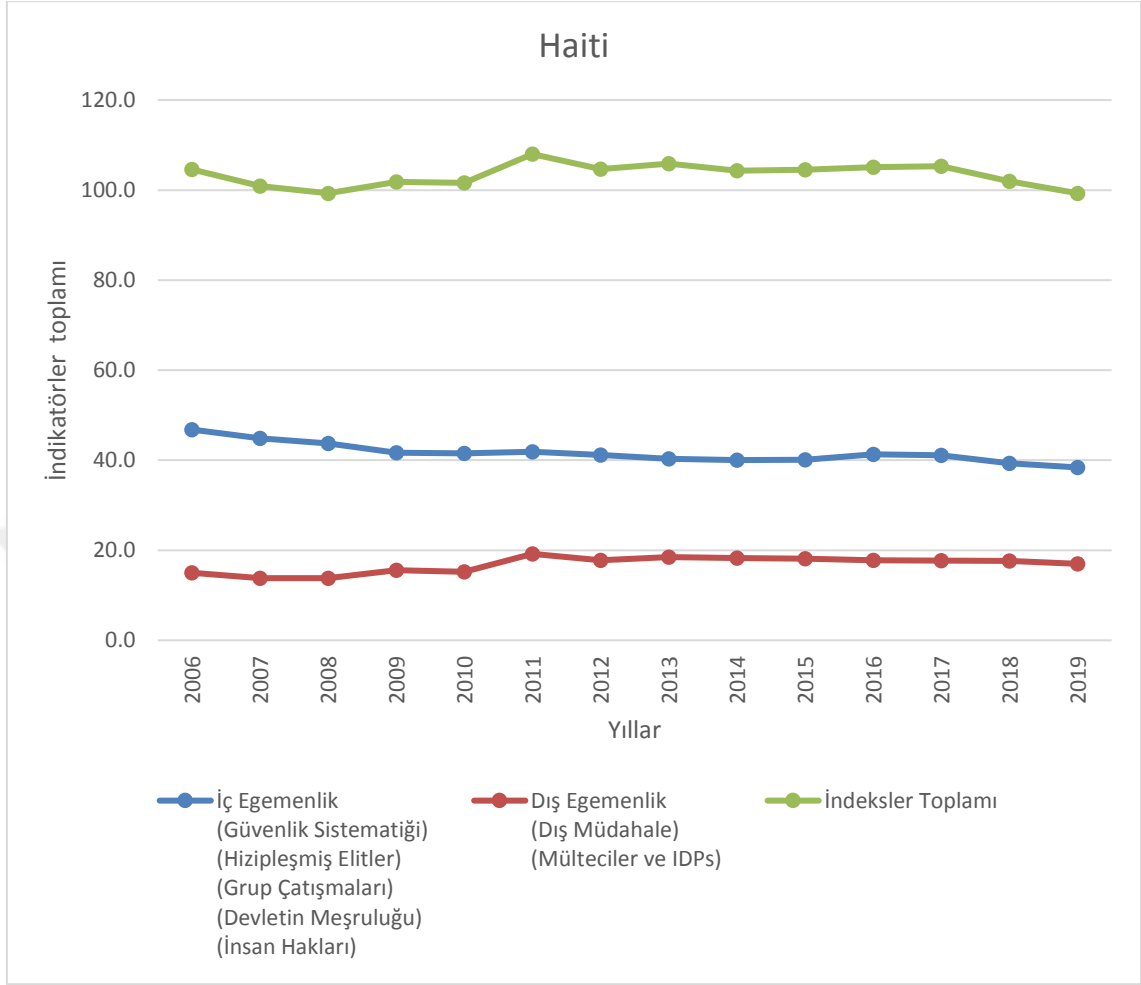
Birçok etnik grubun yaşadığı Gine dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir. Fransa'dan bağımsızlığını 1958'de kazanmasından sonra Gine'de diğer kırılğan devletler gibi egemenliğini tam anlamıyla sağlayamamış ve darbe ve çatışmalara maruz kalmıştır. Özellikle darbe yönetimlerinden dolayı istikrarsız günler yaşayan Gine toparlanmaya çalışsa da komşu devletlerindeki (Liberya - Sierra Leone) iç karışıklıklardan, göçmen ve etnik çatışmalardan dolayı tam anlamıyla iyileşme gerçekleşmemiştir (Ülke Profili Gine (t.y), <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-gine>). Gine'de Yoksulluk sınırı 2012'de nüfusun yarısından fazlasını etkilemiş ve 2014 ve 2015 yıllarında yaşanan Ebola salgını ülkenin ekonomik büyümesine engel olmuş grafikte görüldüğü gibi kırılğanlık puanları artmıştır. Doğal kaynak gelirlerinin verimli kullanılmaması, kötü hükümet yönetimleri zaten kırılğan olan devlet yapısını ve bütçesini zorlamıştır. Ayrıca yolsuzluğun bürokraside yayılması kalkınmayı ciddi anlamda etkilemiş kalkınma ile alakalı birçok indekste Gine son sıralarda yer almıştır. Gine diğer kırılğan devletlere göre ciddi anlamda bir iç savaş yaşamasa da devletin refah, güvenlik, hukuki meşruiyeti tam anlamıyla sağlayamaması Gine'yi kırılğanlaştırmakta ve tehditlere açık hale getirmektedir (Şahin, 2019: 3-6) Son yayınlanan FSI'de 99.4 puanla Gine 11 sırada yer almıştır.

Tablo 13:Haiti'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Haiti	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematığı	9,4	9,3	8,9	8,4	8,2	8,4	8,2	7,9	7,5	7,5	7,9	7,7	7,4	7,2
Hizipleşmiş Elitler	9,6	9,3	8,9	8,3	8,4	8,8	9,0	9,0	9,1	9,1	9,6	9,6	9,6	9,3
Grup Çatışmaları	8,8	8,0	8,0	7,3	7,3	7,3	7,0	7,0	7,0	6,7	6,7	6,5	6,2	5,9
Devletin Meşruluğu	9,4	9,2	9,0	9,2	9,3	9,4	9,3	8,8	8,9	9,4	9,4	9,7	8,7	8,8
İnsan Hakları	9,6	9,1	8,9	8,5	8,3	8,0	7,7	7,6	7,5	7,4	7,7	7,6	7,4	7,2
Dış Müdahale	10,0	9,6	9,6	9,8	9,6	10,0	9,7	9,9	9,8	9,9	9,9	10,0	9,9	9,6
Mülteciler ve IDPs	5,0	4,2	4,2	5,8	5,6	9,2	8,1	8,6	8,5	8,2	7,9	7,7	7,7	7,4
İç Egemenlik	46,8	44,9	43,7	41,7	41,5	41,9	41,2	40,3	40,0	40,1	41,3	41,1	39,3	38,4
Dış Egemenlik	15,0	13,8	13,8	15,6	15,2	19,2	17,8	18,5	18,3	18,1	17,8	17,7	17,6	17,0
Diğer İndeksler Toplamı	42,8	42,2	41,8	44,5	44,9	46,9	45,7	47,1	46,0	46,3	46,0	46,5	45,0	43,9
İndeksler Toplamı	104,6	100,9	99,3	101,8	101,6	108,0	104,7	105,9	104,3	104,5	105,1	105,3	102,0	99,3

Kaynak: FSI- Fragile State Index

Grafik 12: Haiti'nin İç ve Dış Egemenliğindeki değişimi (2006-2019)



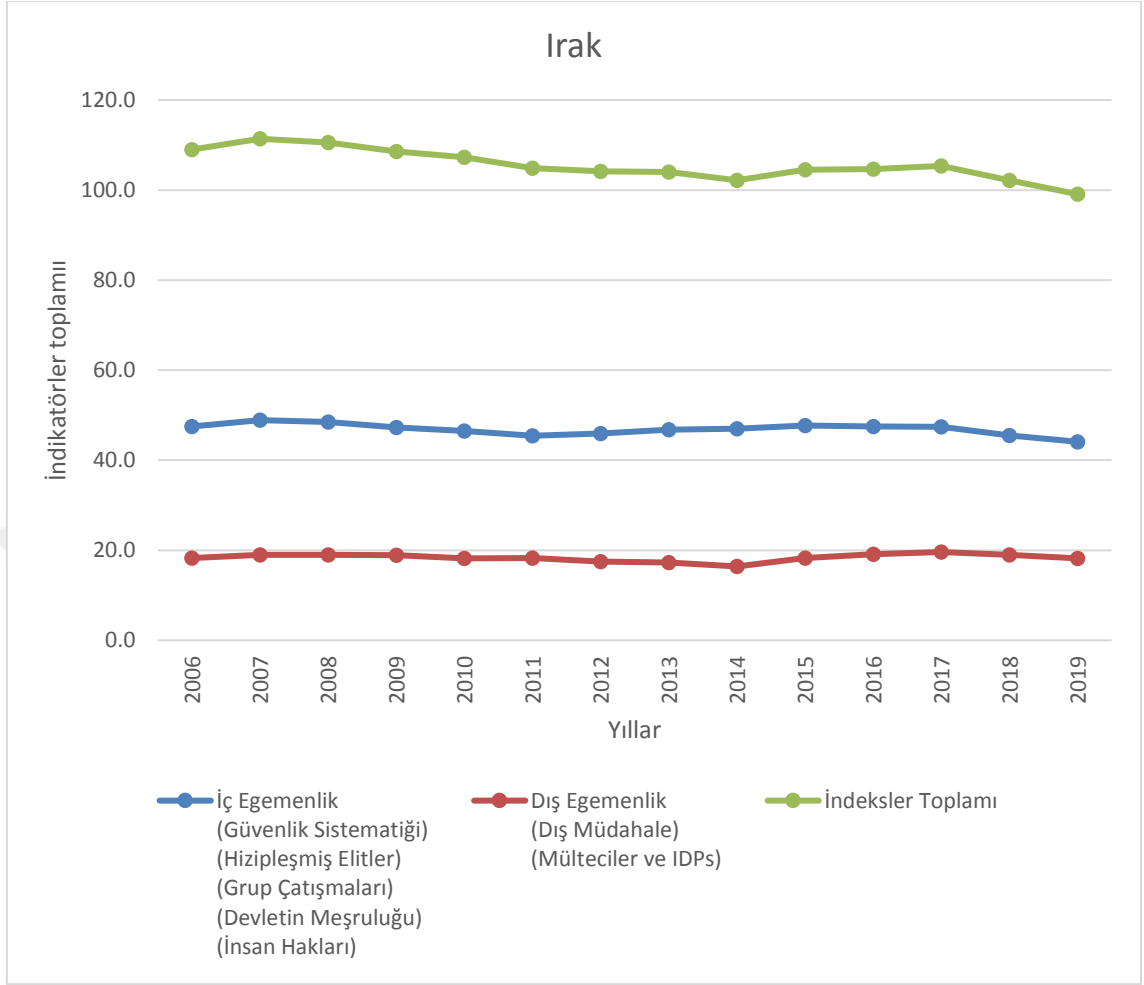
Haiti grafikten de anlaşılacağı üzere 2011’de FSI’de en kötüye giden devletler arasında yer almıştır. Öncesinde de kırılmalı olan devlet yapısı, 2010 da yaşanan yıkıcı depremin etkisiyle daha kötüye gitmiştir. Uluslararası insani yardım almak zorunda kalması, yabancıların ve güvenlik güçlerinin varlığı, devlet otoritesini zayıflatmıştır. Ülkenin yoksulluğu ve kurumlarının zayıflığından dolayı halk kamu hizmetlerinden yararlanamamıştır (FSI, 2011: 12). 2010 sonrası sermayesinin çoğunu deprem yıkımına harcayan Haiti, zayıf bir kapasite ile dış yardımlara güvenmeye devam etmiştir. Yollar, okullar ve hastaneler gibi altyapının yeniden inşası ancak başlamıştır. Yarım milyondan fazla insan hastalık ve şiddetin yaygın olduğu yer değiştirme kamplarında yaşamıştır. Depremin yaralarını sarmaya çalışan Haiti hükümeti, Haiti'nin gelişimi hakkında olumlu yorumlar yapsa da Haiti'nin kronik yapısal eksikliklerini gidermek için gerçek adımlar atılması gerektiği indeks puanlarından anlaşılmaktadır (Manning, 2012: 17). 2010 depreminden bu yana yardımlara rağmen Haiti son derece kırılmalı olmakta, yaygın yolsuzluk ve sınırlı hükümet kapasitesi ise iyileşme çabalarını engellemektedir. 2013-2017 yılları arası FSI’de kayda değer bir değişiklik gerçekleştiremeyen Haiti 2019 FSI’de 99.3 puana düşerek 12. sırada yer almıştır.

Tablo 14: Irak'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Irak	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	9,8	10,0	9,9	9,7	9,5	9,5	9,9	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,0	8,7
Hizipleşmiş Elitler	9,7	9,8	9,8	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6	9,6
Grup Çatışmaları	9,8	10,0	9,8	9,7	9,3	9,0	9,7	10,0	10,0	10,0	9,8	9,6	9,3	8,8
Devletin Meşruluğu	8,5	9,4	9,4	9,0	9,0	8,7	8,4	8,6	8,7	9,2	9,2	9,5	9,2	8,9
İnsan Hakları	9,7	9,7	9,6	9,3	9,1	8,6	8,3	8,6	8,7	8,9	8,9	8,7	8,4	8,1
Dış Müdahale	10,0	10,0	10,0	10,0	9,5	9,3	9,0	8,5	7,9	9,4	9,7	9,7	9,4	9,1
Mülteciler ve IDPs	8,3	9,0	9,0	8,9	8,7	9,0	8,5	8,8	8,5	8,9	9,4	9,9	9,6	9,1
İç Egemenlik	47,5	48,9	48,5	47,3	46,5	45,4	45,9	46,8	47,0	47,7	47,5	47,4	45,5	44,1
Dış Egemenlik	18,3	19,0	19,0	18,9	18,2	18,3	17,5	17,3	16,4	18,3	19,1	19,6	19,0	18,2
Diğer İndeksler Toplamı	43,2	43,5	43,1	42,4	42,6	41,2	40,8	39,9	38,8	38,5	38,1	38,4	37,7	36,8
İndeksler Toplamı	109,0	111,4	110,6	108,6	107,3	104,9	104,2	104,0	102,2	104,5	104,7	105,4	102,2	99,1

Kaynak:FSI-Fragile State Index

Grafik 13: Irak'ın İç ve Dış Egemenliğindeki Değişim (2006-2019)



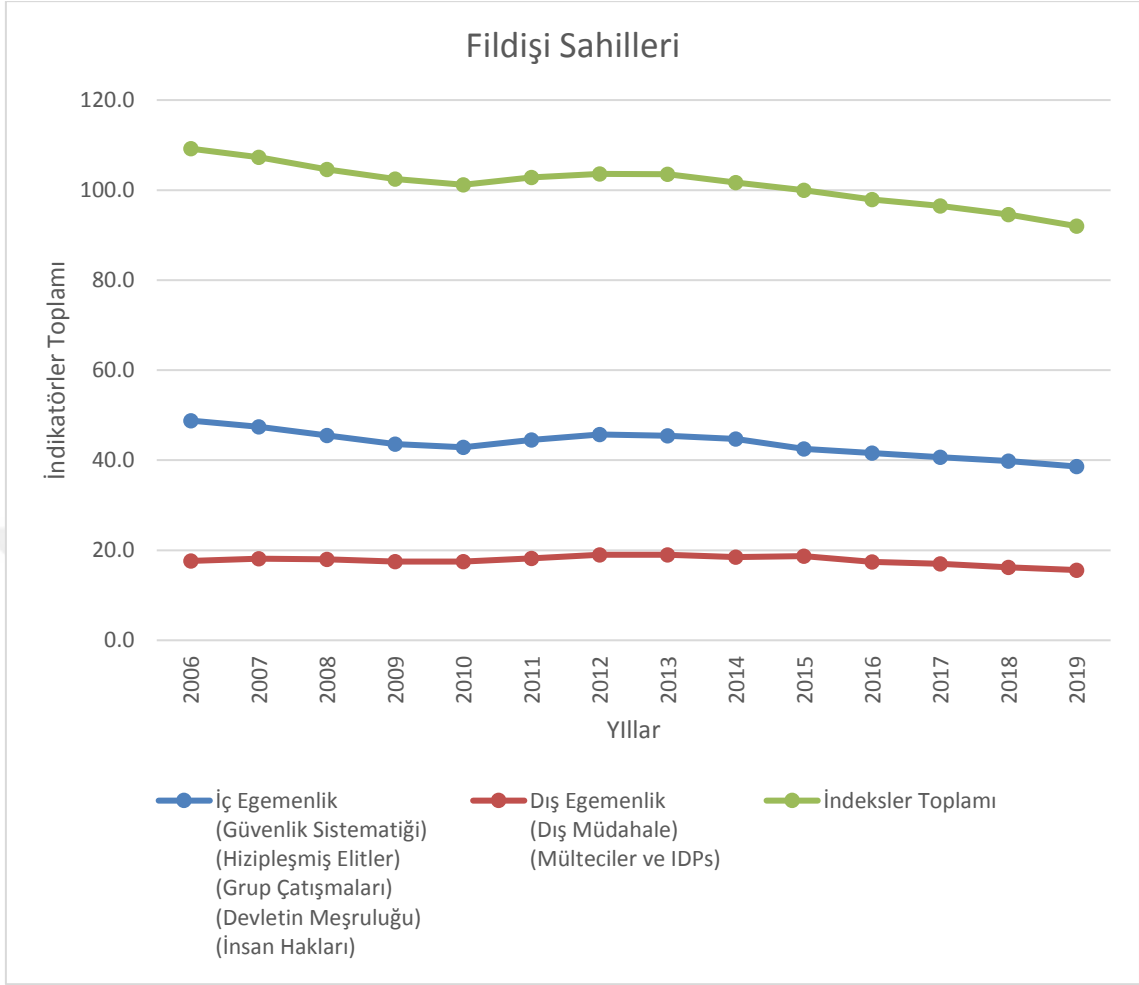
Irak'ta 2003 yılında düzenlenen askeri operasyonlar sonrası ABD politikacılarının Ortadoğu projeleri ses getirmeye başlamıştır. Her ne kadar bölgenin koşullarının iyileştirileceği yönünde, risklerin azaltılacağı belirtilse de beklenen olmamıştır. Ortadoğu'da özellikle Irak'ta terörizm, kitle imha silahlarının yayılması teşviki ve köktendincilik gibi söylemler ön plana çıkmıştır. Bu durum bölgenin uluslararası istikrar için risk oluşturduğunu ve müdahalelerde bulunulması gerektiği algısına yol açmış ve Irak kendi devletselliğiyle hareket edememiştir. 2005'den beri FSI'de en kırılgan on devlet arasında yer alan Irak, 2013'ten sonra az da olsa iyileşme göstermeye başlamıştır. ABD'nin varlığının azaltılması, savaşan tarikatların pasifleştirilmesi ve etnik grupların marjinalleştirilmesi gibi güvenlik sorunlarında iyileştirmeler olmuş, ama Irak siyasetinde yolsuzluklar yaşanmaya devam etmiştir. Özellikle 2011 yılında hükümete karşı gösterilerin arttığı görülmüştür (Umana, 2012: 18). Bölgedeki terör örgütü DEAŞ (Irak-Şam İslam Devleti), 2014'te Musul ve Irak topraklarının bir kısmını ele geçirmiştir. 2017'de Irak, DEAŞ ile mücadelede bu toprakları geri alsa da örgütün ülke içerisinde saldırı ve istikrarsızlıklar hala devam etmektedir (Deaş'a Karşı Nihai Saldırı (2019), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/deasa-karsi-nihai-saldiri-41112505>). Irak son yayınlanan FSI'de 99.1 puanla 13.sırada yer almıştır.

Tablo 15: Fildişi Sahilleri'nin İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Fildişi Sahilleri	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	9,8	9,6	9,2	8,5	8,2	8,6	8,9	9,1	8,8	8,3	7,7	7,7	7,7	7,4
Hizipleşmiş Elitler	9,8	9,3	8,9	8,5	8,5	9,1	9,9	9,4	9,4	9,1	9,4	9,1	9,1	9,1
Grup Çatışmaları	9,8	9,8	9,5	9,0	8,9	8,7	9,0	9,0	9,0	8,7	8,3	8,1	7,8	7,5
Devletin Meşruluğu	10,0	9,5	8,9	9,1	9,0	9,5	9,6	9,3	8,8	8,5	8,1	7,9	7,6	7,3
İnsan Hakları	9,4	9,2	9,0	8,5	8,3	8,6	8,3	8,6	8,7	7,9	8,1	7,9	7,6	7,3
Dış Müdahale	10,0	9,8	9,7	9,7	9,5	9,7	10,0	9,7	9,4	9,7	9,4	9,2	8,7	8,4
Mülteciler ve IDPs	7,6	8,3	8,3	7,8	8,0	8,5	9,0	9,3	9,1	9,0	8,0	7,8	7,5	7,2
İç Egemenlik	48,8	47,4	45,5	43,6	42,9	44,5	45,7	45,4	44,7	42,5	41,6	40,7	39,8	38,6
Dış Egemenlik	17,6	18,1	18,0	17,5	17,5	18,2	19,0	19,0	18,5	18,7	17,4	17,0	16,2	15,6
Diğer İndeksler Toplamı	42,8	41,8	41,1	41,4	40,8	40,1	38,9	39,1	38,5	38,8	38,9	38,8	38,6	37,8
İndeksler Toplamı	109,2	107,3	104,6	102,5	101,2	102,8	103,6	103,5	101,7	100,0	97,9	96,5	94,6	92,0

Kaynak:FSI-Fragile State Index

Grafik 14: Fildişi Sahilleri'nin İç ve Dış Egemenliğindeki değişim (2006-2019)



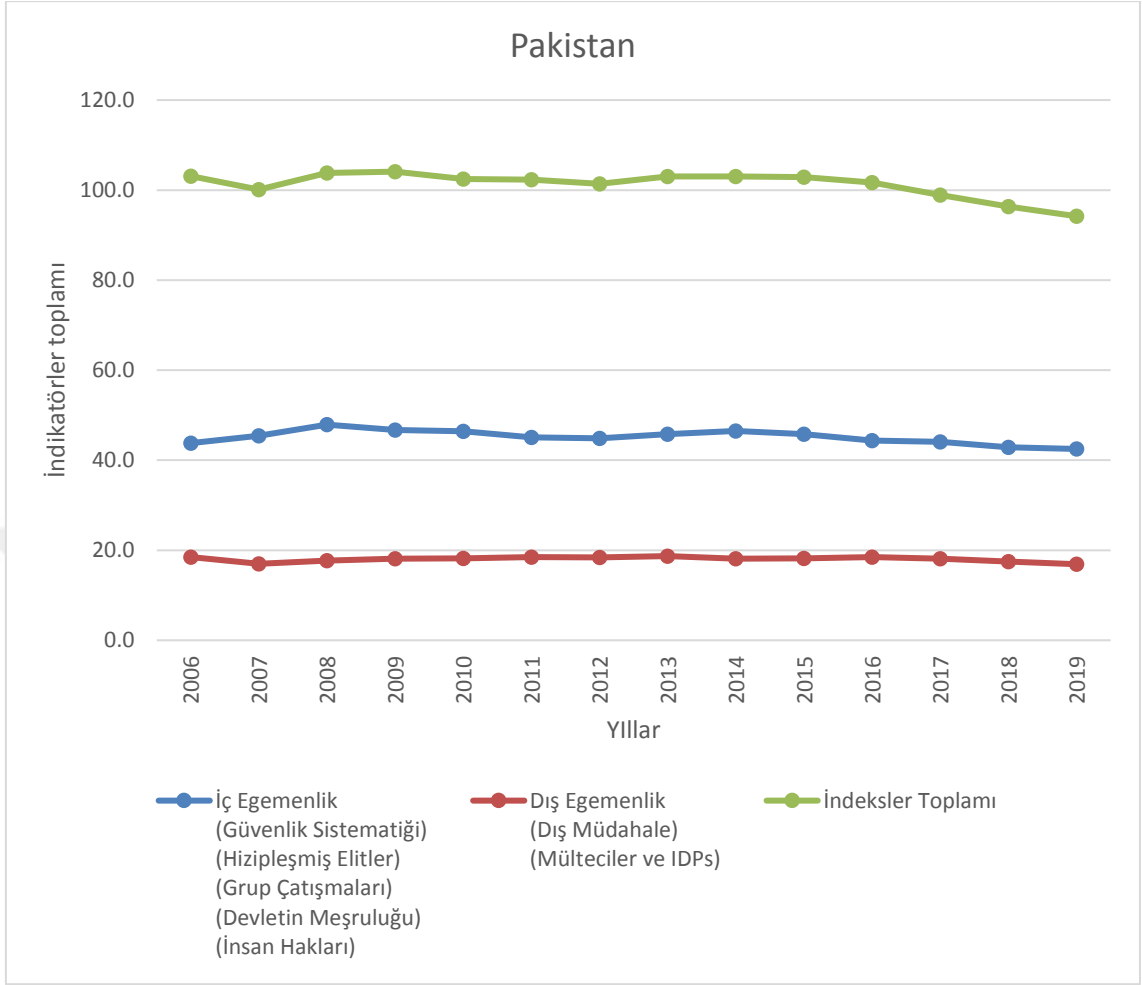
FSI'nin ilk yayınlandığı yıllarda ilk sıralarda yer alan Fildişi Sahilleri sonraki süreçte puanlarını azaltarak gelişme göstermiştir. Ancak Fildişi Sahilleri'nin 2010 yılında yaşadığı seçim olayları ülkedeki istikrarı bozmuştur. Görevdeki Laurent Gbagbo'nun seçimin galibi Vattara'ya görevini devretmemesi üzerine ülkenin uzun zamandır devam eden siyasi, dini ve etnik gerginliğini yeniden alevlenmiştir. Yaklaşık beş ay süren çatışmaların ardından Gbagbo, gücü uluslararası alanda tanınan cumhurbaşkanı seçilen Alassane Ouattara'ya devretmeyi kabul etti. Ancak siyasi kriz, ülkenin 2009 ve 2010 Kırılgan Devletler İndeksi'nde düzeldikten sonra tekrar nüksetmesine neden oldu. Yönetişimi zayıflatarak ve toplumsal gerilimleri alevlendirerek, yeniden canlanan krize karşı ülke savunmasız kaldı (FSI, 2011: 12). Yaşanan siyasi krizden dolayı seçim sonrası 3 bin kişi hayatını kaybetmiştir (CNNtürk, (2015), <https://www.cnnturk.com/dunya/fildisi-sahilinde-ic-savastan-sonra-ilk-secim>). En kırılgan devletlerarasından puanını düşürerek sıyrılan Fildişi Sahilleri yönetişimi geliştirmek, kurumları güçlendirmek ve uzlaşma süreçlerini teşvik etmek için yoğun çaba sarf etmesi, kırılgan durumunu azaltmak için hala gerekmektedir. İlk yayınlanan FSI'de ilk sırada yer alan Fildişi Sahilleri neredeyse yirmi puan gerileyerek son yayınlanan FSI'de 92.1 puanla 29. sıradadır.

Tablo 16: Pakistan'ın İç ve Dış Egemenliğine İlişkin FSI Göstergeleri (2006-2019)

Pakistan	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Güvenlik Sistematiği	9,1	9,5	9,6	9,5	9,7	9,4	9,3	9,8	9,9	9,6	9,3	9,1	8,8	8,5
Hizipleşmiş Elitler	9,1	9,5	9,8	9,6	9,5	9,1	9,1	9,2	9,5	9,2	8,9	8,9	8,9	9,3
Grup Çatışmaları	8,6	9,0	9,5	9,6	9,4	9,3	9,6	9,7	10,0	10,0	9,7	10,0	9,7	9,4
Devletin Meşruluğu	8,5	8,7	9,5	9,1	8,9	8,6	8,3	8,4	8,5	8,6	8,3	8,1	7,8	7,9
İnsan Hakları	8,5	8,7	9,5	8,9	8,9	8,7	8,6	8,7	8,6	8,4	8,2	8,0	7,7	7,4
Dış Müdahale	9,2	8,5	9,1	9,5	9,3	9,3	9,4	9,6	9,3	9,3	9,6	9,4	9,1	8,8
Mülteciler ve IDPs	9,3	8,5	8,6	8,6	8,9	9,2	9,0	9,1	8,8	8,9	8,9	8,7	8,4	8,1
İç Egemenlik	43,8	45,4	47,9	46,7	46,4	45,1	44,9	45,8	46,5	45,8	44,4	44,1	42,9	42,5
Dış Egemenlik	18,5	17,0	17,7	18,1	18,2	18,5	18,4	18,7	18,1	18,2	18,5	18,1	17,5	16,9
Diğer İndeksler Toplamı	40,8	37,7	38,2	39,3	37,9	38,7	38,1	38,5	38,4	38,9	38,8	36,7	35,9	34,8
İndeksler Toplamı	103,1	100,1	103,8	104,1	102,5	102,3	101,4	103,0	103,0	102,9	101,7	98,9	96,3	94,2

Kaynak: FSI-Fragile State Index

Grafik 15: Pakistan'ın İç ve Dış Egemenliğindeki değişim (2006-2019)



Pakistan, FSI'deki puanlarının kötüleşmesinden ziyade çevresindeki devletlerin gelişimi ile 2014 yılında en kırılgan 10 devlet arasında yer almaya başlamıştır. Pakistan'ın bölgesel konumu, onu iç ve dış baskılara maruz bırakmıştır. Yolsuzluk olaylarının sık yaşanması ve birçok bomba saldırılarının olması Pakistan'ın özellikle otorite sağlamadaki yetersizliğini göstermektedir (FSI, 2014: 22). 11 Eylül Saldırısı sonrası Pakistan dış politikasında, ABD, Çin, Rusya ve Afganistan gibi devletlerle anlaşma sağlamak konusunda zorluklar meydana gelmiştir. İslami ideolojisi ile öne çıkan Pakistan kimliği, küresel terörle başa çıkabilmek için ulusal meşruiyeti ve uluslararası meşruiyet arasında ikilem yaşayan bir devlet olmuştur. Ayrıca Hindistan ile sürekli yaşadığı sorunlar, iki ülke arasında devam eden gerilime neden olmaktadır (Özev (t.y), 149-153). Nitekim Pakistan Cumhurbaşkanı Arif Alvi son yaşanan Keşmir geriliminden dolayı savaşa hazır olduklarını belirtmiştir (Pakistan Cumhurbaşkanı: Alvi (2019), <https://sptnkne.ws/9Q2p>). Diğer taraftan kırılgan devletlerarasında Pakistan gelişmeler de kaydetmektedir. Başlarda FSI'de 103.1 puana sahipken son yayınlanan FSI'de 94.2 puana düşerek 23. sırada yer almış ve birçok alanda meşruluğunu sağladığını göstermiştir. Yine de Pakistan bulunduğu coğrafi konumdan dolayı dış müdahalelere açık gerilimlerin olduğu bir durumdadır.

SONUÇ

Uluslararası İlişkilerde karşılıklı bağımlılığın gittikçe arttığı günümüzde devletler temel aktör olma konumlarını sürdürürken, devletin halkına sağladığı refah, güvenlik, temsil unsurlarının yer aldığı zorunlu kamu hizmetlerinde sorunlar yaşaması, devletin iç ve dış egemenliğinde başarısızlığına yol açmaktadır. Egemen eşitliğe ve rızaya dayalı Westphalian uluslararası düzende devletlerin işlevlerini yerine getirememesi ciddi sorunlar oluşturmakta ve sistemde tehdit unsuru olarak görülmektedir. Çünkü bu devletler hukuksal, siyasal ve sosyal ilişkilerinde verimli olamayarak gittikçe yoğunlaşan ekonomik ve siyasi ortamda, ekonomi, güvenlik, çevre ve insan hakları gibi çeşitli prosedürleri yerine getirememekte ve bu konulardaki kurumsallaşmalarını sağlayamamaktadırlar. Dolayısıyla uluslararası sistemde yoksulluktan sağlık sorunlarına, uyuşturucudan teröre kadar uzanan çok çeşitli sorunlar temelinde gittikçe kırılganlaşan ve başarısızlığa sürüklenen devlet yapıları söz konusudur. Bu sorunların yaşandığı devlet yapılarına yakından bakıldığında, özünde yetersiz devlet ve hükümet yapılarının yer aldığı göze çarpmaktadır. Çalışmada bu yetersizliğin özellikle devlete işlevselliğini kazandıran egemenlik unsurunun gerektiği şekilde etkin kullanımının sağlanamamasından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Özellikle toplumun refahını, güvenliğini sağlamak adına sahip olunan gücün toplumsal rıza ile birleşmesinden, egemenliğin klasik anlayıştan günümüze doğru geçirdiği dönüşüm düşünüldüğünde, kırılgan devlet yapılarının temel özellikleri itibariyle oluşturdukları bölgesel ve uluslararası tehditlerle doğrudan ve dolaylı yollarla ilintili olduğu görülmektedir. Egemenliğin tam anlamıyla oturtulamadığı devlet yapıları kırılganlaşarak iç ve dışta ilgili devletleri çeşitli ve ağırlaşan sorunlarla yüz yüze bırakmakta ve bu yapılarıyla gerek komşularını gerekse küresel sistemi tehdit etmektedirler.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle Doğu Avrupa'dan Kafkaslar'a, Asya'dan Ortadoğu'ya ve Afrika'da birçok kırılgan devlet yapılarıyla birlikte uluslararası sistemde birçok alanda devlet için başarısızlık olarak nitelendirilen durumlar kendini göstermiştir. 1990'lı yıllarda Haiti, Somali, Kamboçya, Bosna, Kosova ve Doğu Timor gibi devletlerde hak ihlalleri ve insanlık felaketleri gerçekleşmiştir. Başlarda gelişmiş devletler tarafından (Batılı ülkeler) bölgesel nitelikli görülen bu sorunlar, 11 Eylül sonrası devlet güvenliğinin kırmızı çizgisini oluşturan egemenliğin tekrar önem kazanmasını sağlamış, bu çerçevede sorunların merkezinde olan kırılgan devletlerin (özellikle terör ve güvenlik konusunda Afganistan, Irak) yeniden yapılandırılması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Başarısız devletlerin sorunları (özellikle iç çatışmalar ve terörizmin yoğunlaştığı devletler) bağlamında devlet egemenliği sorgulanırken, egemenlik-otorite ilişkisi üzerinden durum

değerlendirilmeye çalışılmış ve teorik çerçevede devletin egemenliğinin sahip olması gereken otorite ve kurumsallaşma, otoritenin rasyonel dağılımıyla (yasal-ussal otorite) mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan, küresel odaklı güçlerin yer aldığı uluslararası sistem düşünüldüğünde, devletlerin otoritesini oluşturan gücü, dengeli ve sorumlu olarak toplumun her alanında istikrar ve refah sağlayacak şekilde kullanması da gerekmektedir. Bu şekilde ülke sınırları içerisinde kurulan otoritenin dengeli dağılımıyla egemen devlet, elindeki kaynakları rasyonel bir şekilde değerlendirerek halkına yarar sağlamakta, düzen ve güvenliği açısından sisteme uyum sağlamaktadır.

1990'lı yıllardan 11 Eylül terör saldırıları ve sonrasına uzanan süreçte ABD'nin iç çatışmalara ve terörizme karşı takındığı tavır ve uluslararası koalisyonla ya da tek taraflı yapılan çeşitli müdahaleler (Haiti, Somali ve Balkanlar'da yapılan müdahaleler, Afganistan'a müdahale, Irak'ın işgali, Arap Baharı sürecinde çeşitli devletler yapılan doğrudan ya da dolaylı müdahaleler) başarısız devletlerde iç egemenliğin etkisizliğinin son noktaya geldiğini gösterdiği gibi dış egemenliğin de artık savunulamayacak durumda olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda kırılğan ve/veya başarısız görülen devletlere yapılan müdahaleler daha çok müdahale yapan devletlerin inisiyatifi ya da çıkarına uygun şekilde geliştirilen bir egemenlik anlayışı ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu yeni egemenlik anlayışı de facto yönetimler ve palyatif çözümlerle söz konusu devletleri sonu olmayan bir çıkmaza sürüklemiştir. Her ne kadar bazı müdahaleler insani amaçlar doğrultusunda amacına ulaştırılmış olsa da esas olan egemenliği tam anlamıyla bu devletlere bırakmayarak, devletselliğin temel unsurunu eksik bırakmıştır.

Genel bir perspektif olarak 1945 sonrası bağımsızlığını kazanan devletlerin büyük çoğunluğunun kırılğan devlet listelerinde son sıralarda yer alması şaşırtıcı değildir aslında. Modern egemenlik anlayışı tüm devletlerden modern politikalar oluşturarak devletin egemenlik gücünü ehliştirmelerini ve devletin işlevlerini meşru bir temele dayandırılmalarını beklemektedir. Modernliğin bir yansıması olarak düşünüldüğünde küreselleşme sürecinin hızlanması birçok alanda evrensellik sağlamış olsa da devlet egemenliği konusunda yeni sorunlar ortaya çıkarmış ya da daha önce önemsenmeyen sorunları görünür kılmıştır. Sonuç olarak gerçekten bazı devletlerin modern egemenlikle uyumlu bir kurumsal çatısının bulunmaması onları devlet ve ulus inşası sürecinde daha kırılğan ve başarısız hale getirmiştir.

Bütün bu çerçevede dahilinde çalışmanın bütünü açısından dünyanın az gelişmiş bölgelerinde egemenlik açısından kırılğan yapıda olan devletlerin, insan hakları ihlallerinin ve çatışmaların en önemli kaynağı olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda indekslere göre incelenen bu devletlerin temel işlevlerini yerine getiremediğini gösteren puanların yüksek olduğu devletlerde; hükümetin otorite kullanımında sorun yaşadığı ve yapısının problemlili, çatışmalara ve iç savaşa meyilli olduğu tespit edilmiştir. Devlet olmanın asli ve belirleyici unsuru olan egemenlik bu devletlerde erozyona uğramıştır. Terörün potansiyel yaşama ve gelişme alanı olarak görülen bu devletlerin uluslararası

güvenlik ve istikrar adına egemenliklerini istismar etmeden yeniden inşalarına yardım etmek uluslararası güvenlik açısından hayati bir görev haline gelmektedir. Devletin her alanda kapasitesini tam anlamıyla kullanabilmesi egemenliğinin sistemli olarak işleyişine bağlıdır. Bu bağlamda bir devletin kendi değerleri ve tercihleri ile sistemde yer almasını sağlayabilmek gerçek ve mantıklı bir inşa sürecini oluşturmaktadır. Günümüzde başarısız devletlerin merkezinde yer alan krizlere karşı uygun davranış, meşru gücü anlamlı ve rasyonel bir şekilde kullanmak, otoritenin kullanımını, gücün dağıtımını içeride ve dışarıda en iyi şekilde yapabilmektir. Dolayısıyla hukuksal olarak egemenliği belirli bir sisteme oturtmak, yurtiçinde çatışmaları azaltacak, uluslararası düzeyde ise sistemin yapısını koruyacaktır. Günümüzde başarısız, kırılğan, zayıf, çökmüş devletlerin yer aldığı uluslararası sistemin belirsizliğine karşılık; sorumlu ve geliştirilen devlet sistemlerine göre güncellenen egemenlik anlayışı bu çerçevede verimli olabilecek net bir seçenektir.



YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ağaoğulları, Mehmeh Ali ve Köker, Levent (2004), **Tanrı Devletinden Kral Devlete**, 4.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

_____ (2006), Kent Devletinden İmparatorluğa, 5.Baskı, İmge Kitabevi

_____ (1989), “Fransız Devrimde Birey Devlet İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 44(3), 196-.228.

Aktan, Coşkun Can (1999), **Müdahaleci Devlet’ten Sınırlı Devlete**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

_____ (2015), “İdeal Devlet ve İyi Yönetim: Temel İlkeler, Kurallar ve Kurumlar”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 7(1), 50-60.

Aljazeera, Gine Ülke Profili, (<http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-gine>) (16.12.2019)

Altınkök, Serhat (2016), “Egemenliğin Dönüşümü: İnsan Hakları Alanındaki Gelişmelerin Devletin Egemenliği Sistemi Üzerindeki Etkileri”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 8(1), 217-229.

Anderson, Tierney (2012), “Failed States Index 2012: The Troubled Ten (Plus One)- Zimbabwe”, **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C

Andrew, Edward (2011), “Jean Bodin on Sovereignty” , **Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts** 2, (2) , <http://rofl.stanford.edu/node/90> (09-09.2019)

Arı, Tayyar (2001), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 4.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.

Arıboğan, Deniz Ülke (2007), **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Arslanel, M.Nazan ve Eryücel, Ertuğrul (2011), “ Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15 (2), 1-20.

- _____ (2013), “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü”, **AÜSBED**, 17(1), 23-36.
- Ateş, Davut ve Pektaş, Uğur (2018), “Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi: Nedenleri ve Yaklaşımlar” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Dergisi**, (39), 1-14
- Ay, Hakan ve Uçar, Öznur (2015), “Devletin Gelişim Süreci”, **İşletme Fakültesi Dergisi**, 16(2), 195-2
- Aybudak, Utku (2017), “Modern Devlet Bağlamında Ortaya Çıkan Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Dönüşümü”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 10(54), 226-237.
- Aydınlı, Halil İ. ve Ayhan, Veysel (2004), “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 5 (1), 67-84.
- Balcı, Ali (2011). “Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 7(28),3-29.
- Batır, Kerem (2017), “Uluslararası Hukukta Devlet ve Başarısız Devletler: Somali Örneği”, **ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(4), 81-102.
- Baylis, John (2008), “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler**, 5(18), 69-85.
- Beriş, Hamit Emrah (2006), **Egemenliğin Dönüşümü: Tarihsel ve Siyasal Açından Egemenliğin Yeni Anlamı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2008), “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63(1), 56-80.
- Blyth, Hannah ve Haken, Nate (2015), “Widespread Violence and Insecurity Strikes the Central African Republic”, **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C.18-19
- Bozkurt, Enver vd. (2003), **Devletler Hukuku**, 3.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Brooks, Rosa Ehrenreich(2005), “Failed States, or the State as Failure?”, **The University of Chicago Law Center**, 4(72), 1159-1196

- Bulut, Nihat (2003), “Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu Mu?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**,52(2), 174-197.
- Buzan, Barry (2015), **İnsanlar, Devletler ve Korku**, (Çev.Emre Çıtak), 2.Baskı, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Call, Charles T. (2008), “The Fallacy of the ‘Failed State’”, **Third World Quarterly**,29:8, 1491-1507
- Cebeci, Kemal (2008), “Küreselleşme Bağlamında Ulus Devletin Egemenlik Anlayışının Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı.71.
- Cojenu, Valentin ve Popescu, Alina Irina(2007), “Analysis of Failed States: Some Problems of Definiton and Measurement”, **The Romanian Economic Journal**, 25.
- Croxton, Derek (1999), “The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty”, **The International History Review**, 21(3), 569-591.
- Çağırğa, Serdar ve Özkerim Güner, Neslihan (2015), “İnsani Müdahalenin Hukuka Uygunluğu Sorunu”, **İzmir Barosu Dergisi**, 3,2015
- CNNTÜRK (2015), “Fildişi Sahillerinde İç Savaştan Sonra İlk Secim”, <https://www.cnnturk.com/dunya/fildisi-sahilinde-ic-savastan-sonra-ilk-secim> (15.11.2019)
- Çelik, Metin (2017), **Devletlerin Egemen Eşitliği: Bir Uluslararası İlişkiler Miti**, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Demircan, Esra ve Ener, Meliha (2006), “Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 4(2), 197-218.
- Demirel, Naim (2013), “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu” **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 1, s.152-172
- Deohring, Karl (2002), **Genel Devlet Kuramı**, (Çev.Ahmet Mumcu), 4.Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Domazeti, Riad (2018), “Yemen Raporu: Çöken Devletin Enkazında Barışı Arayan Bir Halk”, **İNSAMER**, Araştırma: 84
- Durdu, Zafer (2009), “Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (Sayı.22), 37-50.

- Ekiz, Can (2010), **Küreselleşme ve Ulusal Egemenlik Üzerine Etkisi**, Yayımlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esen, Salihe (2017), “Karşı Reform Hareketi ve Dominikenler”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, 20(52), 111-130.
- Fragile States Index (2011), The Rankings, **Foreign Policy**, http://www.foreignpolicy.com/failed_states_index_2012 <https://fragilestatesindex.org/excel/> (06.08.2019)
- Fragile States Index Annual Report (2019), **Foreign Policy**, Washington, D.C, www.fragilestatesindex.org (08.07.2019)
- Frechette, L. (2007), “International Governance, the G8 and Globalization”, Remarks prepared for the conference on “Workshop or Talking Shop? Globalization, Security and the Legitimacy of the G8,” **Brussels**, <http://www.g8.utoronto.ca/scholar/frechette-2007.pdf>
- Friedman, Milton(2011), **Kapitalizm ve Özgürlük**, (Çev.Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu), 2.Baskı, Plato Film Yayınları, İstanbul.
- Fukuyama, Francis (2012), **Devletin İnşası ve 21. Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni**, (Çev. Türkan Çolak), Profil Yayıncılık, İstanbul
- Gaist, Thomas (2016), “Afganistan’da sivil kayıplar 2015 yılında rekor düzeye ulaştı”, https://www.wsws.org/tr/2016/mar2016/afgh-m08_prn.html,(15.11.2019)
- Global Peace Index:2019 (2019) Measuring Peace in a Complex World, Sydney, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf>
- Göçer, Mahmut (2002), “Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Anayasa Kavramı”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 57(2), 1-16.
- Gökçe, Gülise ve Gökçe, Orhan (2015), “Devlet Kapasitesi: Kavramın Kuramsal Çerçevesi, Bileşenleri, ve Türkiye’nin Görünümü”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 17(2), 1-34.
- Gökçe, Gülise (2006), “Devlet Sınıflandırmaları ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri”,**Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 6(11), 343-359.
- Gönlübol, Mehmet (2014), **Uluslararası Politika**, 6.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Gözler, Kemal (2007), **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
<http://www.anayasa.gen.tr/dgt-devletkavrami.pdf> (17.09.2019)

Güdül, Serpil (2008), **Uluslararası Terörizmin Egemenlik-Otorite İlişkisi Açısından Analizi: Lübnan 1967-2006**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürkaynak, Muharrem ve İren, Adem Ali (2016), “Mutlak Güç ya da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu” **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(24), 135-158.

Haken, Nate ve Taft, Patricia (2013), “The Dark Side of State Building: South Sudan” **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C

Hakyemez, Yusuf Şevki(2004), **Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı**, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Hardt, M. ve Negri, A. (2015), **İmparatorluk**, (Çev.Abdullah Yılmaz), 8.Baskı, Ayrıntı Yayınları

Helman, Gerald B. And Ratner, Steven R. (1993), “Saving Failed States” **Foreign Policy**, No. 89, 3-20.

Hobbes, Thomas (2013), **Leviathan**, (Çev. Semih Lim), 11.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Human Rights Watch (2018), **World Report**
https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf (15.08.2019)

Hürriyet (2019), “Deaş’a Karşı Nihai Saldırı”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/deasa-karsi-nihai-saldiri-41112505> (10.11.2019)

Kapani, Münici (2010), **Politika Bilimine Giriş**, 25. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Karaböcek, Can (2011), **Modern Devlette Egemenlik Sorunu**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karagöz, Betül (2008), **Mutlakiyetçi Devlet’ten Hukuk Devleti’ne, Hukuk Devleti’den Dünya Sistemine: Kurumsallaşma Süreci**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Keyman, E.Fuat, “Kimlik ve Demokrasi”,Atilla Eralp(Der.), **Devlet ve Ötesi içinde** (217-251), 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kiraz, Sami (2012), “Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 5(1),93-102.
- Knutsen, Torbjorn L. (2006), **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, (Çev. Mehmet Özay), Açılım Kitap, İstanbul.
- Köktürk, Abdullah (2011), “Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 7(13), 73-97.
- Krasner, Stephan D. (2001b), “Sovereignty”, **Foreign Policy**, 122, 20-29.
- _____ (2008), **Sovereignty, Failed States and International Regimes**, Theory Talks <http://www.theory-talks.org/2008/10/theory-talk-21.html> (19.10.2019)
- _____. (2001a), “Rethinking the Sovereign State Model” **Review of International Studies** , 27, 17-42
- Küçük, Adnan (t.y.), **Egemenlik, Halk Egemenliği, Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm**, TC.Uyuşmazlık Mahkemesi
- Machivelli, Niccola(2017), **Prens**,(Çev.Pınar Arpaçay), Akılçelen Kitaplar, Ankara.
- Manning, Natalie (2012), “Failed States Index 2012: The Troubled Ten (Plus One)- Haiti”, **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C
- MısıR, Mustafa Bayram (2011), **Kapitalizm Devletler ve Egemenlik: Egemenlik Kuramının Tarihsel Maddeci Bir Eleştirisi**,Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Murphy, Cristiana (2019), “Yemen Takes Top Position As Most Fragile State”, **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C
- Nate Haken, Nate (2019), “Understanding Resilience: The Case of Somalia”, **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C,
- Newman, Edward (2009),“Failed States and International Order:Constructing a Post-Westphalian World”, **Contemporary Security Policy**, 30(3), 421-443.

- Orakçı, Serhat (2019), “Güney Sudan’da Çalkantılı Geçiş Dönemi”, **İNSAMER** , https://insamer.com/tr/guney-sudanda-calkantili-gecis-donemi_2218.html , (26.11.2019)
- Ormanoğlu, Hatice Derya (2018) “Modern Devletin Bir Unsuru Olarak Egemenlik ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **İÜHFD**, 9 (1), 245-274.
- Özalp, Osman N. (2014), “Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri”, **İUHFM C. LXXII**, S. 1,s. 349-362, 2014
- Özçelik, Ali Onur ve Pataraya, Anzhela (2019), “Tanınma Sorunu Yaşayan Devletler Açısından Egemenlik ve Tanınma Konusunun Kavramsal Analizi”, **Alternatif Politika**, 11(1), 1-31.
- Özdemir, Çağatay (2016), “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?”, **Dergipark**, (33), 81-102, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301340> (19.10.2019).
- Özev, Muharrem Hilmi (t.y), “Küresel ve Bölgesel Güçlükler Karsısında Pakistan’ın Demokratikleşme Çabaları”, **Güvenlik Stratejileri**, Sayı: 16, 147-175
- Özkan, Zeynep (2019), “Ulus Devletin Krizi: Değişen Yurttaşlık Algısı Üzerine Bir Değerlendirme”, **International Social Sciences Studies Journal**, 5(29), 235-246.
- Özlük, Erdem (2012), **Uluslararası İlişkilerde Devlet Egemenliğinin Dönüşüm Sorunu**, Yayımlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özman,M.Aydoğan (1948), **Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller**,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/338/3469.pdf> (20.08.2019)
- Öztürk, Hasan (2017), “Zimbabve’de Darbe Eski Kuşağın Taht Kavgası”, **Bilgesam**, <http://www.bilgesam.org/incele/5716/-zimbabve-de-darbe--savasci-eski-kusagin-taht-kavgasi/#.XffEQ2QzbIU>, (22, 11,2019)
- Pakistan Cumhurbaşkanı Alvi (2019), <https://sptnkne.ws/9Q2p> ,(19.12.2019)
- Pamukoğlu, Osman (2007), **İnsan ve Devlet Arada Sıkışık Kalanlar**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Pank, Çiğdem (2016), “Egemenlik Yetkisinin Sınırının Düşünürler Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(46), 245- 256.
- Patrick, Stewart (2006), “Weak states and global threats: Fact or fiction?”, **Washington Quarterly**, 29:2, 27-53,

- Pazarıcı, Hüseyin (2018), **Uluslararası Hukuk**, 17. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Poggi, Granfranco (2014), **Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, (Çev.Aysun Babacan), 4.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Rotberg, Robert I. (2003), "Failed States, Collapse States, Weak States: Causes and Indicators", (Edited by Edited by Robert I. Rotberg), **State Failure and State Weakness in a Time of Terror**, Washington D.C.: Brookings Institution Press. 1-25.
- Rousseau, Jean Jaques (2017), **Toplum Sözleşmesi**, (Çev.Ali Alper),5.Baskı, Roman Oda Yayınları, İstanbul.
- Salamon, Lester M., Sokolowski, Wojciech S. and List, Regina (2003), "Global, Civil Society: An Overview", **The John Hopkins Comparative Nonprofit SectorProject**, http://ccss.jhu.edu/wpcontent/uploads/downloads/2011/09/Book_GCSOverview_2003.pdf
- Sancak, Kadir (2013), "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Güvenlik Kavramının Dönüşümü", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, 123-134.
- Saygılı, Abdurrahman (2014), "Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış", **AÜHFD**, 63(1),185-198
- Schmitt, Carl (2005), **Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Schneckener, U.Hrsg (2004), "States at Risk: fragile Staaten als Sicherheits- und Entwicklungsproblem" **Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit**, Berlin, <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-243853>, (10.10.2019)
- Schulze, Hagen (2005), **Avrupa'da Ulus ve Devlet**, (Çev.T.Binder), 1.Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Soykan Adaoğlu, Hacer (2008), "Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmeler", **İÜHF C. LXVI**, 4(1), 3-22.
- Sönmezoğlu, Faruk (2005), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 4.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Şahin, Adil (2014), **Özgürlük Versus İktidar**, Celepler Matbaacılık, Trabzon.

Şahin, Yusuf (2019), **Gine Cumhuriyeti Ülke Profili**, T.C. Ticaret Bakanlığı,
(<https://ticaret.gov.tr/data/5b885d74af23be7c5c10c54a/Gine%20.pdf>) (18.12.2019)

Şener, Bülent (2017), **Jeopolitik**, Barış Kitabevi, Ankara.

The World Bank (2020), The World Bank,
<https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/brief/harmonized-list-of-fragile-situations>

Thrüer, Daniel (1999), “The Failed State and International Law”, **International Review of the Red Cross**, 836 ,731-761

TDK (ty) Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük,
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58870bcd71711.04843926_\(15.08.2019\)](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58870bcd71711.04843926_(15.08.2019))

Umana, Felipe (2012), “Failed States Index 2012: The Troubled Ten (Plus One)-Iraq” **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C

_____ (2012), “Failed States Index 2012: The Troubled Ten (Plus One)-Sudan”, **Analysis of the Failed States Index Foreign Policy**, Washington, D.C.

Wild, Leni (2006), “Strengthening Global Civil Society”, **Institute for Public Policy Research**,
<http://www.globalpolicy.org/ngos/intro/general/2006/04strengthening.pdf>

Yalvaç, Faruk (2007) “Devlet”, Atilla Eralp (Der.), **Devlet ve Ötesi içinde** (15-53), 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Murat (2004), “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 28 (1), 35-48.

ÖZGEÇMİŞ

Bahar YILMAZ, 01.06.1992 tarihinde Rize İli İyidere İlçesi'nde doğdu. 2003 yılında İlkadım İlkokulunu; 2006 yılında İlkadım Ortaokulunu; 2010 yılında Samsun 19 Mayıs Lisesi'ni; 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

YILMAZ, bekar olup İngilizce bilmektedir.